

bretons? of **Bretons?**

Een onderzoek naar attitudes over en het gebruik
van het Bretons onder verschillende generaties
Bretonssprekers

Bretons? of **Bretons?**

Een onderzoek naar attitudes over en het gebruik
van het Bretons onder verschillende generaties
Bretonssprekers

**Doctoraalscriptie Interculturele Communicatie
Faculteit der Letteren
Universiteit van Tilburg**

**Begeleider: Dr. J.J. de Ruiter
Tweede begeleider: Prof. dr. S. Kroon**

**Brice Willotte
Tilburg, augustus 2004**

Voorwoord

Voordat ik naar Nederland kwam en mijn studie begon aan de Universiteit van Tilburg, heb ik vier jaar in Bretagne bij mijn grootouders gewoond. Dit verblijf heeft een grote invloed op mij gehad. Daar leerde ik een nieuwe taal, het Bretons en zo ontstond mijn interesse voor streek- en minderheidstalen. Mijn interesse groeide vervolgens door in Nederland, waar naast het Nederlands het Fries gesproken wordt, alsmede tal van dialecten. Ondanks mijn lange verblijf in Nederland is de band met Bretagne nooit verbroken en is mijn verbondenheid met het Bretons altijd blijven bestaan. In 1995 gaf ik een tweetalig woordenboek Bretons-Engels cadeau aan de universiteit, opdat de taal een plek krijgt op deze universiteit.

Een tweede element dat van belang is voor mijn gehechtheid aan zowel het Nederlands als het Bretons, was dat ik in Bretagne mijn dienstplicht moest vervullen. In dat jaar (1996-1997) verzamelde ik alles wat betrekking had op het Bretons en leerde ik een paar jonge sprekers kennen. De taal en de cultuur die eraan verbonden zijn, hebben sindsdien mijn aandacht steeds meer getrokken.

Met het schrijven van deze scriptie kon ik eindelijk de band tussen mijn studieobject en mijn studierichting leggen. Hiermee is het mijn intentie om in het Nederlands meer over de talige situatie in Bretagne te vertellen. Deze studie richt zich hoofdzakelijk op de attitudes van de sprekers van het Bretons zelf en wordt voorafgegaan door brede achtergrondinformatie over de taal.

Ik ben mijn begeleider, Jan Jaap de Ruiters (Universiteit van Tilburg, Letterenfaculteit), dankbaar voor zijn begeleiding, interesse en gevoel voor humor. Eveneens bedank ik mijn tweede begeleider, Sjaak Kroon (Universiteit van Tilburg, Letterenfaculteit) voor zijn ondersteunende kritiek.

Daar ik helaas niet naar Bretagne kon gaan om ter plekke mijn onderzoek uit te voeren, ben ik een paar mensen dankzeggingen schuldig. Mijn dank gaat eerst uit naar mijn oma, Mevrouw Liliane Breteau, die met hart en ziel gebruik van haar contacten in Bretagne heeft gemaakt om aan respondenten te komen. Hetzelfde geldt voor Laurence Thomas en Tangy Audic, die mij eveneens goed hebben geholpen door mijn enquêtes in Bretagne uit te delen. Ik ben mijn vrienden in Nederland dankbaar voor hun steun en advies.

In het bijzonder bedank ik Sonja van den Heijkant voor haar advies, hulp en geduld om mijn enquête op internet toegankelijk en bruikbaar te maken. Ook wil ik radio-omroep Radio Bleu Breiz Izel bedanken voor het feit dat ze mij de kans hebben gegeven om op de radio over mijn onderzoek te praten, zodat toehoorders het adres van mijn enquêtesite konden navragen. Ik ben mijn vriend, Edwin de Graaf, eeuwig dankbaar voor zijn steun, zijn geduld en zijn vakkundigheid.

Daarnaast dank ik alle anderen die in Bretagne of elders aan dit onderzoek hebben meegedaan.
Trugarez deoc'h tout, merci à vous tous.

Samenvatting

Het doel van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds wordt er een overzicht gegeven van de taalsituatie in Bretagne. Anderzijds wordt er onderzocht hoe Bretonssprekers van verschillende leeftijden tegenover het gebruik van hun taal, het Bretons, staan. Met name wordt er onderzocht welk verband er bestaat tussen leeftijd en het gebruik van de taal aan de ene kant en de beoordeling van de taal aan de andere kant. In het eerste hoofdstuk wordt er ingegaan op de talen die in de Bretonse provincies worden gesproken, te weten een Keltische taal, het Bretons en twee Romaanse talen, het Gallo en het Frans. Een van deze drie talen, het Frans, heeft de status van nationale taal en de twee anderen, het Bretons en het Gallo hebben de status van regionale taal. Een historisch overzicht geeft de ontwikkelingen weer van het Bretons en het Frans in de provincie. Er wordt een schets gegeven van de overgang van de provincie van overwegend Bretonstalig naar overwegend Franstalig. Daartoe worden de politieke en sociologische aspecten besproken, met name het verbod op de taal en de sociale en economische ontwikkelingen in de Bretonse maatschappij, die tot de vermindering van de Bretonstalige gemeenschap hebben geleid. In hoofdstuk 2 en 3 wordt het belang van het onderzoek uitgelegd. In Bretagne wordt hard aan het behoud van de taal gewerkt en de plaats van de regionale talen in Frankrijk is een actueel onderwerp. Een regionale taal en cultuur moet zijn plek vinden in een steeds breder wordend Europa en in een steeds sterkere globalisering van de wereld. Dit alles heeft te maken met het beeld dat men van een regionale taal heeft en wat er met deze taal wel of niet wordt gedaan. Taalattitudes komen in hoofdstuk 2 centraal te staan en worden omschreven als een houding tegenover een bepaalde taal of een spreker van deze taal, die sterk kan variëren volgens politieke, sociale en culturele factoren. Taalattitudes vormen de grondslag van dit onderzoek en worden in hoofdstuk 3 door vijf verschillende deelvragen getoetst. Deze deelvragen vergelijken het beeld dat jonge en oudere sprekers van de taal hebben en het gebruik dat ze ervan maken. Twee verschillende onderzoeken werden daarvoor uitgevoerd. Een institutioneel onderzoek onder een twintigtal verenigingen die het Bretons op het werk implementeren en een respondentenonderzoek. De personen die aan het respondentenonderzoek hebben meegedaan, zijn 15 jaar en ouder, hebben het Bretons als eerste, tweede of derde taal en wonen hoofdzakelijk in de provincie Bretagne. 204 personen hebben aan het respondentenonderzoek meegedaan waarvan 69% via internet. Een meerderheid van de respondenten, 64,7% is man; 14,7% van de respondenten is tussen 15 à 25 jaar oud, 32,4% tussen 26 en 35 jaar, 25,5% tussen 36 en 50 jaar en 27,5% is ouder dan 50 jaar. Uit het institutionele onderzoek kwam naar voren dat het beeld van het gebruik van het Bretons in het openbare leven en in instellingen positief is en dat, ondanks een groot gebrek aan financiële middelen, veel moeite wordt gedaan om het actief in instellingen te gebruiken. Uit het respondenten onderzoek kwam naar voren dat het soort Bretons dat door oudere sprekers wordt gesproken (ten behoeve van het onderzoek 'dialectisch Bretons' genoemd) onder alle generaties sprekers veel prestige geniet. Daarnaast wordt het Bretons dat door de jongere sprekers wordt gesproken (ten behoeve van het onderzoek 'modern Bretons' genoemd) niet negatief gewaardeerd en wordt hoog geprezen als het om de verstaanbaarheid gaat.

Inhoud

1	Inleiding	06
1.1	Taalpolitiek en -geschiedenis Frankrijk	07
1.1.1	De talen van Bretagne	08
1.1.2	Het Frans: oorsprong, ontwikkeling en status	09
1.1.3	Het Gallo: oorsprong, ontwikkeling en status	12
1.1.4	Het Bretons: oorsprong, ontwikkeling en status	16
1.2	Historische aspecten van het Bretons	22
1.2.1	Taalsituatie vóór de Tweede Wereldoorlog	23
1.2.2	Taalsituatie tijdens en na de Tweede Wereldoorlog	25
1.3	Sociologische aspecten van het Bretons	27
1.3.1	Schaamte en ondergang	28
1.3.2	Opleving en onzekerheid	29
2	Het onderzoek	33
2.1	De aanleiding tot het onderzoek	33
2.2	Het belang van het onderzoek	35
2.3	Attitudes	36
2.4	Taalattitudes	37
3	Probleemformulering	40
3.1	Onderzoeksmethode	41
3.2	Procedure	42
3.3	De respondenten	44
4	Resultaten	45
4.1	Het institutionele onderzoek	45
4.1.1	Het Bretons als werktal	45
4.1.2	Zichtbaarheid en bruikbaarheid van het Bretons	45
4.1.3	Vier verschillende gebreken	46
4.1.4	Het zelfbeeld	46
4.1.5	Reactie op het gebruik van het Bretons	46
4.1.6	De toekomst van het Bretons in het openbaar leven	46
4.1.7	Welk soort Bretons?	47
4.1.8	Rekening houden met het soort Bretons van de spreker en wederzijdse begripelijkheid	47
4.2	Het respondentenonderzoek	47
4.2.1	Broioù (gewesten)	47
4.2.2	Stad versus platteland en beroepen	48
4.2.3	Moedertaal en tweede taal	48
4.2.4	Tegen wie spreekt men Bretons?	48
4.2.5	Waar spreekt men Bretons?	49
4.2.6	In hoeverre spreekt men Bretons?	49
4.2.7	De media	50
4.3	Antwoorden op deelvragen	51
4.3.1	Vraag 1: taalattitude oudere sprekers tegenover jonge sprekers	51
4.3.2	Vraag 2: taalattitude jonge sprekers tegenover oudere sprekers	54
4.3.3	Vraag 3: taalattitude tussengeneratie tegenover jonge en oudere sprekers	59
4.3.4	Vraag 4: belang dialectisch Bretons	62
4.3.5	Vraag 5: welk gebruik van het Bretons?	69
5	Conclusie en Discussie	73
5.1	Institutioneel onderzoek	73
5.2	Respondentenonderzoek	73
5.3	Discussie	76

Bibliografie**Bijlagen**

1 Inleiding

Het is het Bretons gelukt om een voet te zetten in de 21ste eeuw. De wankelende positie van de taal en zijn onzekere toekomst vormen de aanleiding tot dit onderzoek. De Bretonstalige gemeenschap krimpt in en tegelijkertijd beschikt ze over moderne en toegepaste middelen (internet, dvd's, cd-rom's, radio en televisie) in het Bretons.

In de 20ste eeuw heeft het Bretons het zwaar te verduren gehad. Oorlogen, agrarische revolutie, technologische ontwikkeling, verstedelijking, het tanende belang van het geloof en een ijzersterke taalpolitiek om het Frans te bevorderen, hebben ertoe geleid dat generaties Bretonnen verschillende houdingen ten opzichte van het Bretons gingen tonen, variërend van ontkenning, verdringing, en schaamte tot activisme.

Hoofdstuk 1 van deze scriptie behandelt de taalachtergrond, wat het Bretons is, wie Bretons spreekt, de taalgeschiedenis en de taalpolitiek. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de verschillende theorieën omtrent taalattitudes. In hoofdstuk 3 wordt er ingegaan op de methodologie: wat is de vraagstelling, welk instrument werd er toegepast, hoe werden de vragenlijsten samengesteld en aan welk soort respondenten werden ze gericht? In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het onderzoek besproken, gevolgd door hoofdstuk 5, conclusie en discussie.

1.1 Taalpolitiek en -geschiedenis van Frankrijk

Ik bidde oew, jonge volk van noew:

Hoaldt d'eigen sproake in eer'n

Oew beste doon de'j Hoolaands könt,

Mar...t'eigne neet verleer'n...

J.F. van Buren (1881-1962)

'Sprache ist Politik in Frankreich; eifersüchtig wird über jedes Detail gewacht', stond in een artikel van de Duitse krant *Die Welt* in juli 1998. 'Le français sera seul en usage dans l'école' verkondigt de ministeriële verordening van 7 juni 1880 met betrekking tot het reglement van de basisscholen. 'La langue de la république est le français' bouwt lid 2 van de grondwet er op voort (1992). Met deze citaten begint een artikel van het blad *Population & Sociétés* van het Nationaal Instituut voor Demografische Studies in februari 2002. Van 18 tot 20 oktober 2002 vond de negende top van de *Francofonie* plaats te Beiroet in Libanon. Op de officiële site van de top wordt een definitie van *Francofonie* gegeven. In deze definitie zijn de woorden samenwerking, ontwikkeling, onderwijs en democratie vetgedrukt. Culturele en linguïstische verscheidenheid zijn dat daarentegen niet. Toch vormden deze laatste begrippen het hoofdthema van deze top. Frankrijk weigerde de culturele en linguïstische verscheidenheid op zijn eigen bodem tot 2001 officieel te erkennen. De *Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France* (Algemene Delegatie voor de Franse Taal en Talen van Frankrijk, DGLFLF) is een organisatie die al vanaf 1966 voor de Franse taal ijvert en sinds 1989 onder de naam 'Délégation générale à la langue française' voortgaat. In 1996 kwam de delegatie onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Cultuur en werkt zij samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken om het Frans in Frankrijk, Europa en daarbuiten te bevorderen. Om aan de criteria van het Europese Handvest voor Streek- en Minderheidstalen te voldoen, kreeg Professor Bernard Cerquiglini, de toenmalige Directeur van het Nationaal Instituut voor de Franse Taal, de opdracht in december 1998 het aantal streektalen in Frankrijk (overzeese gebieden inbegrepen) te tellen. De *Conseil Constitutionnel* (Constitutionele Raad) sprak zich uit tegen het ratificeren van het Handvest, omdat het onder andere sprekers van streektalen het recht verleent hun streektal eveneens in het openbare leven te gebruiken. Niettemin worden de streektalen als cultureel gemeengoed erkend. In 2001 kreeg de DGLFLF de opdracht de streek- en minderheidstalen te beschermen en te bevorderen (het verzamelen van taaldata, het uitgeven van grammatica's, woordenboeken, taalmethoden, het uitvoeren van toneelstukken en de productie van muziek- en televisieprogramma's (zie ook www.culture.gouv.fr/culture/dglf/politique-langue/dglf-role.htm, 2004).

Naast allochtone minderheidstalen zoals het Berbers, de Arabische dialecten, het Jiddisch, het Roma en het West-Armeens worden in Frankrijk ook historische autochtone minderheidstalen gesproken. De streektalen waarop deze regeling betrekking heeft, zijn, onder andere, het Vlaams, het Moezel-Frankisch, het Elzassisch, het Francoprovençaals, het Occitaans, het Corsicaans, het Catalaans, het Baskisch, en verschillende Oïl-dialecten (een volledig overzicht van de streek- en minderheidstalen van Frankrijk vindt men op de volgende site: www.languesdefrance.com, 2004).

Ook de Bretonse streektaal behoort hiertoe. Er bestonden reeds wetteksten die de aanwezigheid van regionale talen in het culturele leven, het onderwijs en de media mogelijk maakten (de zogenaamde wet Deixonne van 1951 voor het onderwijs van streektalen, de wet van 2000 voor het gebruik van streektalen op televisie en de radio en de wet van 1994 voor hun gebruik in het openbare leven). Op het gebied van het onderwijs verordent de wet van juli 1975, lid 12, dat onderwijs in streektalen en onderwijs over regionale cultuur gedurende de schooljaren van het basisonderwijs gegeven kan worden. Lid één van de wet van juli 1989 inzake het onderwijs, stelt dat er op alle niveaus van het onderwijs (scholen, onder- en bovenbouw, middelbaar onderwijs, hoger onderwijs) lessen in regionale talen en cultuur gegeven kunnen worden (www.culture.gouv.fr/culture/dglf/politique-langue/dglf-role.htm, 2004).

1.1.1 De talen van Bretagne

Vandaag de dag bestaat er geen twijfel meer over dat het Frans de algemeen gesproken taal in Bretagne is. Dit is echter niet altijd zo vanzelfsprekend geweest. In 1835 was er in heel Frankrijk slechts een klein aantal departementen (29 van 96) waar het Frans de dominante voertaal was (Lodge, 1993).

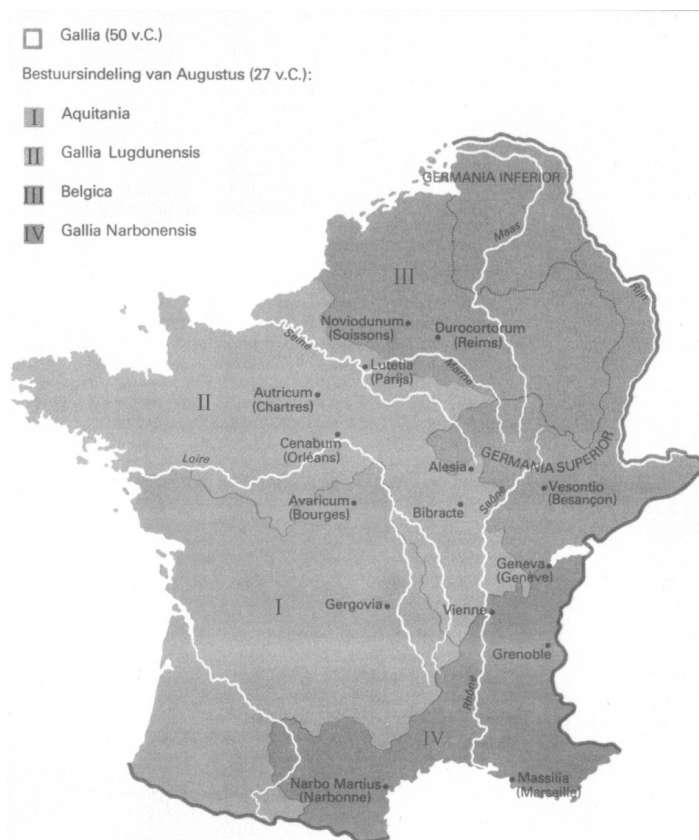
Figuur 1: de departementen waar Frans gesproken wordt

Frankrijk kent, zoals elk ander Europees land, verschillende talen en dialecten. Zo worden in Bretagne, naast het Frans, nog twee regionale talen gesproken: het Bretons en het Gallo. Eenieder in Nederland weet wat voor taal het Frans is, maar lang niet iedereen kent het Bretons of het Gallo. Wellicht komt dit omdat men van jongs af aan geleerd heeft dat er in Frankrijk slechts één taal gesproken wordt en wel het Frans. Onderstaand wordt een beschrijving van de drie talen, Frans, Bretons, Gallo, gegeven met de nadruk op het Bretons.

1.1.2 Het Frans: oorsprong, ontwikkeling en status

Als men zegt dat het Frans een Romaanse taal is die van het Latijn afstamt, dan is dat correct maar ietwat onvolledig. De Franse taal was in het midden van de negende eeuw ontstaan uit meerdere talen die met elkaar in contact gekomen waren. Voordat de Romeinen rond 120 voor Christus Gallië, ongeveer het huidige Frankrijk plus België, veroverden, was het Gallisch, een Keltische taal, de taal van het volk. Na de verovering werd het Latijn, de taal van de Romeinen, geleidelijk door de Galliërs overgenomen. Dit proces van taalverschuiving duurde tot aan het einde van de zesde eeuw na Christus. Het Gallisch heeft in het Frans weinig sporen achtergelaten, slechts plaatsnamen en enkele woorden (Walter, 1988). Het Latijn werd de taal van geheel Gallië, dat van 50 voor Christus tot aan het midden van de derde eeuw na Christus ongeveer hetzelfde territorium als het huidige Frankrijk omvatte, behalve dat het tot aan de Rijn strekte (GWPEnc., 1984) (zie figuur 2 blz. 8).

Figuur 2: Gallië

Echter, in Bretagne handhaafde zich de Keltische taal. Het ligt wat afgelegen van de belangrijke centra, zoals ook het geval is met het Baskisch in het zuidwesten van het land. Zowel Bretagne als Baskenland kreeg, in ruil voor krijgsinzet voor de Romeinen, administratieve en linguïstische autonomie. Vanwege de administratie begon het Latijn echter een belangrijke rol te spelen. Talen van de Gallische stammen werden niet verboden, maar verloren aan status en aanzien. Het gebruik van het Latijn werd eenvoudigweg noodzakelijk om in de hogere kringen van de maatschappij te komen. Het Latijn werd eveneens de taal van de economie en van het leger. Mede door een doeltreffend kolonisiestelsel en een uitgebreid wegennet, wist de Latijnse taal zich snel en in alle hoeken van het land te verspreiden (Ulaval, 2003). Het Latijn dat door de Gallische bevolking gesproken werd, week echter steeds meer af van het Standaard Latijn. Vanaf de vijfde eeuw na Christus werd Romeins-Gallië getroffen door een golf van Germaanse indringers. De (Salische) Franken veroverden het noorden, de Alamannen en de Bourgondiërs het oosten, de Visigoten het zuidwesten, en de Kelten vestigden zich in Bretagne. De Franken hebben uiteindelijk de grootste invloed op de taal gehad. Zoals de Galliërs voor hen namen de Franken ook het Latijn over (Walter, 1988).

Het was echter een door de Galliërs verbasterd Latijn, het zogenaamde vulgair Latijn, en de invloed van hun zwaar bekleemde Germaanse taal heeft het proces van verbastering alleen maar versneld. Naast vele leenwoorden werd de uitspraak van de taal ook beïnvloed (Walter, 1988). Zo kwam er een scheiding tussen Oïl- en Oc-talen. In het noorden, het invloedgebied van de Franken, werd *Ja, hoc ille* in het Latijn, als *oïl* uitgesproken en in het Zuiden van het land werd het *oc* (http://fr.encyclopedia.yahoo.com/articles/sy/sy_347_p0.html, 2002). Het vulgair Latijn had plaatsgemaakt voor het Galloromaans, waaruit het Frans uiteindelijk afkomstig is. Een goede illustratie van de ontwikkeling van de taal is de Eed van Straatsburg die in 842 tussen Lodewijk de Duitser en Karel de Kale gesloten werd:

De Eed van Straatsburg 842

Dit document wordt beschouwd als het eerste bewijs van de 'Franse' taal.

*Het is het verbond tussen Lodewijk de Duitser en Karel de Kale tegen hun broer Lotharius.
(Tekst 1, 2, 4, 5 en 6 zijn vertalingen van het origineel in de taal zoals ze in die tijd geschreven
had kunnen worden)*

Tekst 1: Klassiek Latijn (Eerste eeuw)

Per Dei amorem et per christiani populi et nostram commumem salutem, ab hac die, quantum Deus scire et posse mihi dat, servabo hunc meum fratrem Carolum, et ope mea et in quacumque re, ut quilibet fratrem suum servare jure debet, dummodo mihi idem faciat et cum Clotario nullam unquam pactionem faclam, quæ mea voluntate huic meo fratri Carolo damno sit.

Tekst 2: Vulgair Latijn (Zevende eeuw)

Por deo amore et por chrestyano poblo et nostro comune salvamento de esto die en avante en quanto Deos sabere et podere me donat, sic salvarayo eo eccesto meon fradre Karlo, et en ayuda et en caduna causa, sic qomo omo per directo son fradre salvare devet, en o qued illi me altrosic fatsyat, et ab Ludero nullo plagdo nonqua prendrayo, qui meon volo eccesto meon fradre Karlo en damno seat.

Tekst 3A: Originele tekst in het Galloromaans (842)

Pro deo amur et pro christian poblo et nostro commun saluament d'ist di en auant, in quant Deus sauir et podir me dunat, si saluarai eo cist meon fradre Karlo, et in aiudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son frada saluar diff, in o quid il mi altresì fazet et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai qui meon uol cist meon fradre Karle in damno sit.

Tekst 3B: Originele tekst in het Germaans (ter kennisneming)

In godes minna ind in thes christânes folches ind unsêr bêdhero gehaltnissî, fon thesemo dage frammordes, sô fram sô mir got geuizci indi mahd furgibit, sô haldih thesan mînan brudher, sôso man mit rehtu sînan brudher scal, in thiu thaz er mig sô sama duo, indi mit Ludheren in nohheiniu thing ne gegango, the mînan uuillon imo ce scadhen uuerdhên.

Tekst 4: Oudfrans (Elfde eeuw)

Por dieu amor et por del crestien poeple et nostre comun salvement, de cest jorn en avant, quan que Dieus saveir et podeir me donct, si salverai jo cest mien fredre Charlon, et en aiude, et en chascune chose, si come on par dreit son fredre salver deit, en ço que il me altresì façet, et a Londher nul plait onques ne prendrai, qui mien vueil cest mien fredre Charlon en dam seit.

Tekst 5: Middelfrans (Vijftiende eeuw)

Pour l'amour Dieu et pour le sauvement du chrestien peuple et le nostre commun, de cest jour en avant, quan que Dieu savoir et pouvoir me done, si sauverai je cest mien frere Charle, et par mon aide et en chascune chose, si comme on doit par droit son frere sauver, en ce qu'il me face autresì, et avec Lothaire nul plaid onques ne prendrai, qui, au mien veuil, à ce mien frere Charles soit à dan.

Tekst 6: Modern Frans

Pour l'amour de Dieu et pour le salut commun du peuple chrétien et le notre, à partir de ce jour, autant que Dieu m'en donne le savoir et le pouvoir, je soutiendrai mon frère Charles de mon aide et en toute chose, comme on doit justement soutenir son frère, à condition qu'il m'en fasse autant, et je ne prendrai jamais aucun arrangement avec Lothaire, qui, à ma volonté, soit au détriment de mon dit frère Charles.

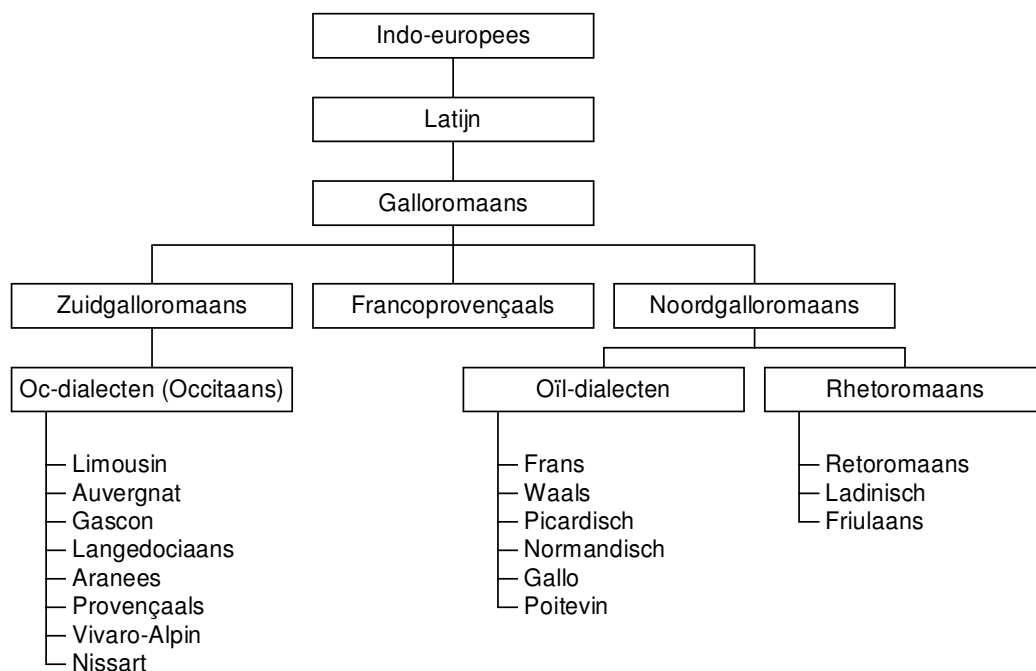
Het Francien, het Oïl-dialect dat rondom Parijs gesproken werd, ontwikkelde zich tot de taal van de sturende macht. Dit dialect is, gemakshalve, een uitvinding van grammatici. In de Middeleeuwen in het *Ile de France*, de provincie rondom Parijs, werd er geen bepaald dialect gesproken, wat ongeveer te vergelijken is met de talige situatie van de provincie Flevoland, waar een mengeling van dialecten wordt gesproken en geen bepaald dialect. Volgens Cerquiglini wijst het gebruik van de term Francien op een centralistische ideologie in haar vroege stadium en de bevestiging dat de taal een staatszaak is (Cerquiglini, 2003). Uiteindelijk kreeg deze voorganger van het Frans onder koning Frans I in 1539 een extra impuls met de Ordonnantie van Villers-Cotterêts. Deze ordonnantie maakte het Frans de verplichte taal in alle officiële documenten. Het Latijn én de andere talen waren niet meer toegestaan. Na de Franse Revolutie (1789) werd het beleid tegen regionale talen verscherpt. Het verslag van Abt Grégoire in 1794 preeft de vernietiging van de andere talen en dialecten van Frankrijk aan. Met de invoering van het nieuwe onderwijsstelsel onder Jules Ferry (de toenmalige Franse minister van Onderwijs) tussen 1881 en 1882 werd de basisschool verplicht en gratis. Het Frans was er de voertaal en onder andere het Bretons mocht er niet gesproken worden.

Tijdens de Derde Republiek (1870-1940) werd het gebruik van het Bretons aan een praktijk van verklikken onderworpen. Degene die op school betrapt werd op het spreken van Bretons met een andere leeftijdsgenoot moest een symbool (vaak een object) als spot dragen en kreeg straf. Hierdoor werd een hele generatie Bretonssprekers schaamte ingeprent, wat later voordelig uitpakte voor het Frans (Prémel, 1995). Geleidelijk aan en met alle middelen waarover de staat beschikte, verving het Frans het Bretons in alle officiële domeinen. Het lot van het Gallo, de taal die ten oosten van Bretagne gesproken wordt, was nog erger dan dat van het Bretons. Het probleem van het Gallo, net als dat van de andere Oïl-talen zoals het Picardisch of het Normandisch, is dat het nauw aan het Frans verwant is (zie figuur 3). Hierdoor wordt het Gallo doorgaans als een ‘patois’ beschouwd, dat wil zeggen een dialect van het Frans.

1.1.3 Het Gallo: oorsprong, ontwikkeling en status

Het Gallo moet niet verward worden met het Gallisch, dat de taal van de Galliërs was, en ook niet met het Galicisch (of Galiciaans), de taal die in de autonome Spaanse provincie Galicië naast het Spaans wordt gesproken. De naam Gallo komt van het Keltische *Gall* en verwijst naar degenen die de Keltische taal niet spraken (CDDP, 2004). Het Gallo geniet niet dezelfde bekendheid als het Bretons. Velen in Frankrijk en in de Bretonse regio kennen het Gallo niet. Formeel is het Gallo een Romaanse taal die in het oosten van Bretagne gesproken wordt. In de onderstaande taalboom wordt het Frans in dezelfde tak als het Gallo gevonden, omdat beide talen oorspronkelijk variëteiten van het Noordgalloromaans waren. Nu is het Frans echter de nationale taal geworden en is het Gallo een streektaal gebleven.

Figuur 3: de taalboom van de Romaanse talen in Frankrijk

Het Gallo heeft te kampen met een drievoudig probleem. De verwantschap met het Frans is zodanig dat het Gallo vaak als een dialect van het Frans of als vervormd Frans wordt beschouwd. Vergeleken met het Bretons wordt het niet als 'echte' taal gezien. Bovendien bestaat er een continuüm met de andere Oïl-dialecten zoals het (neder)Normandisch in het Noorden, het Angevin in het Oosten en het Poitevin in het Zuiden. Dit maakt het moeilijk om het Gallo te onderscheiden van de andere dialecten (Manzano, 1997).

Figuur 4: indeling van talen en dialecten in Frankrijk

Het Gallo onderscheidt zich van het Frans op drie verschillende niveaus: fonetisch, grammaticaal en lexicaal:

1 **Fonetisch**

In het Gallo wordt, in tegenstelling tot het Frans, o.a. de *h* uitgesproken en er bestaan orale- en nasale tweeklanken *caoser* (spreken), *faïre* (kermis), *fein* (hooi). Medeklinkergroepen als *bl*, *cl*, *pl*, *gl* en *fl* worden gepalataliseerd (de uitspraak vindt bij het verhemelte plaats) waardoor *bleu* (blauw) *bieu* wordt, *clé-kié* (sleutel), *pluie-piey* (regen), *gland-yandra* (eikel) en *fleur-fieur* (bloem). Er zijn er eveneens affricaten, [dzj] zoals in *gh* van *gheter* (gooien) en [tsj] zoals in *qh* van *qhuter* (verstoppert).

2 **Grammatica**

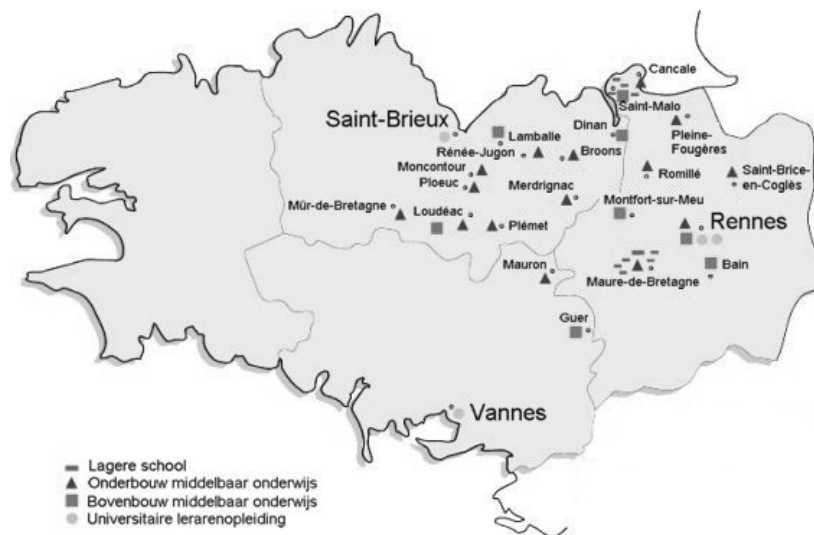
In de noordelijke helft van het Gallo-taalgebied krijgt het meervoud van zelfstandige naamwoorden een tweeklank: *cheva* > *chevao* (paard), *poumier* > *poumiéy* (appelboom). De tweede vorm van de onvoltooid verleden tijd, de Franse *passé simple* wordt in het Gallo gekenmerkt door de *-i* uitgang en wordt zowel in de schrijf- als in de spreektaal gebruikt: *i courit* (hij rende). Een zin als *elle vient en courant* in het Frans (al rennend, komt ze) wordt in het Gallo anders opgebouwd, namelijk: *o coure à veni*.

3 Lexicaal

De meeste boeken over de woordenschat van het Gallo richten zich meestal op het traditionele plattelandleven. Het Gallo is rijk aan woorden uit het zeeleven en het agrarische leven. Veel woorden die in het Frans tot het verre verleden behoren, worden in het Gallo nieuw leven ingeblazen of kennen een verdere ontwikkeling in de taal (CDDP, 2004).

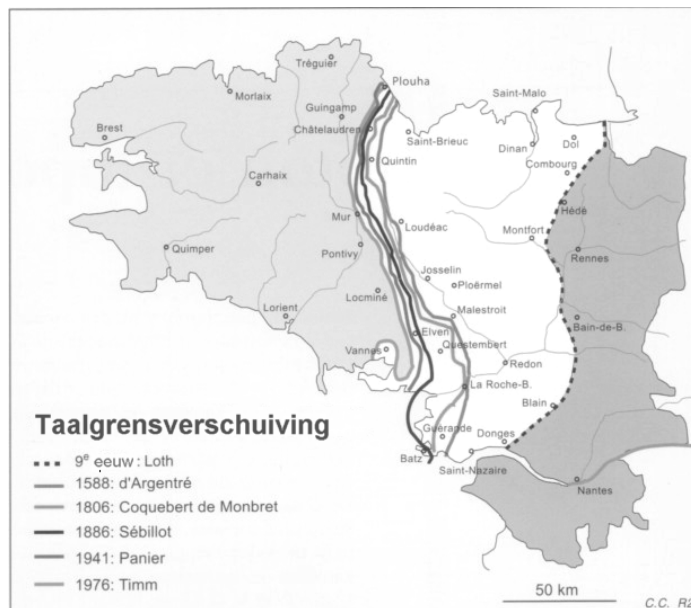
Om de situatie met Nederland te vergelijken, zou men het voorbeeld van het Nedersaksisch en het Limburgs kunnen nemen. Deze talen werden in 1994 erkend als regionale talen van Nederland. Het kenmerk van deze ‘talen’ is dat ze een min of meer homogene verzameling van dialecten zijn. Dit geldt ook voor het Gallo dat in 1999 als regionale taal door de staat werd erkend (Maézoë, 2002). Vanaf 1977 maakt het Bretons Culturele Handvest het voor het Gallo mogelijk om op het basis- en middelbare onderwijs geleerd te worden. In 1980 werd onderwijs van een à twee uur Gallo in de onderbouw van de middelbare school mogelijk. In 1982 werd een stap verder gezet en gold het Gallo als keuzevak voor alle vormen van het *Baccalauréat* (eindexamen middelbare school), algemeen examen (letteren, economie en wetenschap) en technisch examen. Bovendien werd het mogelijk het Gallo via de staatsonderwijsinstelling CNED in Rennes/Resnn (Nationaal Centrum voor Studie per Correspondentie) te leren. In 1994 werd het Gallo eveneens als keuzevak bij de IUFM (Universitaire Lerarenopleiding) ingesteld in Rennes/Resnn, St-Brieuc/St-Berioec en Vannes. Uiteindelijk werd in 1996 het Gallo als keuzevak op de Universiteit Rennes/Resnn 2 ingesteld, maar dat werd vervolgens in 2002 weer stopgezet. Tegenwoordig vindt het onderwijs van het Gallo in (administratief) Bretagne op diverse plekken plaats (zie figuur 5). Samen met het onderwijs van de taal worden ook de cultuur, de literatuur en het erfgoed behandeld (legendes, sprookjes, poëzie, romans, stripverhalen, eten, plaatsnamen, liederen, dans en muziek). De spreekvaardigheid in de taal wordt op basis van een tekst getoetst (communicatievaardigheid in die taal, taalkennis en cultuur) (CDDP, 2004). Vandaag de dag wordt het Gallo op een tiental scholen, in het basis- en voortgezet onderwijs, in twee departementen gegeven (Le Liaun, 2002).

Figuur 5: kaart van het onderwijs van het Gallo in (administratief) Bretagne

Historisch gezien, voordat het Frans het Bretons verder naar het westen van Bretagne verdrong, deed het Gallo dat. Het Bretons heeft nooit de steden, Rennes (*Resnn* in het Gallo) en Nantes (*Nauntt*) kunnen bereiken. Deze waren al lang geromaniseerd. Tussen de negende en het einde van de zestiende eeuw verschoof de taallijn van het Bretons met het Gallo steeds meer naar het westen toe.

Figuur 6: Talige situatie van (historisch) Bretagne (Broudic, 2001)

De verspreiding van het Gallo is deels te danken aan de ligging van het grafelijke en later hertogelijke bestuur van Bretagne in het Romaanse taalgebied, te weten Nantes/Nauntt (Broudic, 2001). Er ontstond tussen de oostelijke grens van de verspreiding van het Bretons en de huidige grens van het Bretonse taalgebied een tweetalig gebied waarbij het Gallo steeds meer de bovenhand kreeg. Rond 1588 stabiliseert zich deze lijn. Sindsdien geldt het als de officiële grens tussen Opper-Bretagne (*Hautt Bertaèyn*) en Neder-Bretagne (*Bass Bertaèyn*). De waarde van deze grens is nu vooral symbolisch en historisch omdat het Frans nu de voertaal van de hele regio geworden is (Abalain, 1999). Al meer dan twintig jaar proberen taalliefhebbers het imago van het Gallo te verbeteren. De taal heeft immers zwaar te lijden onder zijn gelijkenis met het Frans en zijn bestempeling als ware het de taal van boeren. Het Gallo in Bretagne verkeert nog in een identiteitscrisis en culturele verenigingen als *Maézoë*, *Galèrnn* en *Bertaèyn Galeizz* ijveren voor zijn herkenning en zijn actief in onderzoeken in en over de taal. Informatie verspreiden en lessen geven behoort ook tot hun taak. Hun moeite begint nu zijn vruchten af te werpen, al blijft het nog beperkt. De activisten voor het Gallo gebruiken verschillende middelen om de taal een nieuwe identiteit te geven. Het gebied waar het Gallo gesproken wordt, wordt geplaatst binnen de grenzen van historisch Bretagne, wat de 'bretonheid' van de taal als het ware legitimeert. Dit wordt versterkt wanneer men de taal als 'Britto-Romaans' aanduidt, waarbij 'Britto' aangeeft dat het deel uitmaakt van Bretagne.

Daarnaast werd een gestandaardiseerde spelling ontwikkeld. Daarmee wil men het verschil tussen het Gallo en het Frans sterker aangeven. Deze spelling is bedoeld om alle dialecten correct weer te geven. Verder wordt de originaliteit van de taal benadrukt (uitspraak, woordenschat, grammatica) (Manzano, 1997). De gestandaardiseerde spelling wordt bij de drie bovengenoemde verenigingen gehanteerd. Niettemin vereist het toepassen van het ELG (*Ecrire le Gallo* = Het Gallo schrijven) spellingsysteem een zekere kennis over taalkunde en blijft het voor leken ontoegankelijk. De taalvereniging *Caùzon Galo!* (laten we Gallo spreken!) die Gallo uitdrukkingen en spreekwijzen verzamelt, hanteert daarom een spelling die 'sprekersvriendelijker' is en minder vreemd lijkt. Met de kreet '*Saun le galo poént de Bertaèyn!*' (zonder het Gallo, geen Bretagne) wil men aangeven dat de Gallo-identiteit een onontbeerlijk bestanddeel is van de Bretonse cultuur. Naast literaire boeken die in het Gallo verschijnen (romans, dichtbundels...) werden er drie albums van Kuifje uitgegeven (merkwaardig genoeg niet in de gestandaardiseerde spelling maar in een vereenvoudigd, meer op het Frans lijkende spelling (zie bijlage 1). Symbolisch werden op 15 maart 2002 de wegwijzers en informatieborden op het metrostation Charles de Gaulle in Rennes/Resnn tweetalig (Frans/Gallo):

Figuur 7: tweetalige metroborden Frans-Gallo in Rennes/Resnn

Later, op 9 juni 2002, werden de verkeersborden met de naam van de gemeente *Parcé/Parczaè* tweetalig, een primeur in Opper-Bretagne. Correspondentielessen worden sinds kort ook in het Gallo aangeboden door de stichting *A-demórr* (zie bijlage 2). De beweging staat nog in zijn kinderschoenen (25 jaar) en veel werk zal nog verricht moeten worden om de mentaliteit tegenover het Gallo positief te veranderen. Het Bretons, zoals beneden wordt uitgelegd, heeft in dat opzicht twee lengtes voorsprong, maar heeft zich nog niet uit zijn ongemakkelijke situatie kunnen redden.

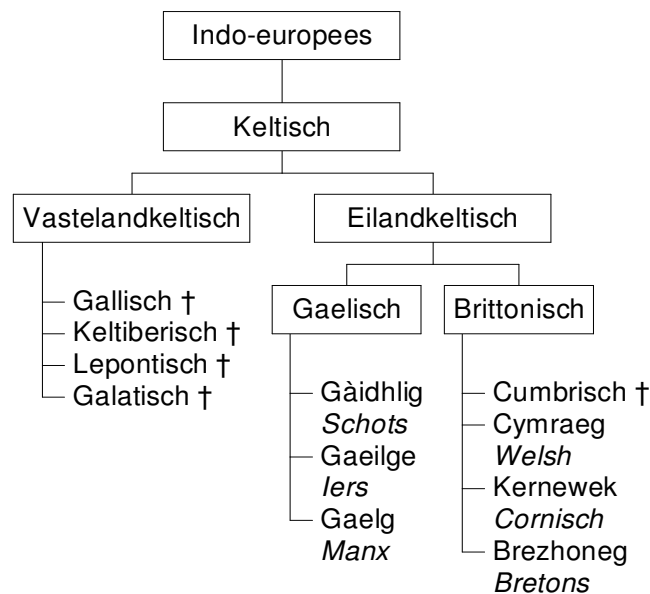
1.1.4 Het Bretons: oorsprong, ontwikkeling en status

Het Bretons is welbekend in Frankrijk. De meeste Fransen weten dat deze taal in Bretagne gesproken wordt, al wordt het af en toe geassocieerd met het idee van nationalisme. Als men over de Bretonse cultuur praat, wordt de taal er meestal aan verbonden, of men zich nu binnen of buiten Bretagne bevindt. Het Bretons is net als het Gallisch een Keltische taal (zie figuur 8, bladzijde 16), maar heeft met het Gallisch weinig te maken. Wat het Bretons bijzonder maakt, is dat het de laatste Keltische taal van het Europese vasteland is. De andere Keltische talen worden in Groot-Brittannië met name in Wales en Cornwall, op het eiland Man en in Ierland gesproken.

Figuur 8: De Keltische talen heden (Gauthé, 1998)

Ze worden verder in twee groepen onderverdeeld te weten de Gaelische en de Brittonische tak. Bij de eerste tak behoren het Iers, het Schots en het Manx en bij de andere het Welsch, het Cornisch en het Bretons:

Figuur 9: Taalboom der Keltische talen († staat voor uitgestorven)

De tabel hieronder laat de verwantschap in woordenschat tussen de Gaelische en de Brittonische tak zien alsook in de eigen taalfamilie:

	Gaelische tak			Brittonische tak		
	Iers	Schots	Manx	Welsch	Kornisch	Bretons
Nederlands	Gaeilge	Gàidhlig	Gaelg	Cumraeg	Kernewek	Brezhoneg
Zwart	Dubh	Dubh	Doo	Du	Du	Du
Huis	Teach	Taigh	Thie	Ty	Chy	Ti
Hond	Cu	Cù	Co	Ci	Ky	Ki
Water	Uisce	Uisge	Ushtey	Dwr	Dour	Dour
Jong	Óg	Òg	Aeg	leuanc	Yowynk	Yaouank
Acht	Ocht	Ochd	Hoght	Wyth	Eth	Eizh
Vis	Iasc	Iasg	Eeast	Pysg	Pysk	Pesk
Wie?	Cia?	Có	Quoi?	Pwy?	Pyu?	Piou?
Brood	Aran	Aran	Arran	Bara	Bara	Bara
Eten	Ith	Ithe	Ee	Bwyta	Dybry	Debriñ
Electriciteit	Leictreachas	Dealán	Electragh	Trydan	Tredan	Tredan
Alle	Gach	Uile	Gagh	Pob	Pup	Pep
Gaan	Dul / Téigh	Dol	Goll	Mynd	Mones	Mont
Taal	Teanga	Cànan	Chengey	laith	Yeth	Yezh
Parochie	Paróiste	Sgìre	Skeerey	Plwyf	Plu	Plou
Vrede	Síocháin	Sìth	Shee	Heddwch	Cres	Peoc'h
Mensen	Daoine	Aiteam	Deiney	Pobl	Tus	Tud
Land	Dúiche	Dùthaich	Ard	Bro	Bro	Bro
Hemel	Spéir	Adhar	Speyr	Nef	Nef	Neñv
Oorlog	Cogadh	Cogadh	Caggey	Rhyfel	Bresel	Brezel
Wit	Ban	Bàn	Bane	Gwyn	Gwyn	Gwenn
Met	Le	Leis	Lesh	Gan	Gans	Gant
Zonder	Gan	Gun	Gyn	Heb	Hep	Hep
Eiland	Oileán	Eilean	Ellan	Ynys	Enys	Enez

Tabel 1: vergelijking van de woordenschat van de Keltische talen

Van het Cornisch en het Manx wordt gezegd dat ze uitgestorven zouden zijn. Dankzij de strijdlustigheid van taalactivisten worden deze talen nu echter door een honderdtal mensen gesproken en sinds enkele jaren op scholen onderwezen (Gawne, 2004; Cornische Regering, 2003). Voor de komst in de vierde eeuw voor Christus van de stammen die we nu Bretonnen noemen en voor de invasie van de Angelen, de Saxen en de Friezen in Engeland, waren de verschillen tussen het Bretons, het Cornisch en het Welsch niet zo groot. Zo konden de Bretons- en Welschsprekers tot de negende eeuw elkaar goed verstaan. Dit gold voor het Bretons en het Cornisch tot aan de vijftiende eeuw (Abalain, 2000). Het Bretons vindt zijn oorsprong in Groot-Brittannië maar heeft niets te maken met het Engels dat een Germaanse taal is.

Bretagne, Breizh in het Bretons, en Groot-Brittannië heetten toen Armorica en Britannia. Rond de helft van de zesde eeuw kregen deze gebieden de huidige namen (Abalain, 2000). Het Cornisch noemt Bretagne nog steeds Breten Vyghan ofwel Klein-Brittannië. De nieuwe immigranten gaven bovendien het zuidwestelijke deel van Bretagne de naam Kerne(v) ofwel Cornouaille wat overeenkomt met de naam van Cornwall in het Cornisch, te weten Kernow.

Naast deze gelijkenissen kenmerkt Bretagne zich door een eigen toponymie. De Nederlandse toerist in Neder-Bretagne zal zonder twijfel, al wandelend, de talloze Bretonse namen van paden en landwegen opmerken. Het Departementale Comité van Toerisme van Penn ar Bed/Finistère geeft in dit verband aan dat dit de eerste stap is om zonder moeite Bretons te leren of om een kort overzicht van de taal te krijgen. De bekendste Bretonse toponiemen zijn o.a. de namen die met *Plou-* (varianten: *plo-*, *ple-*, *pleu-*) en *Gui-* of *Guic-* (*Gwi-* in het Bretons) beginnen zoals in de namen:

Frans	Bretons	Frans	Bretons
Pléchâtel	Plegastell	Pleugueneuc	Plegeneg
Ploudalmézeau	Gwitalmeze	Plouguerneau	Plougerne
Guipavas	Gwipavaz	Guimaëc	Gwimaeg

Tabel 2: Bretonse plaatsnamen met Ple-, Plou- en Gwi-

De toponymie van het Bretonse tijdperk dateert van de 5de tot en met de 10de eeuw. Andere zeer bekende toponiemen daterend van het Frans-Bretonse tijdperk vanaf de 11de eeuw, zijn de namen die met *Ker-* (varianten: *caer-*, *kaer-*) en die met *Loc-* beginnen zoals in de volgende namen (Abalain, 2000):

Frans	Bretons	Frans	Bretons
Kerlouan	Kerlouan	Locronan	Lokorn
Kerpert	Kerbêr	Saint-Renan	Lokournan

Tabel 3: Bretonse plaatsnamen in Ker- en Lok-

Ook kenmerkend voor Bretagne zijn de namen die mensen dragen. Net als in Nederland hebben ze, qua vindingsrijkheid, alles wat het hartje begeert en kunnen ze de meest olijke betekenissen hebben. Eén van die namen, Le Pen, werd in 2001 in Nederland beroemd, hoe droevig ook, tijdens de Franse verkiezingen. Naast Le Pen/Ar Penn (hoofd), vindt men andere namen zoals:

Verfranse naam	Bretonse naam	Nederlands
Goasguen	Gwazgwenn	De witte man
Guiader	Gwiader	De wever
Le Bras	Ar Bras	De groot
Le Bihan	Ar Bihan	De kleine
Kemener	Kemener	De kleermaker
Le Calvez	Ar C'halvez	De timmerman
Le Floc'h	Ar Floc'h	De ruiter
Le Fur	Ar Fur	De wijze
Le Lay	Al Lae	De gelovige
Madec	Madec	De welvarende
Le Moal	Ar Moal	De kale
Le Pensec	Ar Peñsek	Grote billen
Quéré	Kere	De schoenmaker
Queffelec	Kefeleg	De snip
Scoarnec	Skouarnec	Grote oren
Le Troadec	An Troadec	Grote voeten
Le Goff	Ar Gov	De smid

Tabel 4: Bretonse achternamen

Natuurlijk zijn er naast deze familienamen ook Bretonse voornamen. Mijn zus heet Primaël en mijn neef Erwan. Kinderen met namen als Fañch (Frans), Nolwenn, Eflamm, Gwendal, Gwenn (wit), Soisig, Loïc, Annaig, Servan, Yann, Ronan, Kilian, Kristenn, Katell, Rozenn, Glen, Morgan, Tudual en Iltud zijn gebruikelijk.

Een taaleigenschap die het Bretons met het Nederlands deelt, is de aanwezigheid van een sterke klemtoon. Een kenmerk dat het Bretons met alle andere Keltische talen deelt is het toepassen van de klankverschuiving. Het lidwoord, een voorzetsel, een bepaald cijfer, een bezittelijke voornaamwoord of een vrouwelijk woord enkelvoud kunnen de eerste letter van een woord veranderen. Zo wordt *tad* (vader) *ma zad* (mijn vader) en *da dad* (je vader); *keleier* (nieuws) wordt *ar c'heleier* (het nieuws). Het Bretons kent, net als het Nederlands, onregelmatige werkwoorden. Alleen zijn er maar vijf van: *Bezañ/Bout* (zijn), *Kaout/Endevout* (hebben), *Gouzout* (weten), *Mont* (gaan) en *Ober* (doen/maken). Alle andere werkwoorden volgen hetzelfde patroon.

Verder kent het Bretons een zeer soepele zinsstructuur. Het is gebruikelijk om het element van de zin waarop men de nadruk wil leggen vooraan in de zin te plaatsen, bijvoorbeeld:

Bijvoeglijk naamwoord	Hir eo an hent	Lang is de weg
Onderwerp	Per a skriv ul lizher	Peter schrijft een brief
Voorwerp	Al lizher a skrivo warc'hoazh	De brief schrijft hij morgen
Werkwoord	Skrivañ a rayo al lizher warc'hoazh	De brief schrijft hij morgen
Bijwoord	Warc'hoazh e skrivo al lizher	Morgen schrijft hij de brief

Naast deze karakteristieken worden de voorzetsels in het Bretons verbogen. Een dergelijk stelsel bestaat ook in het Arabisch waarbij men 'met mij' aan elkaar schrijft. Zo wordt in het Bretons 'voor mij' *evidon* (van *evit* = voor), 'vóór mij' *arazon* (van *araok* = vóór), 'op mij' *warnon* (van *war* = op) en 'met mij' *gannin* (van *gant* = met).

Deze korte grammaticaschets zou bijna doen geloven dat het Bretons een volledige gestandaardiseerde taal is. Niets is minder waar. Het Bretons kent verschillende dialecten hetgeen het zoeken van een eenduidige spelling heeft bemoeilijkt. Het Bretons bestaat grosso modo uit vier dialecten. Er zijn er drie die erg op elkaar lijken, het *Kerneveg* (dialect van het Bretonse Cornwall), het *Leoneg* (dialect van het voormalige bisdom Leon) en het *Tregerieg* (dialect gesproken ten westen van het voormalige bisdom Treger/Trégor); deze groep dialecten valt onder de benaming KLT. Het vierde en laatste dialect, het *Gwenedeg* dat in het westen van het voormalige bisdom Gwened/Vannes gesproken wordt, wijkt sterk af van de andere drie, de KLT (zie figuur 10, bladzijde 20).

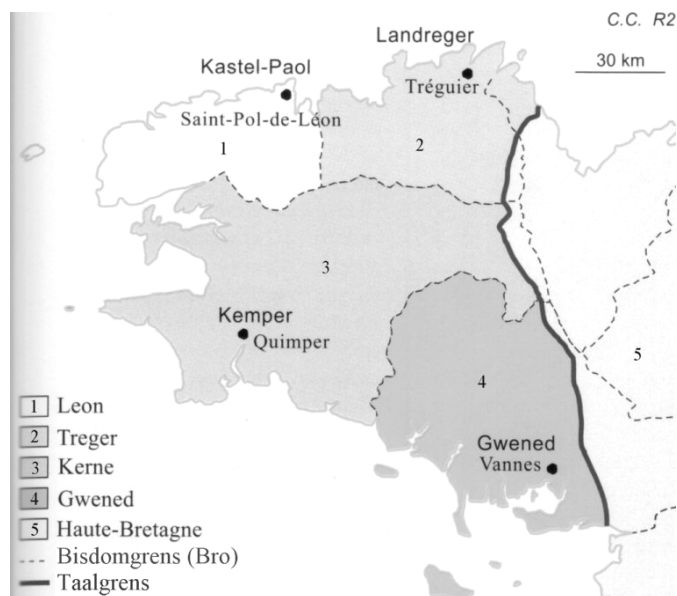

Figure 10: KLT (K=Kerne, L=Leon, T=Treger, Gwened) (Broudic, 2001)

De afwijking betreft vooral de uitspraak, de grammatica blijft onveranderd. Zo vindt de klemtoon in het Gwenedeg plaats op de laatste lettergreep terwijl deze in 'standaard' Bretons op de voorlaatste lettergreep valt. Woorden die op een 'z' eindigen in de KLT-dialecten, eindigen op een 'h' in het Gwenedeg: Breiz (Bretagne) vs. Breih (Herrieu, 1999). Bovendien worden de letters 'g' en 'k' in het Gwenedeg als 'tsj' en 'dzj' uitgesproken. Enkele korte zinnen illustreren het verschil:

Gwenedeg: Moned e hrei eùé Annaig de Roazon ged hé mamm.
Skuih e oé Ivonig éh obér é dro ér gér vraz.
Tiér braz, tiér ihuél e wélér ér hérieu braz.

KLT: Monet a rae ivez Annaig da Roazon gant he mamm.
Skuiz a oa Ivonig oc'h ober e dro er gér vraz.
Tiez braz, tiez huel a weler e kêriou braz.

Nederlands: Annaig zal naar Roazon/Rennes gaan met haar moeder.
Ivonig is moe van het bezichtigen van de grote stad.
Men ziet grote en hoge huizen in grote steden.

Er werd getracht een spelling te vinden die de vier dialecten zou kunnen verenigen. Zo kwam in 1941 de spelling *Peurunvan* 'geheel verenigd' tot stand. In deze spelling werden de '-z' van de KLT-dialecten en de '-h' van het *Gwenedeg* in één teken samengevoegd, te weten 'zh'. Vandaar het 'BZH'-stickertje achterop de auto's dat voor *Breizh* staat. Door de *peurunvanspelling* spraken nieuwe taalsprekers het Bretons echter al te vaak verkeerd uit. Op initiatief van moedertaalsprekers werd in 1955 de zogenaamde *skolveurieg* 'universitaire spelling' voorgesteld. Deze spelling heeft het voordeel dat het de uitspraak van de taal meer respecteert. Het *Gwenedeg* werd in al deze spellingen er echter niet bij betrokken.

In 1975 ontstond de *etrerannyezel* 'interdialectische spelling'. Dit is een middenweg waarin elementen van de twee andere spellingen, *peurunvan* en *skolveurieg* terug te vinden zijn (zie tabel 5):

Nederlands	Peurunvan	Skolveurieg	Etrerannyezel
regen	glav	glao	glaw
wie?	piv?	piou?	piw?
boek	levr	leor	levr
een (lidwoord)	ur	eur	ur
voor	evit	evid	ewid
met, door	gant	gand	gant
aan haar	anezhi	anezi	anezhi
bovendien	ouzhpenn	ouspenn	ouzhpenn
mooier	bravañ	brava	bravañ
toestaan	asantiñ	asanti	asantiñ
waar	pelec'h	peleh	pelec'h
de hond	ar c'hi	ar hi	ar c'hi
jaar	bloavezh	bloavez	bloawezh

Tabel 5: De Bretonse spelling

Tegenwoordig is *peurunvan* de meest gebruikte spelling, gevolgd door de universitaire. De twee andere spellingen (*etrerannyezhel*, *gwenedeg*) worden marginaal gebruikt. Het Bretons dat op verkeersborden staat, is in *peurunvan* geschreven. Op scholen wordt het onderwijs grotendeels in deze spelling gegeven. *Ofis ar Brezhoneg*, het instituut dat voor de Bretonse taal werkt, geeft documenten uit in deze spelling.

1.2 Historische aspecten van het Bretons

De oudste vrouw van Bretagne verklaarde in 1978, toen ze 106 jaar oud was, dat iedereen op straat en in de winkels nu eenmaal Frans spreekt (Broudic, 2001). Het ligt misschien voor de hand dat men in een Franse regio Frans spreekt. Maar toen deze vrouw jong was, was haar omgeving geheel Bretonstalig. In haar lange leven heeft ze veel meegemaakt, oorlog en nieuwe technologieën. Een ding viel haar echter op: het heimelijk indringen van het Frans om haar heen, wat haar wellicht een gevoel van vervreemding heeft gegeven. Deze waarneming maakte het mogelijk voor President Jacques Chirac om in de toespraak die hij in december 1998 hield voor de regionale raad van Bretagne op niet mis te verstane wijze te verklaren dat het Bretons niet meer de moedertaal der Bretonnen is. Hij heeft gelijk. Het Bretons is nu vooral een tweede taal die moeite heeft zijn plaats in de huidige maatschappij te behouden. In 1902 was de overgrote meerderheid van de bevolking van Neder-Bretagne, meer dan tachtig procent, Bretonstalig. Vijftig jaar later waren er bijna geen eentalige Bretonnen meer maar bleef het aantal Bretonssprekers hoog, rond zeventig procent (Broedic, 1999). Op 25 september 2002 meldde een grote regionale krant, *Ouest-France*, dat amper 7,5 procent van de Bretonnen van historisch Bretagne de taal nog spreken of verstaan en dat tweederde van hen zestig jaar of ouder zijn. De taal dreigt binnen afzienbare tijd onder de drempel van de honderdduizend sprekers te komen.

1.2.1 Voor de Tweede Wereldoorlog

Vervreemding van de elite tegenover het Bretons is een oude zaak. Reeds vanaf het midden van de twaalfde eeuw waren de Hertogen van Bretagne Franstalig. De laatste Hertog die nog Bretons sprak was Alan IV Fergant (1084-1112). Onder de Hertogen breidde Bretagne zich verder naar het oosten uit, naar een gebied dat Franstalig was. Al namen ze geen bindende maatregelen tegen de taal, hun slechte voorbeeld (het niet gebruiken van het Bretons) werd later door de adel gevolgd. Door deze situatie verbleekte toen al de positie van het Bretons als taal met een hoge status (Abalain, 2000). Tot de verbinding van het hertogdom van Bretagne met het Franse rijk in 1532 werd het Bretons in Neder-Bretagne nauwelijks belemmerd. Zelfs nadat de Ordonnantie van Villers-Cotterêts in 1539 onder het gezag van Frans I van kracht werd, bleef het Bretons de meest gebruikte taal in Neder-Bretagne en was het Frans slechts een buitenlandse taal die door een kleine minderheid gebruikt werd (Abalain, 2000). Immers, deze Ordonnantie van Villers-Cotterêts maakte het verplicht het Frans als ambtelijke taal te gebruiken in plaats van het Latijn. De problemen begonnen pas met het uitbreken van de Franse revolutie in 1789. Een taal sterft niet zomaar uit. Daarvoor zijn bepaalde factoren en situaties nodig. De in Frankrijk bekende Franse filoloog Claude Hagège legt dat duidelijk uit in zijn boek *Halte à la mort des langues* (2000). Als factoren die bijdragen aan het uitsterven van een taal noemt hij er drie die de Staat tot zijn beschikking heeft. Deze factoren hebben geen directe invloed op het taalverlies, hun werking is pas later te zien. Claude Hagège noemt ze ook *les instruments de l'exécution différée* (de middelen van de uitgestelde executie) (Hagège, 2000). Deze middelen, de dienstplicht, de media en de school, kunnen als zodanig niet als de enige 'taalbeulen' gehouden worden, al spelen ze in dat opzicht een grote rol. De beginselen van de Franse revolutie gingen gepaard met een grote vijandigheid jegens streektaalen en dialecten die toen op het Franse territorium gesproken werden. Deze talen werden beschouwd als overblijfsels van het vorige politieke stelsel en als zodanig druisten ze in tegen het dogma van de republiek, één en onverdeelbaar, en het idee van de natie, waarin burgers van een gegeven land hetzelfde doel hebben en het gevoel hebben dat ze tot hetzelfde land behoren (Klask, 1998). Het idee van het Frans als taal der vrijheid was gebaseerd op een goed bedoeld standpunt, namelijk dat iedereen de kans zou moeten hebben aan de bestuurlijke macht deel te nemen. Daarvoor moest het Frans beheerst worden.

Maar de weg naar de hel is geplaveid met goede voornemens en het leren van het Frans betekende ook een verbod op de eigen taal en het stigmatiseren van degenen die een streektaal of dialect spraken. Zo is men in de paradoxale situatie terechtgekomen waarin het meest elementaire recht om zijn moedertaal te spreken, werd ontzegd in het land van de rechten van de mens. Zo heeft de revolutie deze mentaliteiten hardnekkig vormgegeven, wat nog duidelijk voelbaar was in 1999 toen in Frankrijk gedebatteerd werd over het wel of niet ratificeren van het Europese Handvest van de regionale en minderheidstalen.

Wat de rol van de staat betreft, wijst Fañch Broudic (Franse journalist en onderzoeker) erop dat het onderwerp van de regionale talen slechts drie maal in het parlement werkelijk werd behandeld en dat de duur van de linguïstische terreur in 1794 maar zes maanden was (Broudic, 1995). Daardoor lijkt de verantwoordelijkheid van de staat in het vergaan van de regionale talen beperkt. Het gaat echter niet om de daadwerkelijke behandeling van het onderwerp als wel om de reikwijdte van de taalideologie die voortvloeit uit de felle en pragmatische argumenten van Barère (hertog Barère de Vieuzac, afgevaardigde van de Staten-Generaal in 1792) en Grégoire (abt Grégoire, afgevaardigde van de Geestelijkheid bij de Staten-Generaal in 1789). Hun ideeën werden met ijver door politici en staatsbeambten gevolgd. Na de periode van het Eerste Rijk (1804-1814) waar de staat alles deed de structuren, administratie en politieke stelsels ordentelijk te centraliseren, gingen er stemmen op om het Bretons een grotere plaats in het onderwijs te gunnen. Het was immers duidelijk dat het leren van het Frans aan mensen die het niet na schooltijd benutten, weinig succes boekte. In deze context kwam Montalivet, Geloof- en Onderwijsminister in 1831, met een wetsvoorstel, dat het gebruik van het Bretons in het onderwijs mogelijk maakte. Daardoor kreeg echter het Bretons een officiële status noch onderwijsrecht. Het diende slechts ter ondersteuning Frans beter en sneller te leren. Deze situatie werd tot 1852 getolereerd. De ijver van locale beambten bleef voorbeeldig. Voor het eerst in 1833 in Kemper/Quimper werd het 'symbool' gebruikt. Het symbool bestond uit een klomp, een steentje, een stuk ijzer of hout die een leerling moest dragen als hij betrapt werd Bretons te spreken. Om zich van dit symbool te verlossen, moest de leerling een ander betrapten voor het einde van de schooldag om aan de eigen straf te ontsnappen. Hierdoor moest de leerling via straf en vernedering zijn of haar moedertaal afleren. Ofschoon het symbool niet uit de Staat voortvloeide, werd het ook nooit door diezelfde Staat verboden. De methode van de 'placement' oftewel verplaatsing (eufemisme voor een soort verbanning in een overwegend Franstalig gebied) werd op kinderen van welvarende Bretonnen toegepast. Het doel was duidelijk: weg van de familie en van een Bretonstalige omgeving kon de leerling niets anders doen dan Frans leren. Tijdens de Derde Republiek (1870-1940) verhardde de taalpolitiek van de staat die de kerk dwong Frans te gebruiken (Klask, 1998)

Vanaf 1881, onder Jules Ferry (staatsraadvoorzitter onder de Derde Republiek), wordt onderwijs voor alle kinderen tussen zes en dertien jaar verplicht, het Frans is de voer- en onderwijstaal. In 1902 verbiedt de Circulaire Combes het Bretons in de kerk. De kerk was toen nog zeer invloedrijk en tradities en geloof vormden destijds twee belangrijke zuilen in de Bretonse samenleving. Zolang de maatschappij het Bretons dagelijks bleef praten, zou de kerk de taal blijven hanteren, tot grote ergernis van de autoriteiten. De kerk, opportunistisch als zij was, zag dat het in haar belang lag de taal van de gelovigen in ere te houden maar deed verder niets om het Bretons te bevorderen. Pas in 1930 zou het lot van het Bretons zorgen baren bij de geestelijkheid. In 1925 toonde minister van het Openbaar Onderwijs De Monzie zich onverzettelijk ten opzichte van het gebruik van het Bretons op school door het in elke vorm dan ook te verbieden. De Franse revolutie is al lang voorbij, maar het gedachtengoed had niets van zijn stekeligheid verloren. De Monzie verklaarde dat 'is Frans in zijn hart, in zijn ziel en van top tot teen enkel degene die de Franse taal kan praten en lezen'.

Vervolgens verklaarde hij op 27 juli 1925 bij de wereldtentoonstelling bij het huis van Bretagne dat 'voor de linguïstische eenheid van Frankrijk de Bretonse taal verdwijnen moet'. Dit illustreert opnieuw hoe diep de ideeën van de revolutie verankerd waren en hoe groot de afkeer voor de andere talen was (Klask, 1998). Tussen 1921 en 1922 verhieven zich steeds meer stemmen die het Bretons als keuzevak op scholen eisten. Deze mensen wezen op het geval van het Provençaals (dialect van het Occitaans) dat reeds in Marseille onderwezen werd. Hun claim werd echter afgewezen. Het Provençaals is immers, net als het Frans, een Romaanse taal. Deze nauwe verwantschap maakte het mogelijk het Provençaals in het onderwijs te gedogen. Het Bretons, een Keltische taal, heeft met het Frans, op enige leenwoorden na, weinig gemeen. Bang dat de invoering van het Bretons het streven naar afscheiding zou aansporen, werd het voorstel afgewezen. Men zal het einde van de Tweede Wereldoorlog moeten afwachten om wat veranderingen te zien, in termen van versoepeling van de wet over streektalen (Klask, 1998).

1.2.2 Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

De Bretons Culturele Beweging vindt haar oorsprong in de negentiende eeuw ten tijde van de taalrepressie van de Franse Revolutie (1789). Deze beweging die *Emsav* (opstand) genoemd wordt, had tot resultaat de bescherming van de Bretonse taal, de verheerlijking van de Bretonse cultuur en het bewerkstelligen van een administratieve decentralisatie. Aan het begin van de twintigste eeuw vertakte de beweging zich in tweeën: de een is gematigd van aard en staat voor regionalisme, de andere, harder van aard, is nationalistisch. Vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918, begint *Emsav II*, die tot de bevrijding van de Tweede Wereldoorlog opgeld zal doen. Onder *Emsav II* wordt de nationalistische beweging prominenter. In 1919 wordt door Morvan Marchal, de bedenker van de huidige Bretonse vlag, de vereniging *Unvaniez Yaouankiz Breiz* (Vereniging van de Jeugd van Bretagne) opgericht. Twee andere groeperingen zullen later opduiken, de een politiek geëngageerd, de andere cultureel. Tevens verschijnen twee nieuwe tijdschriften, *Breiz Atao* (Bretagne voor altijd) en *Gwalarn* (noordwestenwind). Het literaire tijdschrift *Gwalarn*, onder leiding van Roparz Hemon is elitair van aard en richt zich op de geletterde Bretonssprekers. Er wordt gekozen voor een verenigde spelling, de *peurunvan*, en het gebruik van *patois* (negatief getinte benaming voor dialecten) wordt ontzegd.

Vanaf 1927 worden vanaf de *Unvaniez Yaouankiz Breiz* verschillende nationalistische partijen opgericht, te weten de *Parti Autonomiste Breton* (Bretons Autonomie Partij) en van daar uit, in 1931, twee anderen, de gematigde *Ligue Fédéraliste de Bretagne* (Bretons Federalistische Liga) en de *Parti National Breton* (Bretons Nationale Partij). Er wordt op twee niveaus geijverd, een politiek en een cultureel. Gelijk met de komst van fascistische ideeën in Europa, spitsen sommige leden van de *Emsav II* hun oren richting Duitsland in de hoop een onafhankelijke Bretonse staat te creëren. De cultuurgezinde activisten vinden onder leiding van Yann Sohier een gehoor om het Bretons in Bretagne te bevorderen. Yann Sohier richt in 1933 het culturele tijdschrift *Ar Falz* (de sikkel) op, dat niet-religieuze leraren bij elkaar brengt.

Een van hun ideeën omtrent het onderwijs van het Bretons, is het leren van het Frans door middel van het Bretons. De opvolger van Yann Sohier, Yann Kerlann, zal in 1942 de eerste Bretonstalige school openen. Deze zal drie jaar later, in 1945, sluiten. Het Bretons leren per correspondentie wordt in 1932 onder leiding van Marc'harid Gourlaouen mogelijk gemaakt en bestaat heden ten dage nog steeds (www.skolober.com). Net voor de Tweede Wereldoorlog, tussen 1934 en 1938, werd een petitie voor het gebruik van het Bretons op school georganiseerd. De petitie, geïnitieerd door de vereniging *Ar Brezonec er Skol*, onder leiding van Yann Fouéré, was getekend door 305 gemeenten (700.000 mensen). De aanhang voor het behoud van de taal en cultuur was dus erg groot. Daar de regering Vichy (1940-1944) gehoor aan de eisen van de Bretonse nationalist en culturele activisten gegeven had, werd *Emsav II* na de oorlog beticht van collaboratie met de Duitsers, hetgeen de beweging in zijn geheel in diskrediet gebracht. Het feit dat Bretonse activisten gecollaboreerd hebben, zal nog lange tijd na de bevrijding een slechte naam aan het Bretonse culturele activisme geven (Abalain, 2000).

In 1951 werd de wet Deixonne goedgekeurd. Deze wet stond het onderwijs van het Bretons toe op kleuter- en basisscholen. Ook kon de taal als keuzevak in de onderbouw van het middelbaar onderwijs gekozen worden. Hoe revolutionair het ook lijkt, de toepassingen ervan werden in de kiem gesmoord. Ten eerste was het aantal talen beperkt tot het Bretons, het Baskisch, het Catalaans en het Occitaans. Ten tweede waren de middelen zeer gering en berustte het stelsel op vrijwilligheid van docenten en leerlingen. Bovendien gaf de staat en dus ook de lokale administratie blijk van een zekere onwilligheid (Ar Men, 1997). Mondjesmaat genoot dus maar een klein aantal leerlingen het onderwijs in de streektaal. Het Corsicaans kwam veel later, in 1974, te vallen onder de wet Deixonne. Een en ander bleef zeer ontoereikend en velen waren ontevreden met deze toestand. Er werd her en der toch gepoogd het Bretons op school te onderwijzen. In 1957 werd voor het eerst Bretons op een katholieke basisschool te Ploueg-ar-Mor/Pouézec gegeven, maar het initiatief was van korte duur en hield in 1961 op. Tussen 1958 en 1960 zullen verschillende wetsvoorstellen worden ingediend met het oog op het onderwijs van het Bretons, maar ze zullen geen gehoor krijgen. De Franse staat blijft waakzaam als het om de uniformiteit van zijn cultuur gaat. Zo maakte Frankrijk in 1966 een voorbehoud op lid 27 van het Internationaal Verdrag van de Verenigde Naties inzake Burgerlijke en Politieke Rechten. Dit lid verwijst naar de rechten van etnische en linguïstische minderheden. De onverbiddelijke logica van een Republiek, één en onverdeelbaar, wil dat zulke minderheden niet herkend mogen worden. In 1972 bekende de Franse President Georges Pompidou kleur door te verklaren dat 'er geen plaats is voor regionale talen en culturen in een [land als] Frankrijk dat bestemd is om Europa met zijn zegel te bestempelen' (Kervarker, 2002).

De taalactivisten berustten er niet in en volhardden in hun strijd om het Bretons te behouden. Zo werd in 1972 de vereniging *Dastum* (inzamelen) opgericht die het mondelinge culturele erfgoed in het Bretons moest archiveren. Op het gebied van het onderwijs veranderde nog veel te weinig. Als antwoord op de onwilligheid van de staat in deze kwestie besloten ouders in 1977 te Lambaol-Gwitalmeze/Lampaul-Ploudalmézeau een eigen school, *Diwan* (de kiem), op te richten, een primeur. In 1978 ging President Giscard d'Estaing te Ploërmel/Ploermael akkoord met het Bretonse Culturele Handvest (Kervarker, 2002).

Dit handvest moest aan het Bretons en het Gallo genoeg middelen waarborgen voor hun ontwikkeling in het culturele leven, in het onderwijs en in de media. Hierdoor kreeg Bretagne twee instituten tot zijn beschikking voor de promotie van de Bretonse taal en cultuur, te weten: *Skol-uhel ar Vro* (Institut Culturel de Bretagne) en *Kuzul Sevenadurel Breizh* (Conseil Culturel de Bretagne) (Abalain, 2000). Tijdens zijn verkiezingscampagne in 1981 te An Oriant/Lorient wekte president-kandidaat Mitterand hoop op door in zijn toespraak te zeggen dat 'de tijd gekomen is voor een status voor de talen en culturen van Frankrijk. De tijd is gekomen hun de grote deuren van de school te openen, regionale radio- en televisieondernemingen op te richten voor hun uitzending, hun de plaats in het openbaar leven toe te kennen waar ze recht op hebben' (Kervarker, 2002). Daarop volgde de invoering van een Licence in het Bretons (graad die ongeveer overeenkomt met het oude Nederlandse kandidaatsexamen). In 1982 maakte de circulaire Savary mogelijk de wet Deixonne te verbeteren. Het onderwijs in het Bretons werd langzamerhand een werkelijkheid. In 1983 werden de eerste tweetalige scholen geopend in Roazhon/Rennes en Sant-Riwal/Saint-Rivoal. In 1985 werd de CAPES (eerstegraads onderwijsbevoegdheid) in het Bretons ingevoerd. Desondanks weigerde de premier van die tijd, Laurent Fabius, het wetsvoorstel in het Parlement, dat een officiële status aan autochtone talen zou toekennen, te bespreken. Tot nu toe is er op dat gebied verder niets veranderd. Erger nog, Frankrijk paste in 1992 zijn grondwet aan, waardoor duidelijk in lid twee vermeld staat dat het Frans de taal van de Republiek is (Kervarker, 2002). Ondanks al die jaren van onverdraagzaamheid en onvriendelijkheid jegens de kleine regionale taal die het Bretons is, zijn er ook positieve ontwikkelingen. Het regionale bestuur doet steeds meer om het Bretons uit de privé-sfeer te halen. Desondanks heeft de verdrukking van het Bretons grote sporen in de maatschappij achtergelaten. Dit heeft geleid tot kenmerkende taalsociologische en –psychologische verschijnselen met betrekking tot het Bretons. Deze aspecten worden in de volgende paragrafen behandeld.

1.3 Sociologische aspecten van het Bretons

De taal is gans het volk luidt een Nederlands spreekwoord. Eigenlijk kan men een cultuur niet tot zijn taal reduceren, wel is taal een belangrijk component van de cultuur van een land of, in het geval van het Bretons, van een regio als Bretagne. Het Nederlands spreekwoord komt overeen met de Bretonse leus *Hep brezhoneg, Breizh ebed* (Zonder Bretons, geen Bretagne). De taal wordt in hoge mate geassocieerd met de cultuur van de streek en met de personen zelf. In de volgende paragrafen zullen de schaamte en de ondergang van het Bretons aan bod komen en in het tweede deel de opleving van het Bretons en de hoop op een betere toekomst.

1.3.1 Schaamte en ondergang

Reeds vanaf de 12de eeuw begon de elite in Bretagne aan het Frans de voorkeur te geven ten koste van het Bretons. De ongeletterde massa bleef in zijn geheel Bretonstalig. Na de Franse revolutie, mede dankzij de economische ontwikkeling, de sociale veranderingen in de maatschappij (de kerk verloor aan invloed) en de wil om toegang in de moderne wereld te krijgen, verloor het Bretons veel terrein (Sciences-Ouest, 2001). Na de Tweede Wereldoorlog werd het niet gewaardeerd Bretons te horen spreken, men vond dat erg 'plouc' ofwel erg boers (*plouc* is afgeleid van de vele plaatsnamen in Bretagne die met Plou- beginnen. Men verwijst dan naar de boer die uit Plougastell/Plougastel komt). Een andere manier om het Bretons sterk te stigmatiseren, was het gebruik van het symbool (een klomp, een stuk hout of een steen). Een gevolg van deze methode was een diepgeworteld gevoel van schaamte tegenover het Bretons door hele generaties scholieren. Generaties Bretonnen werden door de ontstane negatief waargenomen identiteit van het Bretons doordrongen, waardoor zij de taal niet wensten over te brengen aan hun kinderen. Wel werd hun kinderen dus het negatieve imago van het Bretons aangeleerd. Timm (2003) verwoordt de situatie als volgt: 'Ouders zagen dat het niet in het belang van het kind was Bretons thuis te spreken. Dit is niet verrassend als men in ogenschouw neemt dat zij zelf of hun eigen ouders beledigd of gestraft hadden kunnen zijn, omdat ze Bretons op school hadden gesproken. Tevens omdat ze de notie verinnerlijkt hadden dat het Bretons eigenlijk niet voor de wijdere wereld bestemd was'. Daarnaast merkt Timm op dat 'in de jaren '40 en ook twintig jaar later in sommige gebieden, het gewoon chic en in de mode geworden was Frans te praten. Een trend die met name bij vrouwen waargenomen kon worden, van wie gezegd werd dat zij het Bretons wanneer het maar mogelijk was, vermeden, om niet achterlijk te klinken' (Timm, 2003).

Zoals eerder in het hoofdstuk over het Bretons werd gezegd, ging het leren van de Franse taal in Bretagne op veel scholen gepaard met het straffen en/of stigmatiseren van het Bretonse idioom. Verklikken vormde de basis van dit hele proces. In dit systeem moest een doodgewoon en alledaags fenomeen, het spreken van de Bretonse moedertaal, opeens als iets abnormaals en onwaardigs gezien worden. Een direct gevolg voor de slachtoffers van dit systeem, was hun besliste keuze het Bretons niet over te brengen en later hun weigering om het Bretons opnieuw op scholen en in het openbare leven te gebruiken (Prémel, 1995). Een andere consequentie van dit systeem heeft betrekking op het culturele gemis. In 1995 heeft Prémel een onderzoek te Kemper/Quimper op basisscholen (zesde en zevende klas) uitgevoerd. In dit onderzoek moesten de kinderen de betekenis van de plaats waar ze wonen of van hun achternamen aangeven. Achteraf bleek dat buitenlandse kinderen er meer over wisten dan Bretonse leerlingen. Dit proces van acculturatie betekende het verlies van het collectieve geheugen (Prémel, 1995). Het verlies versterkt het niet overbrengen van de taal aan de volgende generaties. Het probleem van taaloverdracht werd kort geleden onderzocht door twee instituten. Twee recente verslagen, het ene in 2002, het andere in 2003, geven aan hoe het met het Bretons gesteld is.

De twee verslagen zijn gebaseerd op een nationaal onderzoek genaamd *Enquête Famille* dat in 1999 door het INSEE (Nationaal Instituut voor de Statistiek en Economische Studies) met medewerking van het INED (Nationaal Instituut voor Demografische Studies) werd gehouden. In het eerste verslag (Population & Sociétés, 2002) wordt duidelijk gemaakt dat het overbrengen van regionale talen vooral terloops verliep, in het bijzonder wat het Bretons betreft. Bovendien toont het onderzoek aan dat het Bretons in negen van de tien gevallen niet meer werd overgebracht op de volgende generatie. Als het om het doorgeven van het Bretons aan kinderen van vijf jaar gaat, ondergaat het Bretons een alarmerende daling in de loop van het vorige eeuw. Zo sprak 70% van de ouders gewoonlijk Bretons met kleine kinderen in de periode 1915-1919 en in 1925-1929. In de volgende periode 1945-1949 daalde het percentage tot 20% om in 1985-1986 een miserabele 2% te bereiken (Population & Sociétés, 2002). In het tweede verslag, dat ook gebruik maakt van het INSEE-onderzoek, wordt het aantal sprekers in Bretagne op 257.000 geschat. Het komt er op neer dat 12% van de volwassenen in Bretagne deze taal spreken. Men kan de behoorlijke daling van de taaloverdracht van 70% tot 2% voor een deel afleiden uit de traumatische situatie waarin sprekers van het Bretons zich bevonden. Trauma omdat in de openbare ruimte het Bretons voor het Frans moest wijken door het spreken van het Bretons te associëren met een delict, iets waarvoor men zich diep moest schamen. Volgens het onderzoek van Prémel (Prémel, 1995) heeft 70% van de respondenten de jacht op het Bretons gekend. Het niet kunnen spreken van het Frans werd snel beschouwd als een nederlaag, het werd als ontierend ervaren. De spreekvaardigheid van de kleine Bretonse leerlingen in het Frans was dikwijls ontoereikend, velen verkozen dan het opstel en het dictee. De povere resultaten op scholen droegen verder bij aan de stigmatisering van het Bretons (en de Bretonssprekers) in de verslagen van de onderwijsacademie. Benamingen als 'archaïsch', 'barbaars', 'ruw', 'chaotisch', 'ontoelaatbaar' en 'overblijfsel' waren het meest gevonden in de verslagen van de inspecteurs van onderwijs (Prémel, 1995). In deze context, samen met de grote veranderingen in de maatschappij vanaf het midden van de 19de tot het midden van de 20ste eeuw (industriële revolutie, oorlog, toerisme), leek het alsof het met het Bretons was gedaan. De schaamte van de Bretonnen over hun taal, hun cultuur en hun afkomst heeft lang geduurd voordat er, vanaf het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw, eindelijk kon worden gesproken over een herwaardering van de Bretonse taal en cultuur. In de volgende paragraaf zullen de elementen die tot deze opleving hebben geleid, nader besproken worden.

1.3.2 Opleving en onzekerheid

Je e-mail bekijken in het Bretons (zie bijlage 3). Op het eerste gezicht lijkt het niet zo erg vreemd. Waar het bijzonder wordt, is dat de hele configuratie in het Bretons opgesteld is en dat deze dienst door niets minder dan de Raad van de Departement Penn-ar-Bed/Finistère aangeboden wordt. Men kan ook al softwareprogramma's voor Windows en Internet in het Bretons krijgen. Het Bretons doet zijn best om zich snel aan te passen aan de technologie van deze eeuw. De taal maakt volop gebruik van de mogelijkheden die internet biedt. Klikte men 'langue bretonne' of 'brezhoneg' of 'Breizh', dan krijgt men een lange lijst adressen die verwijzen naar websites in of over het Bretons.

De bewustwording van de Bretonse taal en cultuur is pas aan het einde van de jaren '60 van de vorige eeuw groter geworden. De Bretonse identiteit onttrok zich aan het werk van nationalisten en de Bretonse taal en cultuur kregen steeds meer gehoor in de publieke opinie (Timm, 2003). Na de groei van de 'onderdompelingscholen' Diwan, ging de Franse staat akkoord met het openen in 1983 van tweetalige openbare scholen *Div Yezh* (twee talen). Het antwoord van de privé-scholen deed lang op zich wachten en in 1990 opende het Katholieke onderwijs, *Dihun* (ontwaking), zijn eerste tweetalige school. Deze scholen hebben tot nu tot elk jaar een stijging van het aantal leerlingen gekend. *Diwan* telde voor het schooljaar 2002/2003 2.698 leerlingen, een stijging van 3% vergeleken met het jaar 2001/2002. *Div Yezh* telt voor dezelfde periode 2.944 leerlingen, een stijging van 11% en *Dihun* 2.853 leerlingen, een stijging van 14% (zie bijlage 4). Op regionaal niveau (historisch Bretagne met vijf departementen) komt het erop neer dat 1% van de leerlingen tweetalig onderwijs Frans/Bretons geniet. Daarnaast hebben in 2000/2001 20.697 leerlingen onderwijs over het Bretons en de Bretonse cultuur genoten (www.education.gouv.fr, 2001). Met dit laatste soort onderwijs komen de leerlingen slechts in aanraking met de taal en cultuur, wat natuurlijk weinig effect heeft op het verwerven van de regionale taal op lange termijn. Er is tegenwoordig sprake van een lerarentekort, doordat de vraag naar Bretons op school het aanbod overstijgt. In 2002 bijvoorbeeld maakten 1400 leerlingen van 22 openbare scholen van de stad Brest en omgeving kennis met het Bretons (Ouest-France, 2003). In de media en met name op televisie is het aanbod aan programma's nog bescheiden, toch treffen de programma's een gevarieerd publiek. *Mouchig-dall* (blindemannetje) is een kinderprogramma dat op woensdag gedurende 26 min. geheel in het Bretons uitgezonden wordt. Van maandag tot zaterdag wordt het nieuws in het Bretons tijdens het programma *An Taol Lagad* (oogopslag) om 12u15 gedurende 5 min uitgezonden en op zondag een actualiteitenprogramma, *Red An Amzer* (loop van de tijd) van 52 min. Daarnaast zendt de satellietzender TVBreizh nog een paar programma's in het Bretons. Ook op internet wordt er plaatsgemaakt voor het Bretons. Dankzij een site als Kervarker is het mogelijk om Bretons te leren, te lezen en in het Bretons te chatten. Naast deze site kunnen jongere en oudere sprekers onder andere gebruik maken van sites als *An tour tan* (het vuurtoren) of *Gwennhadu* (Naam van de Bretonse vlag) om in het Bretons en/of het Frans op het Net te surfen. Al zijn de sites niet altijd in het Bretons geschreven, wel zijn er altijd mogelijkheden om de taal te leren, te lezen of in de taal te chatten. De trend om het Bretons door dit medium te gebruiken zal steeds groter worden, zoals dit ook het geval is bij andere minderheidstalen. Buiten de schoolsfeer en de media wordt het Bretons in bepaalde delen van Bretagne steeds meer zichtbaar.

Ofis ar Brezhoneg, het Instituut voor de Bretonse taal, heeft een plan opgezet het Bretons een ware plek te geven in bedrijven, verenigingen en andere instellingen. Dit plan, *Ya d'ar Brezhoneg* geheten, is een taalbeleid dat reeds 542 ondertekenaars telt. Ofis ar Brezhoneg (Ofis ar Brezhoneg, 2004) heeft al een aantal woordenschatboekjes (zie bijlage 5) uitgegeven die de (nieuwe)taalgebruikers hulp moet bieden om het Bretons in allerlei situaties te gebruiken. De woordenschat is enkel in Standaardbretons gesteld. Bekend zijn de verkeersborden die, als ze vervangen worden, steeds vaker tweetalig worden. Er wordt ook getracht tweetalige borden buiten en binnen ambtelijke gebouwen te plaatsen. Het blijft echter nog zeer beperkt. Naast verenigingen die een direct verband met het Bretons hebben en hun site en documenten tweetalig opstellen, zijn er her en der lokale initiatieven.

Het hoofdziekenhuis in Kemper/Quimper heeft de radiologieafdeling voorzien van tweetalige aanwijzingen. De site van de Kamer van Koophandel te Kemper/Quimper biedt zijn website in vier talen aan waaronder het Bretons. De site van de gemeente Gwitalmeze/Ploudalmezeau wordt geheel in het Bretons, Engels en Frans aangeboden. Andere sites vertalen slechts de hoofdonderwerpen zoals op de site van de gemeente Douarnenez.

Figuur 11: Tweetalige metroborden Frans-Bretons

Deze ontwikkelingen hebben echter steun en hulp van de Franse staat nodig. Tot nu toe bleef de staat zeer terughoudend. Nu het onderwijs in en over streektaalen een succes blijkt te zijn en gezien het belang dat veel Fransen aan hun streektaal hechten, begint de staat schoorvoetend in actie te komen. Zo werd er op 6 oktober 2003, onder leiding van de Franse minister van Cultuur en Communicatie J-J. Aillagon, een congres gehouden over de streektaalen in Frankrijk en in Franse overzeese gebieden. In zijn introductiebrief spreekt hij zich als volgt uit:

'Iedereen in Frankrijk moet Frans beheersen, gebruiken en respecteren. Het Frans is de gemeenschappelijke taal van de Republiek, het fundament van het burgerschap.

Het is daarnaast rechtvaardig dat de medeburgers die het wensen de talen van hun streek te kunnen spreken, er van te kunnen houden en aan hun kinderen over te brengen. Deze talen zijn de uitdrukking van de culturele verscheidenheid waarop ons land trots is. Ze zijn de immateriële juwelen van een erfgoed dat wij beschermen en waarderen. Zij zijn ook een wonderbaarlijk middel voor literaire-, muzikale- en toneelwerken en de onuitputtelijke bron ervan.

Ik heb daarom de wens geuit een debat te organiseren over de plaats van streektaalen in het culturele leven in ons land. Dit vindt plaats op een moment waarop het investeren door de lokale overheid steeds groter wordt, naast dat van de staat.

Het Partijcongres der Talen van Frankrijk wil politici, culturele verenigingen en burgers uitnodigen die bereid zijn zich in te zetten voor het behoud van de talen van Frankrijk'.

Jean-Jacques Aillagon

Verderop legt de minister de noodzakelijkheid uit van het partijcongres en begint zijn betoog als volgt:

'Frankrijk verdedigt culturele verscheidenheid in de wereld. President Jacques Chirac herinnerde ons er in Johannesburg aan dat culturele verscheidenheid op taalverscheidenheid berust. Natuurlijk erkent en bevordert Frankrijk culturele en taalverscheidenheid binnen zijn grenzen'.

De opleving van het Bretons vindt langzamerhand en met wat moeite plaats. De publieke opinie én het lokale bedrijfsleven lijken het Bretonse taalbeleid (meer aanwezigheid en gebruik van het Bretons) te ondersteunen. De staat lijkt eveneens het belang van de Franse streektalen te herontdekken. De toekomst van het Bretons mag er misschien niet rooskleurig uitzien, een maatschappelijke en politieke ontwikkeling probeert het Bretons nu te redden.

2 Het onderzoek

2.1 Aanleiding tot het onderzoek

'Te a gomz Brezhoneg eus al levr' of in het Nederlands: 'je spreekt het Bretons van het boek'. Deze uitspraak kan op een jonge Bretonsspreker slaan wanneer hij of zij met een oudere Bretonsspreker praat. Beide sprekers spreken dezelfde taal, maar dan net iets anders. De jonge Bretonsspreker heeft het Bretons wellicht op school geleerd of door zelfstudie. Voor de oudere spreker is het Bretons misschien zijn moedertaal en spreekt hij het Bretons met vrienden en familie.

Bij de eerste is het Bretons gestandaardiseerd en kent de taal veel neologismen die passen bij de moderne tijd. De laatste spreekt een dialect van het Bretons met vaak veel aan het Frans ontleende woorden en hij is meestal ongeletterd in het Bretons. Deze situatie veroorzaakt vaak onbegrip tussen generaties Bretonssprekers. Het probleem is dat tweederde van de Bretonssprekers ouder is dan 60 jaar (Broudic, 2001). Het aantal jonge Bretonssprekers, dat wil zeggen jonger dan 20 jaar, is nog veel te klein om de taal een betere toekomst te waarborgen. Het Bretons dat de jeugd spreekt, is echter het Bretons van de school, de universiteit, de media, internet en niet dat van de voormalige visser of boer. Het Bretons van een kleine minderheid van de sprekers vormt als het ware de norm voor het Bretons van de 21ste eeuw. Er bestaat dus een breuk tussen Bretonssprekers onderling. Het verschil tussen oudere en jonge Bretonssprekers ligt in de uitspraak van de taal, het toepassen van bepaalde grammaticale vormen en vooral op lexicaal niveau; het lexicon van een jonge taalspreker zou vele malen kleiner dan wel armer zijn dan van een oudere spreker (Faverau, 1990). Timm voerde in 2001 een gevalstudie uit waar de 'breuklijn' tussen moedertaal- en niet-moedertaalsprekers uitgebreid naar voren komt. De afkomst van Bretonssprekers speelt ook een rol. Nieuwe Bretonssprekers zijn voornamelijk stedelingen en intellectuelen terwijl moedertaalsprekers eerder boeren en arbeiders zijn. Taalhervormers van het Bretons worden beschuldigd weinig rekening met de praktijk van de taal te hebben gehouden, wat later tot groot onbegrip tussen de twee groepen sprekers heeft geleid (Timm, 2001).

Talige voorbeelden van de breuk worden zowel door Timm (Timm, 2001) gegeven als door Raude (Raude, 2000). De eerste geeft aan dat als nieuwe sprekers Franse woorden in het Bretons afweren, de zinstructuur toch die van de Franse benadert. *Ober ar garantez* is de letterlijke vertaling van *faire l'amour* waarbij traditioneel Bretons de voorkeur geeft aan de beeldspraak *ober gwele gant ur paotr / ur plac'h* wat letterlijk *doen het bed met een man / een vrouw* betekent. Als dan een nieuwe spreker zegt dat hij het bed opmaakt door *ober ar gwele* (letterlijk Frans voor *faire le lit*), kan hij op spot rekenen (Timm, 2001). Raude ergert zich aan de onbeholpenheid van nieuwe sprekers als het om het creëren van nieuwe woorden gaat. De voorbeelden zijn legio. De auteur vindt geen woorden te hard om deze 'taalscheppers' te beschrijven omdat ze de neiging hebben om aan bestaande woorden een nieuwe betekenis toe te kennen en soms ook de tegenovergestelde betekenis van het woord (Raude, 2000).

In het boek van Anna Quéré (2000) dat voortvloeide uit een kwalitatief onderzoek over hoe Bretonssprekers tegenover het Bretons staan, wordt de breuk tussen de twee groepen weer in kaart gebracht. Voor nieuwe, jonge Bretonssprekers blijft het ideaal het Bretons van de oudere moedertaalsprekers. Toch blijkt het gesproken Bretons van de ouderen voor menig jongere moeilijk te verstaan. Zo is het ook met ouderen gesteld, die de Bretonse neologismen van de jeugd nog steeds als vreemd ervaren (Quéré, 2000; 55). Naast het verschil in taalgebruik bestaat er ook een verschil in het gebruik van de taal. Waar het voor de ouderen een gewoonte is om Bretons te spreken, lijkt het voor de nieuwe generatie taalsprekers een wil, een keus (Quéré, 2000; 70). Het Bretons dat de jeugd sinds de jaren 70 van de vorige eeuw op school heeft geleerd is in grote mate het Bretons dat vorm kreeg in de handen van *Roparz Hemon*. Deze docent Engels leerde het Bretons laat in zijn leven en hij heeft bejverd voor een zuivere literatuur in de taal en hij heeft ook vele werken in deze taal geschreven (toneelstukken, romans, essays, vertalingen en grammatica's). De vorm die de taal heeft gekregen werd door Mari Jones (Doctor in Taalwetenschap, Universiteit van Cambridge) als xenolect gekenmerkt. Bij xenolect verstaat *Holm* (Holm 1988 in Jones, 1998; 323) een licht afwijkende taalvariëteit, in dit geval een variëteit van het Bretons, die als moedertaal gebruikt wordt.

F. Favereau geeft een goed overzicht van de verschillen van de uitspraak tussen vier generaties Bretonssprekers. De eerste generatie sprekers (ouder dan 65 jaar, geboren voor 1917) spreekt op een snelle manier waardoor vele lettergrepen ingeslikt worden. De tweede generatie (40 tot 64 jaar oud, geboren tussen 1918 en 1942) spreekt een zogenaamd 'beschaafd' Bretons. De derde generatie (20-39 jaar, geboren tussen 1943 en 1962) spreekt een zogenaamd 'emfatisch' Bretons, het soort Bretons dat vooral gezongen en in kerken gepreikt wordt. Tenslotte, de vierde generatie (jonger dan 19 jaar en geboren tussen 1963 en 1982) spreekt vooral een soort Bretons dat uit de boeken stamt. Om de verschillen qua uitspraak duidelijk te laten zien, geeft de auteur de volgende voorbeelden (Favereau, 1990) :

Bretons	Generatie 1	Generatie 2	Generatie 3	Generatie 4	Nederlands
avel	/aj/	/aɛl/	/'a:vəl/	/'a:vɛl/	wind
erru	/ɛw/	/'ɛru/	/'ɛry/	/'ɛry/	aangekomen
peogwir	/pjyr/	/pəd3yr/	/pid3uir/	/pewguir/	sinds, omdat
(ar) sadorn	/'zærn/	/'za:dn/	/a'za:də'n/	/a'za:dorn/	(op) zaterdag

Tabel 6: uitspraak van het Bretons tussen generaties (Favereau, 1990)

Deze elementen hebben ertoe geleid dit taalonderzoek onder Bretonssprekers uit te voeren. Dit onderzoek probeert inzicht te verschaffen in de gewaarwording van het soort Bretons dat door een bepaalde generatie wordt gesproken, en daarnaast in welke mate en met welk middel de taal wordt gebruikt.

2.2 Het belang van het onderzoek

Het Bretons is een brandende kwestie in Bretagne. Op zijn webpagina wijdt de grootste krant van het westen van Frankrijk, *Ouest-France*, een compleet en bijgewerkt dossier aan het Bretons en in de week van 17 tot 22 maart 2003 gaf de krant een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de regionale talen en met name het Bretons. Ondanks vele hindernissen in het verleden, is het de taal gelukt deel uit te maken van de 21ste eeuw. Niettemin staat het Bretons in het Rode Boek der Bedreigde Talen van de UNESCO te boek als een ernstig bedreigde taal. De publieke opinie, in haar grote meerderheid, wenst de taal te beschermen. In een onderzoek uitgevoerd in 2001 blijkt dat 85% van de Bretonnen het Bretons als de steunpilaar van de regionale identiteit beschouwen. Ze vinden dat de staat Bretonstalige verenigingen (74%) en de media (67%) financieel moet steunen (*Ouest-France*, 2001). De aanwezigheid van de taal op verkeersborden binnen en buiten steden wordt steeds groter. Desondanks valt gesproken Bretons in het dagelijks leven niet op, er is van het gebruik van de taal in het openbare leven (postkantoor, winkels, en dergelijke) nauwelijks sprake. De jongere generatie leert Bretons, de oude streektaal, een beetje zoals men een vreemde taal leert en de oudere generatie weet zich geen raad met de nieuwe ontwikkelingen omtrent de taal die ze zolang hadden moeten verdringen. Het Bretons van nu beschikt over de steun van het publiek, van de politici en over moderne media en efficiënte instellingen. Men bevindt zich dus in een cruciaal tijdperk, waarin veel over het Bretons wordt gezegd en geschreven en waarin veel onderzoeken over de taal gehouden worden. Alles wordt ingezet om het Bretons te redden en de taal weer een waardige positie in de maatschappij te geven. De Departementsraad van Penn-ar-Bed/Finistère heeft in de maand april 2003 een geheel dossier aan het Bretons in het Departementsblad gewijd (zie bijlage 6). De leus was dat het Bretons ieders erfgoed is. Daarnaast investeert dit departement veel geld in het bevorderen van de taal en er zijn artikelen in het blad in het Bretons geschreven. Waar taalbeleid een noodzaak is, is inzicht in de taalsituatie zeer belangrijk.

Alle onderzoeken die het mogelijk maken meer inzicht in de taalsituatie te verschaffen, dragen bij aan het bewerkstelligen van zo'n taalbeleid en helpen dus aan het behoud van de taal zelf. Zo kan dit onderzoek in deze context geplaatst worden, doordat het zich ten doel stelt meer inzicht in de taalattitudes onder verschillende generaties Bretonssprekers te krijgen samen met de nieuwe ontwikkelingen inzake het gebruik van het Bretons door dezelfde sprekers. Of het nu om het Bretons of om het Nederlands gaat, talen zijn onderhevig aan het oordeel van andere taalsprekers. Bepaalde talen genieten veel aanzien, over andere wordt kwaad gesproken. De houding die mensen hebben, heet attitude. In de volgende paragraaf zal de vorming van attitudes nader behandeld worden.

2.3 Attitudes

Wat is een attitude? De definitie die in het Larousse woordenboek (Larousse, 2002) gehanteerd wordt, luidt als volgt:

‘Van het Italiaanse ‘attitudine’ (in de van Dale Etymologisch Woordenboek komt het Italiaans woord van het middeleeuws Latijn ‘aptitudinem’, 4de naamval van ‘aptitudo’ dat ‘geschiktheid’ betekent), houding; 1 - bepaalde manier om zijn lichaam te houden; 2 - manier om zich jegens anderen te gedragen; 3 - in de Sociale Psychologie, diepgaande, duurzame gezindheid van wisselende intensiteit die tot een bepaald gedrag kan leiden.’

Ondanks het feit dat ‘attitudes’ een veel bestudeerd onderwerp in de sociale psychologie en in andere wetenschappen zijn, is men er nog niet in geslaagd een voor iedereen aanvaardbare definitie van dit begrip te geven. Wel bestaat er de volgende uitleg:

Een attitude is een predispositie (houding, gezindheid, instelling) tegenover een sociaal object, die iemands reacties tegenover dat object zo niet rechtstreeks bepaalt, dan toch in ieder geval ‘kleurt’ of beïnvloedt (Holmes, 1994).

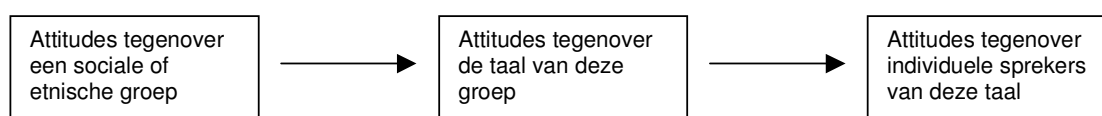
IN 1918 gaven Thomas & Znaniecki een definitie van attitude als ware het een ‘geestestand van een individu tegenover een object’. Daar de definitie te algemeen en vaag leek, beschreef Thurstone (1931) een attitude als een ‘affect voor of tegen een psychologisch object’ hierbij wordt cognitie tegenover een object geïmpliceerd. Een betere en de meest gebruikelijke definitie van wat een attitude moet zijn, werd door Allport (1954) gegeven. Hierbij zou een attitude ‘een aangeleerde predispositie om te denken, voelen en zich gedragen jegens een persoon (of object) op een bepaalde manier’ zijn. De auteur geeft met ‘aangeleerd’ aan dat attitudes in een maatschappelijke context worden opgebouwd en uit ervaring voortvloeien. Verder suggereert ‘predispositie’ dat de attitude vooraf aan het object gaat en daardoor een vooroordeel impliceert jegens dit object (Erwin, 2001). In de sociale psychologie bestaan er twee theorieën omtrent de ‘bestanddelen’ van attitudes. Bij de eerste gaat men ervan uit dat attitude een samenstelling is van drie componenten, te weten : cognitie, affectie en conatie (Boves & Gerritsen, 1995).

Bij de tweede is er sprake van dezelfde componenten maar dan zelfstandig. In deze laatste theorie krijgt 'cognitie' de naam 'geloof' en 'conatie' wordt 'gedragsintentie' genoemd (Fishbein & Ajzen, 1975). Bij cognitie/geloof bedoelt men de ideeën die iemand heeft over een persoon of een object. Een voorbeeld ervan zou zijn: 'Bretagne is het land der legenden'. Onder affectie verstaat men de gevoelens die iemand over een persoon of object heeft. Een voorbeeld daarvan zou zo kunnen luiden: 'Bretagne is mijn lievelingsprovincie'. Ten slotte wordt er onder conatie/gedragsintentie het volgende bedoeld: het is de neiging om op een bepaalde manier te handelen. Een voorbeeld daarvan: 'ik denk dat Bretagne een mooie provincie zou zijn, om daar te gaan wonen'. Onze attitudes over een bepaald persoon worden dus bepaald door verschillende elementen die betrekking hebben op onszelf, de persoon in kwestie en door de omgeving. Wat dan als het om de taal gaat? Hoe profileert zich het begrip 'attitudes' in een talige context? Op deze vragen zal de volgende paragraaf antwoord proberen te geven.

2.4 Taalattitudes

Attitudes tegenover wat, de taal of de taalspreker en waarom? Er zijn attitudes tegenover het leren van een taal en attitudes jegens een andere taalgemeenschap. Een attitude kan in twee dimensies geclassificeerd worden: een specifieke en een algemene. Een attitude tegenover het leren van het Bretons is specifiek, een interesse in vreemde talen is echter algemeen, het kan om een willekeurige taal gaan en er wordt niets over de activiteiten gezegd die ermee gepaard zouden kunnen gaan (Gardner, 1985). In een onderzoek over taalattitudes ten opzichte van het leren van het Frans, ontwikkelden Randhawa & Korpan (Randhawa & Korpan 1973) een 26 itemschaal. Daarbij kwamen ze op drie gecorrleerde factoren uit, te weten een utilitaire predispositie (bv. de nuttigheid om Bretons te leren), een esthetische dimensie (waardering van de taal) en tolerantie of het wel of niet accepteren om een taal te leren (Gardner, 1985). Een taal is niet allen een melodie, een lijst losse woorden die men uitspreekt om een boodschap te uiten. Een taal heeft een dubbele boodschap. De bedoelde boodschap die men aan de ontvanger wil overbrengen en de onbedoelde boodschap die de taal met zich meebrengt en de andere persoon informeert over talrijke elementen zoals onder andere de oorsprong van de spreker, zijn sociale status en karaktertrekken. Er bestaat dus een sterke relatie tussen taal en identiteit. Deze relatie drukt zich uit in de attitudes van individuen jegens talen en hun sprekers (Appel & Muysken, 1987). Appel & Muysken geven daarvoor het volgende schema:

Figuur 12: Schema van de vorming van taalattitudes (Appel & Muysken, 1987)

In *Attitudes towards Language Variation* schetsen de auteurs het beeld van het gebruik van verschillende talen in een bepaalde maatschappij. Zouden talen in theorie gelijk zijn, dat zijn ze in de praktijk niet. Machtverschillen in alle samenlevingen resulteren in taalvariatie en -attitudes jegens deze variaties. Hierbij bevordert de heersende groep zijn eigen taalgebruik als het model voor sociale ontplooiing, waardoor de kansen van de andere groepen die een taal met een laag aanzien gebruiken, kleiner worden (Ryan et al. 1982). De symbolische waarden van talen worden in de sociologie geplaatst in een sociale en situationele context. 'Taal is niet slechts een betekenisdrager, latent of zichtbaar. Taal zelf ís betekenis, een bron van loyaliteit en vijandigheid, een indicator van de sociale status en persoonlijke betrekkingen. Het kenmerkt situaties en onderwerpen alsook de sociale doelen en de omvangrijke gebieden van interactie, die gepaard gaat met de normen en waarden, die elke gespreksgemeenschap typeert' (Fishman, 1971). In de psycholinguïstiek ligt de nadruk op attitudes die een individu vertoont jegens leden van de groep, van binnenin en van buitenaf. Deze attitudes worden door de taal veroorzaakt en weergegeven in het gebruik ervan. Attitudes tegenover een taalvariëteit vertalen zich in attitudes jegens taalsprekers van deze variëteit. Taalattitudes richten zich eerst op de taal en vervolgens op de individuen die deze taal spreken. Talen worden op een zekere manier gewaardeerd. De waardering kan betrekking hebben op het niveau van standaardisatie en de vitaliteit van de betreffende taal. Volgens Fishman (1971) houdt standaardisatie van de taal in dat de normen voor het correct gebruik ervan algemeen door de taalgemeenschap aanvaard zijn. Standaardisatie is niet inherent aan de taal zelf maar is eerder een sociale behandeling ervan. De vitaliteit van een taal wordt gemeten op grond van zijn aantal functies en het aantal sprekers die de taal gebruiken. Volgens Fishman (1971) hangt de status van een taal sterk af van de reikwijdte en belang van zijn symbolische functies. Giles, Bourhis & Taylor (1977) en Giles & Johnson (1981) voegen de status, het demografische gewicht en institutionele ondersteuning van de taal daaraan toe. De status van de taal wijst dan naar het economische, sociale, politieke en sociaal-historische gewicht dat een gemeenschap aan de taal toekent. De demografie wijst naar het aantal sprekers van deze taal en hun spreiding. Ryan, Giles en Sebastian (1982) hebben in een tabel (zie tabel 7) vier verschillende gevallen van taalvoorkeuren onderscheiden. Hierin is de status van en de solidariteit tegenover een taal op grond van het oordeel van sprekers van de meerderheids- of minderheidstaal af te lezen.

Tabel 7: onderscheidend model van taalvoorkeur tussen twee verschillende taalvariëteiten (T1 en T2) (Ryan et al. 1982:9)

Model	oordeel sprekers			
	T1-sprekers		T2-sprekers	
	Status	Solidariteit	Status	Solidariteit
▪ A Meerderheidsgroep	T1	T1	T1	T1
▪ B Meerderheidsgroep / eigen groep solidariteit	T1	T1	T1	T2
▪ C Eigen groep	T1	T1	T2	T2
▪ D Status T1 / Solidariteit T2	T1	T2	T1	T2

Model A laat een situatie zien waarin sprekers van beide taalvariëteiten een voorkeur voor de taal van de meerderheidsgroep tonen. Model B verschilt van model A enkel door het feit dat de sprekers van de minderheidstaal solidair met de taal van hun eigen groep zijn en niettemin de status van de meerderheidstaal hoger schatten als die van hun eigen taal. In Model C geven beide groepen de voorkeur aan hun eigen taal. Tenslotte, schetst model D het beeld van een samenleving waarin de meerderheidstaal door beide groepen een hogere status wordt toegekend en waar beide groepen solidair met de minderheidstaal zijn. De beoordeling van iemand tegenover een bepaalde taal rust niet enkel op de esthetische waarde van de betreffende taal. Het politieke bewind van een land kan zo'n beoordeling eveneens beïnvloeden. Er wordt ook geconstateerd dat het waarden van een bepaalde groep de verstaanbaarheid van de taal of dialect van deze groep verhoogt (Holmes, 1994). Wat te denken van de taalattitudes van Fransen tegenover het Amerikaans-Engels terwijl er al decennialang op politiek en economisch niveau geschillen bestaan tussen beiden landen? En zullen patriottische Amerikanen het Frans nog een mooie taal noemen? Zo worden taalattitudes zwaar beïnvloed door sociale en politieke factoren (Holmes, 1994).

Op het gebied van taalattitudes is er ook sprake van het zogenaamde openlijke prestige van de taal en ook van een heimelijk prestige. In Bretagne genoot het Frans een openlijk prestige daar het voor de meeste Bretonnen symbool stond voor sociale vooruitgang en voor een betere toekomst. Nu speelt Engels in heel Frankrijk dezelfde rol. Het wordt steeds meer geleerd en de vraag naar Engels wordt steeds groter, daar de taal symbool staat voor een betere positie op de arbeidsmarkt en met de doorgaande mondialisering geassocieerd wordt. Bij heimelijk prestige van een taal bedoelt men het prestige dat de taal onder zeer bepaalde omstandigheden geniet, terwijl het in het algemeen niet gewaardeerd wordt. Zo was het na de Tweede Wereldoorlog met het Bretons gesteld. De taal werd openlijk gedenigreed. Men vond het ongeschikt voor de moderne wereld, de taal werd zwartgemaakt als ware het een barbaars dialect. Heimelijk werd het Bretons echter wel gewaardeerd. Het is de taal die men tegen de oude goede vriend of vriendin sprak, of met de vader en moeder. Het is de taal van volksliederen, oude sagen en het beste middel om grapjes te maken (Holmes, 1994). Taalattitude is een complex verschijnsel, het hangt, zoals men dat in het voorafgaande paragraaf heeft kunnen zien, van vele factoren af (politiek, sociaal, cultureel) en het is daardoor aan veranderingen onderhevig. Om taalattitudes in kaart te brengen of om de veranderingen erin vast te leggen, worden er verschillende methodes toegepast. In het volgende hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de methodes die voor het onderzoek over taalattitudes onder Bretonssprekers worden toegepast.

3 Probleemformulering

Het Bretons wordt nog steeds gesproken. Gezien de middelen die gebruikt werden om elk spoor van de taal uit het openbare leven te wissen en het negatieve beeld dat het Bretons ten deel viel, lijkt het een wonder dat de taal er nog is. Dankzij de inzet van gedreven taal- en cultuurliefhebbers en een omkering van de mentaliteit ten gunste van het Bretons, krijgt de taal meer ruimte in allerlei domeinen. Het Bretons staat op verpakkingen, op verkeersborden (zie bijlage 7), in Franstalige regionale kranten, in supermarkten, ziekenhuizen, bedrijven, op internet en op scholen en universiteiten.

Maar hoe staat het met de Bretonssprekers? Kan men vandaag zijn boodschappen doen in een supermarkt en in het Bretons met de caissière zomaar in het Bretons praten, zoals dat wellicht in Limburg in het Limburgs kan? Kan een jonge Bretonsspreker een oudere zomaar op straat in het Bretons aanspreken? Zal een oudere spreker hetzelfde met een jongere doen? In een artikel verschenen in de panregionale krant *Ouest-France* tijdens de 'week van de Bretonse taal' in oktober 2001 vertelt Bernez Rouz, hoofdredacteur van de tweetalige televisiezender *Frañs 3 Hirwazh/France 3 Iroise* te Brest, dat het voor zijn werk 'veel makkelijker is geworden dan tien jaar geleden. Er zijn drie verschillende Bretonssprekers te onderscheiden: ten eerste de moedertaalsprekers - de bakermat die nog ruim twintig jaar op het platteland zal blijven bestaan -, ten tweede moedertaalsprekers die de taal verlerd zijn en de taal opnieuw leren en ten derde de nieuwe Bretonssprekers. Men vindt vertegenwoordigers van deze drie groepen terug in allerlei milieus. Vaak ook waar men ze niet verwacht. Ze scheppen een wereld met feesten, scholen en rituelen zonder zich daarmee van de rest van de maatschappij te vervreemden' (Ouest-France, 2001). Bernez Rouz bedoelt dat er tegenwoordig twee groepen sprekers bestaan. Het zijn de traditionele Bretonssprekers die qua leeftijd gevorderd zijn en die vooral in de agrarische sector gewerkt hebben. De andere groep sprekers omvat de kinderen, de kleinkinderen en achterkleinkinderen die vaak het Bretons als tweede taal hebben geleerd en in zeer gevarieerde sectoren werken. De schepping van deze (Bretonstalige) wereld gebeurt door contacten tussen verschillende taalgebruikers. Deze contacten verlopen meestal zonder problemen, maar niet altijd. Beide sprekers moeten er soms wat moeite voor doen om de ander te verstaan. Helaas is niet iedere Bretonsspreker bereid om een stap naar de ander te doen. In het licht van deze gegevens kan men tot de volgende probleemformulering komen:

'Welk verband bestaat er tussen leeftijd en het gebruik van het Bretons en leeftijd en de beoordeling van de taal onder jongere en oudere Bretonssprekers?'

Deze probleemstelling houdt verband met reacties van sprekers en is terug te vinden in eerder uitgevoerde onderzoeken over het moderne Bretons (Quéré, 2000). Uit deze onderzoeken blijkt dat veel mensen van mening zijn dat de kloof tussen jonge en oudere generaties Bretonssprekers iets te maken heeft met het beeld dat jonge en oudere sprekers van de taal hebben en het soort taalvaardigheid van beide groepen. Oudere sprekers die de onderdrukking van de Bretonse taal hebben meegemaakt en die de lage status van het Bretons hebben aanvaard, bekijken met gemengde gevoelens de ijver van de jeugd voor het gebruik van de taal.

Voor de jeugd maakt het Bretons deel uit van hun regionale identiteit, iets wat enigszins de leus 'heb brezhoneg, Breizh ebet' (zonder het Bretons geen Bretagne) nadert. Moedertaalsprekers van het Bretons kunnen de taal perfect spreken maar de grote meerderheid kan het lezen noch schrijven. Anderzijds kan de jeugd de taal wél lezen en schrijven maar hun Bretons klinkt onhandig als het om de spreekvaardigheid gaat.

Ten behoeve van een nauwkeuriger blik op de taalattitudes van de sprekers en hun gebruik van de taal kan bovengenoemde vraagstelling in de volgende deelvragen opgesplitst worden:

- 1 Welk beeld hebben oudere taalsprekers (>50) van het Bretons van jonge sprekers (15-35) ?
- 2 Welk beeld hebben jonge taalsprekers (15-35) van het Bretons van oudere sprekers (>50) ?
- 3 Welk beeld heeft de tussengeneratie sprekers (36-50) van het Bretons van jonge respectievelijk oudere sprekers?
- 4 Welk belang hechten de drie generaties sprekers aan dialectisch Bretons?
- 5 Hoe vaak, waar en op welke wijze gebruiken de drie generaties sprekers het Bretons?

Dit onderzoek zal proberen de taalattitudes onder Bretonssprekers in kaart te brengen alsook het gebruik van de taal door de verschillende generaties sprekers. Dit zal worden bewerkstelligd op basis van een onderzoeksmethode die in onderstaande paragraaf zal worden besproken.

3.1 Onderzoeksmethode

In deze paragraaf wordt aangegeven vanuit welke uitgangspunten er vertrokken wordt om het onderzoek uit te voeren. Het betreft twee benaderingen. De eerste, enge, benadering richt zich op verschillende organisaties die het Bretons gebruiken in het werkverkeer. De andere benadering, de brede, heeft betrekking op de sprekers van het Bretons. Het benaderen van Bretonssprekers werd bewerkstelligd door twee middelen. Voor het eerste model werd een vragenlijst (zie bijlage 8) op internet gezet en voor het tweede werden er vragenlijsten per post naar Bretagne gestuurd om daar aan sprekers van het Bretons uitgedeeld te worden. Hieronder wordt de totstandkoming van de eerste benadering beschreven, gevolgd door de tweede.

Het Bretons wordt niet enkel door individuen gesproken en in de gesloten vrienden- of familiekring. Het wordt steeds meer door instellingen, verenigingen en andere organisaties gebruikt. In 2001 werd een omvangrijke taalcampagne door het *Ofis ar Brezhoneg* (Het Bretonse Taalinstituut) gelanceerd. Niet voor niets werd deze campagne tijdens het door de Europese Commissie uitgeroepen Jaar van de Talen uitgevoerd. Het doel van deze actie was om het Bretons meer ruimte te geven in gebieden waar het al lang geen medium meer was.

Tien sectoren werden gedefinieerd waarin de taal meer steun kon worden gegeven, te weten:

1. Opleiding en Onderwijs	6. Bedrijven
2. Communicatiemiddelen	7. Zee- en agrarische sector
3. Maatschappelijke organisaties	8. Handel sector, supermarkten
4. Culturele verenigingen	9. Dienstverlening (Banken, verzekeringen...)
5. Sport	10. Gezondheid, maatschappelijk werk

Er werd besloten een institutioneel onderzoek binnen een twintigtal organisaties in voornamelijk West-Bretagne en Roazhon/Rennes uit te voeren. Deze organisaties variëren van scholen, televisie- en radiozenders, culturele verenigingen, uitgeverijen tot toneelverenigingen en tijdschriften. De keus voor dit paneel werd gemaakt omwille van de verscheidenheid, omdat het Bretons niet alleen op school en in talencentra wordt gesproken. Bovendien bevinden deze organisaties zich boven in de sociale piramide en zorgen zij mede voor de culturele ontplooiing van Bretonssprekers. Ze fungeren als steunpilaren voor de Bretonse taal, doordat men het Bretons buiten de intieme familie- en vriendsfeer kan spreken. Voor dit institutionele onderzoek is een korte vragenlijst (zie bijlage 8) samengesteld. De vragenlijst omvat vragen over het gebruik van het Bretons in de organisatie en of dit gepaard gaat met specifieke middelen. Andere vragen hebben betrekking op de mogelijke tekorten waarmee de organisatie te maken zou hebben in het gebruik van het Bretons en hoe ze zichzelf beschouwt en door de maatschappij bekeken wordt. Enkele vragen gaan verder in op het soort Bretons dat door de organisatie gebruikt zou kunnen worden en of men rekening houdt met het soort Bretons van sprekers van buitenaf. Tenslotte behandelen de laatste vragen het probleem van wederzijdse verstaanbaarheid tussen jonge en oudere sprekers en verder kunnen respondenten hun mening uiten over hoe ze over de verhoudingen tussen dialectisch en modern Bretons denken. Het beeld dat zo verkregen wordt, is dat van het gebruik van het Bretons (dialectisch en/of modern) in de organisatiesfeer en hoe het van binnenin en van buiten af wordt ervaren. Dit beeld kan dan gekoppeld worden aan het grootschaligere onderzoek, dat zich op respondenten van 15 jaar en ouder richt (zie bijlage 9). Dit grotere respondentenonderzoek betreft Bretonssprekers, moedertaalsprekers en tweedetaalsprekers. Het gaat er om dat sprekers, jong en oud, iets kunnen vertellen over hun ervaring bij het spreken van het Bretons met andere sprekers. Hun taalattitudes worden gecombineerd met hun taalgedrag, wat ze in het Bretons lezen, of ze Bretons op televisie kijken en of ze in het Bretons. Andere aspecten behorend tot de methodologie van dit onderzoek worden nader behandeld in het volgende paragraaf.

3.2 Procedure

Voor het institutionele onderzoek werd gebruik gemaakt van een gewone vragenlijst (zie bijlage 8). Deze vragenlijst werd per post aan twintig instellingen gestuurd. Omdat het zich zeer specifiek op instellingen richtte waar Bretons in meer of mindere mate wordt gebruikt, bevatte de vragenlijst tien vragen, wisselend van meerkeuzevragen naar open vragen. De vragen hadden betrekking op de mate waarin het Bretons in de instelling wordt gebruikt, of dit specifieke middelen inhield en of het gepaard ging met een tekort aan middelen en sprekers. Andere vragen gingen over de houding van buitenaf en binnenuit over het gebruik van het Bretons en of er rekening wordt gehouden met dialectisch Bretons.

Tenslotte behandelden de vragen het probleem van de wederzijdse verstaanbaarheid tussen oudere en jonge sprekers. De aanpak van het respondentenonderzoek verschilt van het institutionele onderzoek doordat het zich op een bredere populatie richt. De vragenlijsten (zie bijlage 9) werden niet alleen per post verstuurd, maar de vragenlijst werd ook op internet gezet. Het gebrek aan financiële middelen, de onmogelijkheid om zelf naar Bretagne te gaan en het gebrek aan tijd hebben de keus voor internet noodzakelijk gemaakt. Daar niet iedereen toegang tot dit middel heeft, behalve geschoolde of intellectuele Bretonssprekers, werd er een aantal vragenlijsten naar verschillende plaatsen in Bretagne verstuurd. Het gebrek aan vrijwilligers bereid om ter plekke vragenlijsten uit te delen, verklaart het feit dat dit niet overal in Bretagne heeft kunnen plaatsvinden. Niettemin zorgen deze twee middelen ervoor dat de verscheidenheid aan respondenten gewaarborgd was, hetgeen de validiteit van het onderzoek ten goede komt. Om het bestaan van mijn site bekend te maken, heb ik aan een aantal organisaties een e-mail toegestuurd. Verder heb ik me op een Bretonse site ingeschreven en in het forum uitgelegd waartoe mijn onderzoek diende en een koppeling maakte het mogelijk om direct op mijn site terecht te komen. Ik heb ook gebruik gemaakt van omroepen. Daarvoor had ik een aantal Bretonstalige radiozenders geselecteerd en ze per e-mail of per telefoon benaderd. Zo kon ik bij één van de zenders, radio *France Bleu Breiz Izel*, mijn boodschap op de radio vertellen. Op die manier konden toehoorders de radiozender opbellen en het adres van mijn site opvragen. Het nadeel van het adres van mijn site is dat het geen makkelijk adres was. Omdat het op de universiteit genesteld is, kon er geen korte en krachtige naam voor het adres gekozen worden. Dit heeft zeker een rol gespeeld in het benaderen van mijn vragenlijst op internet.

In het respondentenonderzoek worden er verschillende soorten vragen gesteld, naar gelang het doel van de betreffende vragen. Bij de vragen 1 tot en met 7 wordt gevraagd wie Bretons spreekt tegen wie, waar en hoe vaak dit gebeurt. De stijl van de vragen wisselt van meerkeuzevragen tot gesloten vragen. Bij de vragen 8 tot en met 15 wordt gevraagd of het gebruik van het Bretons gepaard gaat met het gebruik van media, kranten, televisie, internet en hoe vaak dit plaats vindt. Ook hier worden gesloten en meerkeuzevragen toegepast. De vragen 16 tot en met 26 richten zich erop hoe modern en dialectisch Bretons door Bretonssprekers wordt ervaren en hoe het Bretons van jonge en oudere sprekers onderling wordt beschouwd. Het gaat hier dus om het meten van de attitudes van Bretonssprekers tegenover het Bretons. Vraag 16 en 17 zijn geïnspireerd door het soort vragen dat in het onderzoek over het onderwijs Arabisch aan Marokkaanse leerlingen in Nederland werd gebruikt. Respondenten moeten antwoorden op een vijfpuntschaal van vier verschillende adjectieven die de taal karakteriseren (Saidi, 2001). De andere vragen, 18 tot en met 26, zijn vijfpuntschalige gesloten vragen met geprecodeerde antwoorden, sommige (vraag 25 en 26) voorzien van een openantwoordcategorie (Baarda & de Goede, 1995). De laatste vragen hebben betrekking op persoonlijke gegevens van de respondent (leeftijd, geslacht, *bro*, woongebied, sociale status) met uitzondering van de allerlaatste vraag die open is. Deze vraag geeft de respondenten de gelegenheid meer over de linguïstische verhoudingen tussen jonge en oudere Bretonssprekers te vertellen en daardoor de blik op dit onderwerp te verruimen.

3.3 De respondenten

Leeftijd en geslacht speelden bij het institutionele onderzoek geen rol. Van een geografische uitvalshoek werd er vooral gekozen voor instellingen die zich in West-Bretagne bevinden. Historisch gezien het gebied waar het Bretons van oudsher gesproken wordt. Voor het respondentenonderzoek moesten de respondenten aan de volgende voorwaarden voldoen:

- ✓ Ze spreken Bretons als moedertaal, tweede taal of derde taal en hebben ervaringen met andere Bretonssprekers.
- ✓ De leeftijd ligt vanaf 15 en ouder. Er wordt aangenomen dat jongeren van 15 jaar en ouder over een voldoende taalervaring met andere Bretonssprekers beschikken. De jaarspreiding is ruim en is gerechtvaardigd door het feit dat het om generatieverschillen gaat.
- ✓ De woonplaats van de respondenten is historisch Bretagne (inclusief het Departement van Naoned/Nantes). Verder werd de tegenwoordige departementsindeling niet gehanteerd, maar die van de oude bisdommen van Bretagne, waarbij Breizh Huel/Haute Bretagne de bisdommen van Dol, Roazhon/Rennes en Naoned/Nantes omvat. Er bestaat nog steeds een sterk verband tussen deze indeling en de dialecten van het Bretons. Bovendien verwijzen jonge en oudere sprekers nog steeds naar deze voormalige bisdommen om hun oorsprong aan te duiden. Het gebruik van internet voor dit onderzoek en de omvang van de Bretonse diaspora heeft ertoe geleid een open veld vrij te houden voor Bretonssprekers die niet uit Bretagne afkomstig zijn.

4 Resultaten

4.1 Het institutionele onderzoek

Het institutionele onderzoek richt zich op een twintigtal instellingen (verenigingen, scholen, uitgeverijen, media organisaties) die het Bretons als werktal in meerdere of mindere mate op verschillende niveaus toepassen. Van de twintig verstuurd vragenlijsten (zie bijlage 8), werden er veertien teruggestuurd, wat een responspercentage van 70% betekent. Van deze veertien waren drie afkomstig van uitgeverijen, vijf van culturele centra, drie van scholen, twee van radio- en televisieomroepen en één van een taal instituut. De vragen die in de vragenlijst staan, hebben betrekking op de positie van het Bretons als werktal, de middelen die met het toepassen van deze werktal gepaard gaan als wel de eventuele tekortkomingen die eruit kunnen resulteren. Deze tekortkomingen kunnen een gebrek aan financiële middelen zijn of aan (vaardige) taalsprekers. Vervolgens wordt de instituten gevraagd hoe ze zich beschouwen (pioniers, origineel, voorbeeld) en hoe de reacties van buitenaf (contactpersonen, klanten, collegae, familie, vrienden) zijn. Andere vragen behandelen kwesties als de toekomst van de taal in het openbare leven, het soort Bretons dat gebruikt wordt, of er rekening gehouden wordt met taalvariëteiten van het Bretons en hoe de communicatie tussen jonge en oudere Bretonssprekers verloopt binnen diverse instellingen.

4.1.1 Het Bretons als werktal

Wat het toepassen van het Bretons als werktal betreft, zegt slechts 7% het Bretons van tijd tot tijd te gebruiken, 14% alleen binnenin de instelling, 57% zowel binnenin als met contacten met buiten. 79% zegt het Bretons op alle niveaus te toe te passen. Hieruit kan men aannemen dat instellingen die gekozen hebben het Bretons als werktal te gebruiken dat op vrij grote schaal doen. Dit met het oog op het feit dat het Bretons een minderheidstaal is in zijn eigen oorspronkelijke spreekgebied en dat instellingen in het algemeen de taal nooit of zelden lijken te gebruiken.

4.1.2 Zichtbaarheid en bruikbaarheid van het Bretons

Het gebruiken van een gemarginaliseerde taal in een instelling brengt dus enkele aanpassingen met zich mee. Deze aanpassingen kunnen tweetalige informatieborden zijn, 43% zegt dit te doen of het gebruiken van Bretonstalige software (36%). Het kan ook betrekking hebben op opleidingen in het Bretons (79%) of andere zaken (36%) waarbij het dan gaat om samenwerking met andere verenigingen, het ontwikkelen van een lexicon van vaktermen in het Bretons, het ontwikkelen van video- en audiobestanden in het Bretons, tweetalige briefhoofden en het werven van tweetalig personeel.

4.1.3 Vier verschillende gebreken

In de helft van de gevallen is er sprake van een gebrek aan financiële middelen maar daartegenover staat dat de organisaties zich niet ongesteund voelen (36%). Slechts 43% meldt gebrek aan vaardige sprekers en aan jonge sprekers te ondervinden. Dit kan op het eerste gezicht verrassend zijn, maar kan wellicht ook het gevolg zijn van de komst van de nieuwe generatie Bretonssprekers op de arbeidsmarkt, die door Bretonstalige scholen (Diwan, Divyezhan en Dihun) werden opgeleid.

4.1.4 Het zelfbeeld

Als men de instituten vraagt hoe ze zichzelf omschrijven, krijgt men de volgende antwoorden. Het gedeelte dat zich als pioniers en / of voorbeelden beschouwd bedraagt 21%. Dat ze origineel zijn, vindt slechts 14%. Velen hebben 'anders' aangegeven (29%) waarbij de volgende beschrijvingen te lezen zijn: activisten, taalbeschermers en geprivilegieerden. In het algemeen kan men concluderen dat, wat het zelfbeeld betreft, de instanties zich niet zó verschillend van andere instanties beschouwen waar het Bretons geen positie heeft. De grote meerderheid geeft immers aan zich niet met de bovenstaande beschrijvingen te kunnen vereenzelvigen. Als het om de instelling zelf gaat, blijft het zelfbeeld tamelijk bescheiden.

4.1.5 Reacties op het gebruik van het Bretons

In 86% van de gevallen zijn de reacties van buitenaf op het gebruik van het Bretons in de meeste gevallen positief. De sfeer omtrent het gebruik van het Bretons in de instellingen is dermate gunstig dat men een zeer optimistisch beeld van de toekomst van het Bretons in het openbaar leven zou verwachten.

4.1.6 De toekomst van het Bretons in het openbare leven

Met betrekking tot de toekomst van het Bretons in het openbare leven zegt slechts 21% van de instituten optimistisch te zijn en 21% pessimistisch. De helft zegt optimistisch noch pessimistisch te zijn. Dit getuigt van een zekere voorzichtigheid die kan verklaard worden door de onzekere handhaving van het leren van het Bretons tussen de generaties én ook doordat het Bretons nog geen officiële regionale taal is. Op grond van de grondwet (1994) die het Frans, en enkel het Frans, als taal van Frankrijk verklaart, hebben de andere endogene talen van Frankrijk, waaronder het Bretons, geen officiële maar eerder een semi-officiële status in het onderwijs. Het Bretons dat in het onderwijs geleerd wordt, is de standaardtaal. Dit wilt echter niet zeggen dat het Bretons uniform is, verre van dat.

4.1.7 Welk soort Bretons?

Op de vraag of de instituten een bepaald soort Bretons gebruiken, verklaart 36% van hen dat ze zowel dialectisch als standaard Bretons gebruiken en 36% vooral standaard. Slechts 7% gaf aan tamelijk vaak dialectisch Bretons te gebruiken.

4.1.8 Rekening houden met het soort Bretons van de spreker en wederzijdse begrijpelijkheid.

71% van de instituten verklaart rekening te houden met het soort Bretons dat door een bepaalde persoon gesproken wordt. Als het om de wederzijds begrijpelijkheid tussen generaties Bretonssprekers gaat, vindt 36% de begrijpelijkheid moeilijk is en 21% makkelijk. Volgens 43% zou de communicatie tussen een oudere en een jongere spreker moeilijk noch makkelijk zijn. Dit beeld komt overeen met de gegevens van het respondentenonderzoek, volgens welke de begrijpelijkheid dikwijls van de spreker afhangt en niet zozeer van de leeftijd (zie 4.2).

4.2 Het respondentenonderzoek

Het aantal ingevulde vragenlijsten van het respondentenonderzoek bedraagt 204. Voor dit onderzoek werden er, zoals gezegd, twee middelen gebruikt. De vragenlijst kon op internet ingevuld worden (zie bijlage 9), 68,6% (N=140) van de respondenten heeft daar gebruik van gemaakt. Daarnaast werden schriftelijke vragenlijsten ter plekke uitgedeeld, in 31,4% (N=64) van de gevallen. Het grootste deel van de respondenten (64,7% (N=132)) zijn mannen, de vrouwen tellen voor 35,3% (N=72). Het onderzoek telt vier verschillende leeftijdscategorieën. De jongste leeftijdscategorie, 15 tot 25 jaar oud, vertegenwoordigt 14,7% (N=30) van de respondenten, de leeftijdscategorie 26-35 32,4% (N=66), de oudere generatie 36-50 komt op 25,5% (N=52) en de 50 plussers op 27,5% (N=56).

4.2.1 Broioù (gewesten)

Op de vraag uit welk 'Bro' (voormalig bisschoppelijke indeling van Bretagne die nog heden gebruikelijk is om zijn woongebied aan te duiden; 'bro' betekent 'land'; (zie figuur 10 blz. xx) in Bretagne respondenten afkomstig zijn, antwoord 34,2% (N=67) dat ze uit Bro Leon/Léon vandaan komen, 14,3% (N=28) uit Bro Gerne/Cornouaille, 16,8% (N=33) uit Bro Dreger/Trégor, 10,7% (N=21) uit Bro Wened/Pays Vannetais, 14,3% (N=28) uit Breizh Huel/Haute Bretagne en 9,7% (N=19) uit andere gebieden (Anjou, Normandië, Vlaanderen, Vendée, Parijse regio, Parijs, Toulouse, Le Mans, Lyon). Het feit dat Bro Leon/Léon zo goed vertegenwoordigd is, is te danken aan de grote Bretonstalige gemeenschap aldaar en ook omdat 61,3% (N=38) van de respondenten die een schriftelijke vragenlijst hebben ingevuld, zeggen uit dit gebied te komen (tegenover 21,6% (N=29) voor respondenten die via internet gereageerd hebben). De mensen die bereid waren de schriftelijke enquêtes ter plekke uit te delen zijn allen afkomstig uit Bro Leon/Léon.

4.2.2 Stad versus platteland en beroepen

De vraag naar het oorspronkelijke gebied (het Bro) heeft te maken met de identiteit en het dialectgebied van de respondent en niet perse met de werkelijke (leven in een ander *Bro*) geografische situatie. De vraag 'waar woont u?' heeft wel betrekking op de huidige geografische situatie en omvat drie elementen, de stad, de voorstad (de *banlieu*) en het platteland. Woonachtig in de stad zijn 46,7% (N=93) van de respondenten, 6,5% (N=13) in de voorstad en 46,7% (N=93) op het platteland. Op de vraag naar het beroep zegt 61,9% (N=125) van de respondenten in de dienstverleningsector te werken, 8,9% (N=18) is leerling of student, 2,5% (N=5) werkt in de agrarische en vissector, 5,4% (N=11) in de productiesector, 16,3% (N=33) is met pensioen en 5% (N=10) is werkloos.

4.2.3 Moedertaal en tweede taal

Op de vraag of het Bretons de moedertaal van de respondent is, verklaart 68,2% (N=137) dat dat niet zo is en 31,8% (N=64) dat dat wel zo is. Het Bretons als moedertaal aangeven impliceert niet perse dat het Bretons de meest gesproken taal is. Voor veel jonge respondenten kan het, praktisch genomen, niet meer het geval zijn en voor oudere respondenten is het Frans vaak het meest gesproken. 16,7% (N=5) van de leeftijdsgroep 15-25 jaar geeft het Bretons als moedertaal aan, hetgeen hoger ligt dan bij de groep van 26-35 jaar waar dit 6,2% (N=4) bedraagt. Voegt men de twee groepen samen, dan ziet men dat 9,5% (N=9) van de respondenten tussen de 15 en 35 jaar oud verklaart het Bretons als moedertaal te hebben. Voor de andere leeftijdscategorie, die tussen 36 en 50 jaar oud, bedraagt het percentage 33,3% (N=17) en voor de 50 plussers is dat 69,1% (N=38).

4.2.4 Tegen wie spreekt men Bretons?

Een taal spreekt men met iemand anders. In het geval van het Bretons spreekt men de taal het meest in intieme kring, dat wil zeggen met familie, vrienden en bekenden. Op de vraag of de omgeving ook Bretons spreekt, antwoordt 78,3% (N=159) ja. Per leeftijdscategorie blijven de scores hoog: 80,0% (N=24) voor de 15-25 jarigen, 81,8% (N=54) voor de 26-35 jarigen, 75,0% (N=39) voor de 36-50 jarigen en 76,4% (N=42) voor de 50 plussers. Deze gegevens zouden bijna doen geloven dat, zoals in Fryslân, de Bretonse maatschappij een samenleving is waar diglossie een algemeen gegeven is. De vraag geeft echter niet aan hoeveel mensen er onder de benaming entourage (vriendenkring) vallen. Men kan zonder twijfel aannemen dat het om een gering aantal personen gaat. Verder geeft 72,3% (N=138) van de respondenten aan dat ze de taal thuis spreken, 45,8% (N=88) op het werk, 17,3% (N=33) tijdens de les en 14,1% (N=27) op de universiteit.

4.2.5 Waar spreekt men Bretons?

Een van de domeinen waar het Bretons thans gesproken wordt, is op school (*Diwan, Dihun, Div Yezh*). Daarnaast worden er lessen Bretons op de Universiteit gegeven en kan men tevens Bretons via privé-les, per post, op avondlessen, op zomerkampen en zelf studeren. Van de 75,9% (N=154) van de respondenten die Bretonse les hebben gevolgd, deed 22,6% (N=35) dat op school, 36,1% (N=56) op de universiteit, 8,4% (N=13) op privé-les, 27,7% (N=43) per correspondentie, 60,0% (N=93) op avondlessen, 24,5% (N=38) op zomerkampen (zomeruniversiteit) en 33,5% (N=52) heeft het zelf geleerd. Doordat respondenten meerdere antwoordmogelijkheden mochten kiezen, tellen de resultaten niet op tot 100%. Interessant zijn de verschillen per leeftijdsgroep in de manier waarop het Bretons geleerd of opgefrist werd. Wat de school betreft, zal het niemand verbazen dat 51,9% (N=14) van de categorie 15-25 jarigen het Bretons op school heeft geleerd tegenover 9,1% (N=2) voor de 50 plussers, 16,7% (N=7) voor de categorie 36-50 jarigen en 18,8% (N=12) voor de 26-35 jarigen.

Dit verschijnsel doet zich ook voor, maar dan minder opvallend, op de universiteit. 44,4% (N=12) van de jongste leeftijdscategorie volgde Bretons op de universiteit tegenover 22,7% (N=5) van de 50 plussers, 35,9% (N=23) en 38,1% (N=16) voor de leeftijdscategorieën 26-35 en 36-50. Privé-les is minder gewild. Slechts 7,4% (N=2) van de respondenten tussen 15 en 50 jaar oud heeft dit middel gekozen, 13,6% (N=3) bij de 50 plussers. Nog een duidelijk verschil in percentages tussen de leeftijdscategorieën betreft het leren van het Bretons per correspondentie. Waar 18,5% (N=5) van de categorie 15-25 jarigen voor dit middel gekozen heeft, koos 25,0% (N=16) van de 26-35 jarigen ervoor, 31,0% (N=13) van de 36-50 jarigen en 40,9% (N=9) van de 50 plussers. Avondlessen Bretons zijn vooral populair bij de middelste leeftijdscategorieën, 26-35 en 36-50, die voor respectievelijk 67,2% (N=43) en 66,7% (N=28) van de gevallen dit middel hebben gekozen. De 50 plussers bereiken in dit opzicht ook een hoog percentage van 59,1% (N=13). De zomeruniversiteit, een soort zomerkamp waar men Bretons intensief kan leren, is ook zeer in trek bij de middelste leeftijdscategorieën. Waar 28,1% (N=18) van de 26-35 en 35,7% (N=15) van de 36-50 gebruik maken van deze mogelijkheid, doet slechts 7,4% (N=2) van de 15-25 dat en 13,6% (N=3) van de 50 plussers. Zelfstudie biedt ook veel mogelijkheden en de verschillende leeftijdscategorieën maken er crescendo gebruik van. Zo vindt men 25,9% (N=7) autodidacten onder de 15-25 jarigen, 32,8% (N=21) onder de 26-35 jarigen, 35,7% (N=15) onder de 36-50 jarigen en 40,9% (N=9) onder de 50 plussers. Naast de school en de universiteit zijn avondlessen zeer gewild om Bretons te leren. De leeftijdscategorie 26-35, met 67,2% (N=43), maakt er het meest gebruik van, gevolgd door de 36-50 jarigen met 66,7% (N=28), de 50 plussers met 59,1% (N=13) en de 15-25 jarigen met 33,3% (N=9).

4.2.6 In hoeverre spreekt men Bretons?

Bovenstaand is gebleken dat Bretonssprekers in situaties terechtkomen waar ze de taal kunnen gebruiken. 15,7% (N=31) spreekt de taal heel weinig, 29,9% (N=59) spreekt de taal af en toe, 32,5% (N=64) spreekt de taal vaak en 21,8% (N=43) spreekt Bretons bijna altijd. Neemt men de resultaten per leeftijdscategorie in acht dan ziet men dat er sterke verschillen zijn.

Aan de ene kant, 25,0% (N=7) van de sprekers tussen 15 en 25 jaar oud zegt de taal bijna niet te spreken, 9,5% (N=6) van de groep 26-35 jarigen, 17,6% (N=9) van de groep 36-50 jarigen en 16,4% (N=9) van de 50 plussers. Aan de andere kant zegt 28,6% (N=8) van de groep 15-25 jarigen en 31,7% (N=20) van de groep 26-35 jarigen het Bretons bijna altijd te spreken, terwijl dit voor slechts 15,7% (N=8) van de groep 36-50 jarigen en zelfs 12,7% (N=7) van de 50 plussers het geval is. Wetende dat het aantal jonge Bretonssprekers tussen 15 en 25 jaar oud geringer is dan dat van de 50 plussers, dan zou men kunnen vermoeden dat er hier sprake is van overschatting van de kant van de jongste sprekers. Het kan een militant gebaar zijn of gewoon het feit dat jonge Bretonssprekers bewuster het Bretons willen spreken en de plekken kennen waar ze het kunnen doen.

4.2.7 De media

Het gebruik van het Bretons geschiedt niet enkel mondeling. Men leest Bretons, men luistert naar Bretons op de radio en men kijkt naar programma's in het Bretons op de televisie en op internet. 74,4% (N=151) van de respondenten zegt Bretons te lezen. 74,8% (N=113) van de respondenten leest Bretonse kranten en/of tijdschriften. 65,6% (N=99) van de respondenten verklaart romans in het Bretons te lezen, vervolgens lezen ze ook Bretonse stripverhalen (57,6% (N=87)) (zie bijlage 10), studieboeken (55,6% (N=84)), fictie (42,4% (N=64)), toneel (33,1% (N=50)) en poëzie (31,1% (N=47)). Naast het lezen van boeken, kranten en tijdschriften wordt het Bretons ook op de radio uitgezonden; 79,3% (N=161) zegt naar het Bretons op de radio te luisteren. Het aanbod in het Bretons op de radio is groter geworden. De meerderheid van de respondenten, 54,4% (N=62) zegt slechts af en toe naar de radio te luisteren, 23,7% (N=27) vaak, een klein gedeelte (12,3% (N=14)) doet het bijna altijd en 9,6% (N=11) bijna niet. De televisie biedt minder mogelijkheden. De derde nationale zender, Frañs 3 zendt door de week en tijdens het weekeinde enkele uren in het Bretons uit, daarnaast worden er op de nieuwe privé-zender TVBreizh verschillende programma's in het Bretons uitgezonden. 69,5% (N=141) van de respondenten kijkt naar Bretons op televisie, de meerderheid (54,4% (N=62)) doet het af en toe, 22,8% (N=26) vaak, 5,3% (N=6) bijna altijd en 17,5% (N=20) bijna niet. Wekelijkse programma's op de nationale zender doen het goed, 82,0% (N=114) kijkt ernaar, dagelijkse programma's (zeer korte nieuwsberichten in het Bretons rond twaalf uur) krijgen minder aandacht (28,8% (N=40)). TVBreizh is enkel nog op de kabel en door middel van een schotel beschikbaar. De meerderheid van de kijkers van deze privé-zender zijn geen Bretonssprekers. Als gevolg daarvan blijft het uitzenden van Bretonstalige programma's nog bescheiden; 30,2% (N=42) van de respondenten zegt naar deze zender te kijken. Het Bretons heeft eveneens zijn plek op internet gevonden, 60,5% (N=118) van de respondenten gebruikt Bretons op dit middel. Het gebruik van het Bretons is verschillend; 25,4% (N=30) gebruikt internet om Bretons te leren, de meerderheid (77,1% (N=91)) doet dat om in het Bretons te lezen, 23,7% (N=28) van de respondenten houdt een webpagina in het Bretons of een tweetalig Bretons-Franse site bij en 32,2% (N=38) stort zich in de nieuwe media en chat in het Bretons. Deze gegevens laten zien dat het Bretons levendig is en zich goed aan de nieuwe technologieën aangepast heeft.

4.3 Antwoorden op deelvragen

In deze paragraaf worden antwoorden op de deelvragen van de vraagstelling (zie paragraaf 3 blz 51) behandeld. De antwoorden zijn gebaseerd op de resultaten op de vragen 16 tot en met 28 van de vragenlijst (zie bijlage 9). Op elke deelvraag worden de resultaten in tabellen weergegeven, gevolgd door een statistische analyse van de gevonden resultaten. Echter op vraag 5 zullen alleen de percentuele gegevens worden besproken, daar een statistische analyse op deze vraag geen extra informatie geeft.

Vraag 1: Welk beeld hebben oudere taalsprekers (>50) over het Bretons van jonge sprekers (15-35)? (N=56)

De groep 15-35 jarigen wordt in de t-toetstabellen onderverdeeld in twee leeftijdscategorieën: de groep 15-25 jarigen en de groep 26-35 jarigen wanneer significante verschillen worden gevonden.

Wat roept het Bretons van een jonge spreker bij u op? (N=44)

	verfransing	taalverarming	niets bijzonders	moderniteit	taalvernieuwing	anders
Leeftijd > 50	4,5%	2,3%	4,5%	25,0 %	59,1%	4,5%

Tabel 8: wat modern Bretons oproept

Hoe beschrijft u de kwaliteit van het Bretons van een jonge spreker? (N=49)

	zeer arm	arm	gemiddeld	rijk	zeer rijk
Leeftijd > 50	0,0%	6,1%	46,9%	42,9%	4,1%

Tabel 9: waardering kwaliteit modern Bretons

Uit bovenstaande gegevens ziet het beeld dat oudere sprekers hebben van het Bretons van jongere sprekers er niet zo negatief uit. Een meerderheid van hen associeert het Bretons van jongere sprekers met taalvernieuwing (59,1% (N=26)) en nog een kwart van hen (25,0% (N=11)) met moderniteit. Worden oudere sprekers gevraagd een oordeel te vellen over de kwaliteit van het Bretons van jongere sprekers dan blijft het beeld positief: 42,9% (N=21) vindt het Bretons van jonge sprekers rijk naast 46,9% (N=23) dat het gemiddeld acht. Dit resultaat wordt in onderstaande tabellen 10 en 11 bevestigd. In beide tabellen wordt de kwaliteit van modern Bretons (groep 15-26 jarigen en groep 26-35 jarigen) door oudere sprekers (groep 50 plus) hoger gewaardeerd dan door de groep 15-25 jarigen.

In tabel 10 staat de mate van waardering van de kwaliteit van modern Bretons in relatie met leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 10 waardering kwaliteit modern Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering 'kwaliteit'	3.10 (.817)	3.45 (.679)

De waardering van de kwaliteit van modern Bretons verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. De kwaliteit van modern Bretons wordt door de leeftijdscategorie van meer dan 50 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 15-25 jarigen ($t(76)=2.01$, $p<.05$, verklaarde variantie = 3.81%).

In tabel 11 staat de mate van waardering van de kwaliteit van modern Bretons in relatie tot de leeftijdscategorie 15-25 jaar en de categorie meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 11 waardering kwaliteit modern Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering 'kwaliteit'	3.08 (.747)	3.45 (.679)

De waardering van de kwaliteit van modern Bretons verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. De kwaliteit van modern Bretons wordt door de leeftijdscategorie meer dan 50 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 15-25 jarigen ($t(110)=2.70$, $p<.01$, verklaarde variantie = 5.37%).

Hoe beschrijft u de manier van praten van een jonge spreker? (N=51)

	zeer onaangenaam	onaangenaam	aangenaam, noch onaangenaam	aangenaam	zeer aangenaam
Leeftijd > 50	3,9%	23,5%	25,5%	41,2%	5,9%

Tabel 12: waardering modern Bretons op 'aangenaam'

Meningen van de groep 50 plussers over de manier van spreken van jonge sprekers zijn minder uitgesproken. Ook al verklaart 41,2% en 5,9% van de groep 50 plussers het Bretons van jonge sprekers aangenaam à zeer aangenaam te vinden, vindt 23,5% en 3,9% van de groep 50 plussers het Bretons van jonge sprekers onaangenaam à zeer onaangenaam. Hetgeen bij jonge sprekers niet het geval is (zie tabel 19).

In tabel 13 staat de mate van waardering van modern Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar en categorie meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'verstaanbaar' (*Ik vind dialectisch Bretons verstaanbaar*) gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 13 waardering modern Bretons op dimensie 'verstaanbaar' in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering verstaanbaar	3.95 (.797)	3.46 (1.072)

De waardering van modern Bretons op 'verstaanbaar' verschilde wel voor de twee leeftijdscategorieën. Modern Bretons wordt door de leeftijdscategorie 26-35 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 26-35 jarigen ($t(96)=2.58$, $p<.05$, verklaarde variantie = 5.51%).

Hoe beschrijft u de verstaanbaarheid tussen een jonge en een oudere spreker? (N=52)

	zeer moeilijk	moeilijk	moeilijk, noch gemakkelijk	gemakkelijk	zeer gemakkelijk
Leeftijd > 50	1,9%	23,1%	44,2%	30,8%	0,0%

Tabel 14: waardering verstaanbaarheid

Oudere sprekers vinden het niet zo moeilijk jongere sprekers te verstaan; 30,8% (N=16) van hen vindt het zelfs gemakkelijk tegenover 44,2% (N=23) die het moeilijk noch gemakkelijk vindt. Bovenstaande tabel 13 toont aan dat modern Bretons door 26-35 jarigen hoog wordt gewaardeerd op de variabele 'verstaanbaar'. Voorts wordt de waardering van de verstaanbaarheid tussen een jonge en een oudere spreker in onderstaande tabel 15 significant verschillend bevonden tussen de 36-50 jarigen en sprekers ouder dan 50 jaar oud.

De een-weg variantie-analyse Anova toont aan dat er een significant verschil bestaat tussen de drie leeftijdscategorieën 15-35 jaar, 36-50 jaar en meer dan 50 jaar, op de variabele verstaanbaarheid:

Tabel 15 Verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker in relatie met leeftijd (score is minimaal 1, maximaal 5)

	15-35	36-50	>50
Verstaanbaarheid	2.77	2.64	3.04

Er is een significant verschil tussen de leeftijdsgroepen ($F(2, 191)=4.12$, $p<.05$). Paarsgewijze vergelijking volgens Tuckey-HSD procedure wijst uit dat de oudste subgroep significant verschilt van de middelste subgroep. De factor leeftijd verklaart 4,1 procent van de variantie in de reproductiescores.

Hoe beschrijft u een gesprek met een jonge spreker? (N=49)

	irritant	nodige kwaad	geen mening	verrijking	nuttige ervaring
Leeftijd > 50	4,1%	4,1%	4,1%	38,8%	49,0%

Tabel 16: waardering gesprek met jonge spreker

Zeer positief wordt een gesprek met een jongere spreker ervaren, 38,8% (N=19) ervaart het als een verrijking en 49,0% (N=24) als een nuttige ervaring. Uit deze resultaten kan men aannemen dat oudere sprekers vertrouwen in het Bretons van de jongere sprekers hebben. Het feit dat 49,0% (N=24) van hen het als een nuttige ervaring zien, duidt op begrip voor en acceptatie van het Bretons van jongere sprekers. Dit laatste is van belang als het om de interactie tussen generaties Bretonssprekers gaat. Het Bretons van oudere generaties geniet nog veel aanzien onder jongere sprekers. Onderstaande tabellen zullen dit bekrachtigen.

Vraag 2: Welk beeld hebben jonge taalsprekers (15-35) van het Bretons van oudere sprekers (50 plus)? (N=96)

In onderstaande tabellen wordt de leeftijdscategorie 15-35 in twee andere leeftijdsgroepen onderverdeeld: de groep 15-25 jarigen en de groep 26-35 jarigen. Hierdoor worden de mogelijke verschillen in percentages tussen de twee leeftijdsgroepen zichtbaar. Deze verdeling wordt tevens toegepast wanneer significante verschillen worden gevonden.

Wat roept het Bretons van een oudere spreker bij u op? (N=72)

	verfransing	niets bijzonders	authentiek Bretons	beduidende taalerfenis	anders
leeftijd 15-25	0,0%	0,0%	16,7%	79,2%	4,2%
leeftijd 26-35	2,1%	2,1%	18,8%	72,9%	4,2%
leeftijd 15-35	1,4%	1,4%	18,1%	75,0%	4,2%

Tabel 17: wat dialectisch Bretons oproept

Het aanzien dat het Bretons van de oudere sprekers geniet onder jongere sprekers is positief. Zo beschouwt 75,0% (N=54) van de sprekers tussen 15 en 35 jaar oud het Bretons van de oudere sprekers als een beduidende taalerfenis. Maar slechts 18,1% (N=13) van hen vindt het een authentiek Bretons. Hierbij willen ze wellicht aangeven dat het Bretons dat ze spreken evenzeer authentiek is als dat van de oudere sprekers.

Hoe beschrijft u de kwaliteit van het Bretons van een oudere spreker? (N=92)

	zeer arm	arm	gemiddeld	rijk	zeer rijk
leeftijd 15-25	0,0%	3,3%	16,7%	43,3%	36,7%
leeftijd 26-35	0,0%	3,2%	24,2%	48,4%	24,2%
leeftijd 15-35	0,0%	3,3%	21,7%	46,7%	28,3%

Tabel 18: waardering kwaliteit dialectisch Bretons

In tabel 18 wordt het aanzien van het Bretons van oudere sprekers bevestigd. 46,7% en 28,3% vindt het Bretons dat door oudere sprekers gesproken wordt rijk à zeer rijk. 36,7% van de jongste leeftijdscategorie 15-25 jaar oud vindt zelfs het Bretons van oudere sprekers zeer rijk.

Hoe beschrijft u de manier van praten van een oudere spreker? (N=93)

	zeer onaangenaam	onaangenaam	onaangenaam, noch aangenaam	aangenaam	zeer aangenaam
leeftijd 15-25	0,0%	0,0%	20,7%	44,8%	34,5%
leeftijd 26-35	0,0%	0,0%	21,9%	46,9%	31,3%
leeftijd 15-35	0,0%	0,0%	21,5%	46,2%	32,3%

Tabel 19: dialectisch Bretons getoetst op 'aangenaam'

De reacties in bovenstaande tabel 19 over hoe aangenaam het Bretons van oudere sprekers kan klinken, zijn nog positiever dan het geval is onder ouderen over de manier van praten van jongere sprekers. 'Zeer onaangenaam' en 'onaangenaam' komen hier niet eens in aanmerking; 46,2% (N=43) vindt het aangenaam en 32,3% (N=30) zeer aangenaam. Dit beeld wordt bevestigd door onderstaande tabellen 20 en 21 waarin dialectisch Bretons significant hoog gewaardeerd wordt door de 15-25 jarigen en 26-35 jarigen op de variabele 'aangenaam'.

In tabel 20 staat de mate van waardering van dialectisch Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'aangenaam' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 20 waardering dialectisch Bretons op dimensie 'aangenaam' in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering aangenaam	4.32 (.819)	3.74 (.953)

De waardering van dialectisch Bretons op 'aangenaam' verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie 15-25 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 15-25 jarigen ($t(72)=2.68$, $p<.01$, verklaarde variantie = 7.83%).

In tabel 21 staat de mate van waardering van dialectisch Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'aangenaam' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 21 waardering dialectisch Bretons op dimensie 'aangenaam' in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering aangenaam	4.18 (.770)	3.74 (.953)

De waardering van dialectisch Bretons op 'aangenaam' verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie 26-35 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 26-35 jarigen ($t(104)=2.65$, $p<.01$, verklaarde variantie = 5.44%).

Hoe aantrekkelijk vindt u het Bretons van een oudere spreker? (N=87)

	zeer onaantrekkelijk	onaantrekkelijk	onaantrekkelijk, noch aantrekkelijk	aantrekkelijk	zeer aantrekkelijk
leeftijd 15-25	0,0%	7,1%	17,9%	32,1%	42,9%
leeftijd 26-35	0,0%	5,1%	10,2%	47,5%	37,3%
leeftijd 15-35	0,0%	5,7%	12,6%	42,5%	39,1%

Tabel 22: dialectisch Bretons getoetst op 'aantrekkelijk'

In tabel 22 vindt niemand het Bretons van oudere sprekers zeer onaantrekkelijk en het percentage dat dat onaantrekkelijk noch aantrekkelijk vindt is laag (12,6% (N=11)). De waardering van het Bretons van oudere sprekers op 'aantrekkelijk' is bij de groep 15-35 jarigen uitgesproken positief. 42,5% (N=37) en 39,1% (N=34) vindt het Bretons van oudere sprekers aantrekkelijk tot zeer aantrekkelijk. Verder wordt eveneens dialectisch Bretons in onderstaande tabellen 23 en 24 significant hoog gewaardeerd door de 15-25 jarigen en 26-35 jarigen op de variabele 'aantrekkelijk'. Dit bevestigt de rol van het Bretons van de ouderen als model onder jongere sprekers.

In tabel 23 staat de mate van waardering van dialectisch Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'aantrekkelijk' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 23 waardering dialectisch Bretons op dimensie 'aantrekkelijk' in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering aantrekkelijk	4.11 (.956)	3.66 (.765)

De waardering van dialectisch Bretons op 'aantrekkelijk' verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie 15-25 jaar oud hoger gewaardeerd dan de groep 50 plussers ($t(61)=2.08$, $p<.05$, verklaarde variantie = 5.07%).

In tabel 24 staat de mate van waardering van dialectisch Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar oud en meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'aantrekkelijk' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 24 waardering dialectisch Bretons op dimensie 'aantrekkelijk' in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering aantrekkelijk	4.17 (.813)	3.66 (.765)

De waardering van dialectisch Bretons op 'aantrekkelijk' verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie 26-35 jaar oud hoger gewaardeerd dan de groep 50 plussers ($t(92)=3.02$, $p<.01$, verklaarde variantie = 8.02%).

Hoe verstaanbaar vindt u het Bretons van een oudere spreker? (N=87)

	zeer onverstaanbaar	onverstaanbaar	onverstaanbaar, noch verstaanbaar	verstaanbaar	zeer verstaanbaar
leeftijd 15-25	7,1%	7,1%	42,9%	35,7%	7,1%
leeftijd 26-35	3,4%	25,4%	40,7%	22,0%	8,5%
leeftijd 15-35	4,6%	19,5%	41,4%	26,4%	8,0%

Tabel 25: dialectisch Bretons getoetst op 'verstaanbaar'

41,4% (N=36) vindt van hen het Bretons van oudere sprekers moeilijk noch gemakkelijk te verstaan, 19,5% (N=17) onverstaanbaar en 26,4% (N=23) verstaanbaar. Deze gegevens laten zien dat de groep 15-35 jarigen zeer verdeeld is over het waarderen van het Bretons van oudere sprekers op 'verstaanbaar'.

In tabel 26 staat de mate van waardering van dialectisch Bretons in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar oud en meer dan 50 jaar oud op de dimensie 'verstaanbaar' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 26 waardering dialectisch Bretons op dimensie 'verstaanbaar' in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering verstaanbaar	3.07 (.980)	3.50 (1.000)

De waardering van dialectisch Bretons op 'verstaanbaar' verschilde voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie ouder dan 50 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 26-35 jarigen ($t(93)=2.07$, $p<.05$, verklaarde variantie = 3.37%).

Hoe beschrijft u de verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker? (N=92)

	zeer moeilijk	moeilijk	moeilijk, noch gemakkelijk	gemakkelijk	zeer gemakkelijk
leeftijd 15-25	3,6%	35,7%	39,3%	21,4%	0,0%
leeftijd 26-35	0,0%	34,4%	56,3%	7,8%	1,6%
leeftijd 15-35	1,1%	34,8%	51,1%	12,0%	1,1%

Tabel 27: waardering verstaanbaarheid

In tabel 28 staat de mate van waardering van verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar oud en meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 28 waardering verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering verstaanbaarheid	2.77 (.660)	3.04 (.791)

De waardering verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Verstaanbaarheid wordt door de leeftijdscategorie ouder dan 50 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 26-35 jarigen ($t(114)=2.02$, $p<.05$, verklaarde variantie = 2.62%).

Hoe beschrijft u een gesprek met een oudere spreker? (N=74)

	irritant	nodige kwaad	geen mening	verrijking	nuttige ervaring
leeftijd 15-25	0,0%	0,0%	8,3%	66,7%	25,0%
leeftijd 26-35	0,0%	2,0%	8,0%	72,0%	18,0%
leeftijd 15-35	0,0%	1,4%	8,1%	70,3%	20,3%

Tabel 29: hoe beschrijft u een gesprek met een oudere spreker?

In vergelijking met het beeld van oudere sprekers, ervaart 70,3% (N=52) van de jonge sprekers het gesprek met een oudere als een verrijking, veel meer dan een nuttige ervaring (20,3% (N=15)). Getoetst op de variabele 'verstaanbaar' waardeert in bovenstaande tabel 26 de leeftijdscategorie 50 plus dialectisch Bretons significant hoog. Al vinden de oudere sprekers het Bretons van een jongere spreker niet moeilijk om te verstaan, toch scoort dialectisch Bretons hoger op de variabele 'verstaanbaar'. De jongere generaties sprekers hebben meer moeite met dialectisch Bretons als het gaat om de verstaanbaarheid van een gesprek in het Bretons tussen jonge en oudere sprekers. Dit wordt bevestigd door bovenstaande tabel 28 waarin de variabele 'verstaanbaarheid' tussen de 26-35 jarigen en de sprekers ouder dan 50 jaar significant hoger gewaardeerd door de leeftijdscategorie 50 plus.

Aan de ene kant kennen jongere sprekers het Bretons van de oudere sprekers veel prestige toe maar aan de andere kant vinden ze het niet authentieker en in een gesprek niet nuttiger dan met een andere spreker. Tussen de jongste en oudste leeftijdscategorieën in bevinden zich de Bretonssprekers tussen 36 en 50 jaar oud. Bij vraag 3 volgen de gegevens van deze categorie over het Bretons van de twee andere leeftijdscategorieën.

Vraag 3: Welk beeld heeft de tussengeneratie sprekers (36-50) van het Bretons van jonge respectievelijk oudere sprekers? (N=52)

Hoe beschrijft u een gesprek met een oudere spreker? (N=42)

	irritant	nodige kwaad	geen mening	verrijking	nuttige ervaring
leeftijd 36-50	0,0%	0,0%	7,1%	69,0%	23,8%

Tabel 30: waardering gesprek met oudere spreker

Wanneer een spreker van de tussengeneratie zijn mening uit over hoe hij of zij een gesprek met een oudere of een jonge spreker beschrijft, dan is er een duidelijk verschil tussen die twee groepen waar te nemen. 69,0% (N=29) van de tussengeneratie vindt het een verrijking om een gesprek met een oudere spreker te voeren tegen 39,1% (N=18) met een jongere.

Hoe beschrijft u een gesprek met een jonge spreker? (N=46)

	irritant	nodige kwaad	geen mening	verrijking	nuttige ervaring
leeftijd 36-50	4,3%	2,2%	17,4%	39,1%	37,0%

Tabel 31: waardering gesprek met jonge spreker

37,0% (N=17) van de groep 36-50 jarigen beschouwt een gesprek met een jonge spreker als een nuttige ervaring beschouwt tegenover 23,8% (N=10) met een oudere spreker. Dit kan duiden op de vernieuwingsgeest die gesymboliseerd wordt door de jongere generatie sprekers (de nuttige ervaring) en het 'authentieke' Bretons van de moedertaalsprekers dat eveneens door de tussengeneratie wordt geprezen.

Hoe beschrijft u de verstaanbaarheid tussen een jonge en een oudere spreker? (N=50)

	zeer moeilijk	moeilijk	moeilijk, noch gemakkelijk	gemakkelijk	zeer gemakkelijk
leeftijd 36-50	4,0%	34,0%	56,0%	6,0%	0,0%

Tabel 32: waardering verstaanbaarheid

Gaat het om de verstaanbaarheid tussen een jonge en een oudere spreker dan vindt 56,0% (N=28) van de tussengeneratie het moeilijk noch gemakkelijk en 34,0% (N=17) moeilijk.

Dit resultaat komt dichterbij de scores van de sprekers tussen 15 en 35 jaar oud, respectievelijk 51,1% (N=47) en 34,8% (N=32). Hier dient te worden vermeld dat de allerjongste generatie (15-25) genuanceerder is. Deze laatste generatie vindt voor 39,3% (N=11) de verstaanbaarheid moeilijk noch gemakkelijk, 35,7% (N=10) moeilijk en 21,4% (N=6) gemakkelijk. In dit geval voegen ze zich als het ware bij de mening van de oudste generatie, ware het niet dat 23,1% (N=12) van de oudere sprekers (>50) het gesprek als moeilijk ervaren en 30,8% (N=16) gemakkelijk.

In tabel 33 staat de mate van waardering van verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker in relatie tot leeftijdscategorie 36-50 jaar oud en meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 33 waardering verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker in relatie tot leeftijdscategorie 36-50 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	36-50 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering verstaanbaarheid	2.64 (.663)	3.04 (.791)

De waardering verstaanbaarheid tussen een jonge en oudere spreker verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Dialectisch Bretons wordt door de leeftijdscategorie ouder dan 50 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 36-50 jarigen ($t(100)=2.75$, $p<.01$, verklaarde variantie = 6.11%). De verstaanbaarheid wordt niet gezien als een groot probleem maar voor de generatie 36-50 jarigen is het wel moeilijker om oudere sprekers te verstaan dan andersom.

Hoe beschrijft u de manier van praten van een jonge spreker? (N=50)

	zeer onaangenaam	onaangenaam	aangenaam, noch onaangenaam	aangenaam	zeer aangenaam
leeftijd 36-50	2,0%	16,0%	56,0%	22,0%	4,0%

Tabel 34: modern Bretons getoetst op 'aangenaam'

Hoe beschrijft u de manier van praten van een oudere spreker? (N=50)

	zeer onaangenaam	onaangenaam	aangenaam, noch onaangenaam	aangenaam	zeer aangenaam
leeftijd 36-50	0,0%	0,0%	14,0%	46,0%	40,0%

Tabel 35: dialectisch Bretons getoetst op 'aangenaam'

Het oordeel in de bovenstaande tabellen 34 en 35 van de tussengeneratie over de manier van spreken van een jonge en een oudere spreker is ondubbelzinnig. Het oordeel is redelijk positief over de jongere generatie en is uitermate positief over de oudere generatie. In het eerste geval vindt 22,0% (N=11) van de 36-50 jarigen de manier van spreken van een jonge spreker aangenaam en 4,0% (N=2) zeer aangenaam. In het tweede geval vindt 46,0% (N=23) van de 36-50 jarigen de manier van spreken van oudere sprekers aangenaam en 40,0% (N=20) zeer aangenaam.

Hoe beschrijft u de kwaliteit van het Bretons van een jonge spreker? (N=50)

	zeer arm	arm	gemiddeld	rijk	zeer rijk
leeftijd 36-50	8,0%	8,0%	50,0%	30,0%	4,0%

Tabel 36: waardering kwaliteit modern Bretons

Hetzelfde antwoordpatroon doet zich voor als het om de kwaliteit van het Bretons van de sprekers gaat. Over de kwaliteit van het Bretons van een jonge sprekers verklaart 30,0% (N=15) van de 36-50 jarigen het rijk te vinden en 4,0% (N=2) zeer rijk.

De een-weg variantie-analyse Anova toont aan dat er een significant verschil bestaat tussen de drie leeftijdscategorieën 15-35 jaar, 36-50 jaar en meer dan 50 jaar, op de variabele waardering kwaliteit modern Bretons:

Tabel 37 Kwaliteit van modern Bretons in relatie tot leeftijd (score is minimaal 1, maximaal 5)

	15-35	36-50	>50
Kwaliteit	3.09	3.14	3.45

Er is een significant verschil tussen de leeftijdsgroepen ($F(2, 188)=3.51, p<.05$). Paarsgewijze vergelijking volgens Tuckey-HSD procedure wijst uit dat de oudste subgroep significant verschilt van de jongste subgroep. De factor leeftijd verklaart 3.6% van de variantie in de reproductiescores.

Over de waardering van de kwaliteit van modern Bretons in bovenstaande tabel 37 wordt geen significant verschil gevonden tussen de leeftijdsgroep 36-50 en de jongere en oudere leeftijdsgroepen maar wel tussen de leeftijdscategorieën 15-35 jarigen en sprekers ouder dan 50 jaar oud. De tussengeneratie heeft een positief beeld van zowel de jongere als de oudere generatie maar het Bretons van de oudere generatie heeft in haar ogen meer prestige. In de volgende vraag wordt nagegaan hoe de drie generaties sprekers over dialectisch Bretons oordelen.

Hoe beschrijft u de kwaliteit van het Bretons van een oudere spreker? (N=50)

	zeer arm	arm	gemiddeld	rijk	zeer rijk
leeftijd 36-50	0,0%	10,0%	20,0%	32,0%	38,0%

Tabel 38: waardering kwaliteit dialectisch Bretons

Als het over de kwaliteit van het Bretons van oudere sprekers gaat, vindt 32,0% (N=16) het rijk en 38,0% (N=19) zeer rijk. Deze resultaten komen overeen met de resultaten in onderstaande tabellen 39 en 40 over het feit dat het Bretons van de oudere sprekers symbool staat voor een beduidende taalerfenis (72,2% (N=26)) en dat het Bretons van de jongere sprekers taalvernieuwing oproept (59,5% (N=25)).

Wat roept het Bretons van een jonge spreker bij u op? (N=42)

	verfransing	taalverarming	niets bijzonders	moderniteit	taalvernieuwing	anders
leeftijd 36-50	11,9%	7,1%	2,4%	16,7%	59,5%	2,4%

Tabel 39: wat modern Bretons oproept

Wat roept het Bretons van een oudere spreker bij u op? (N=36)

	verfransing	verleden tijd	niets bijzonders	authentiek Bretons	beduidende taalerfenis	anders
leeftijd 36-50	0,0%	2,8%	2,8%	16,7%	72,2%	5,6%

Tabel 40: wat dialectisch Bretons oproept

Vraag 4: Welk belang hechten de drie generaties sprekers aan dialectisch Bretons? (N=204)

Dialectisch Bretons getoetst op 'aangenaam' (N=183)

	zeer onaangenaam	onaangenaam	normaal	aangenaam	zeer aangenaam
leeftijd 15-35	0,0%	0,0%	21,6%	34,1%	44,3%
leeftijd 36-50	0,0%	4,1%	20,4%	49,0%	26,5%
leeftijd > 50	2,2%	4,3%	34,8%	34,8%	23,9%

Tabel 41: waardering dialectisch Bretons getoetst op 'aangenaam'

In het algemeen is de houding jegens dialectisch Bretons onder de drie generaties positief tot zeer positief. De jeugd stelt zich het meest enthousiast op als het gaat om het aangenaam vinden van dialectisch Bretons; 34,1% (N=30) vindt het aangenaam en 44,3% (N=39) zeer aangenaam. Het oordeel van de tussengeneratie balanceert tussen aangenaam (49,0% (N=24)) en zeer aangenaam (26,5% (N=13)). De oudste generatie vindt het normaal (34,8% (N=16)) en aangenaam (34,8% (N=16)). De waardering van dialectisch Bretons op de variabele 'aangenaam' verschilt significant tussen de sprekers ouder dan 50 jaar en de leeftijdscategorie van 15-35 jarigen (zie onderstaande tabel 42).

De een-weg variantie-analyse Anova toont aan dat er een significant verschil bestaat tussen de drie leeftijdscategorieën 15-35 jaar, 36-50 jaar en meer dan 50 jaar, op de variabele waardering dialectisch Bretons op 'aangenaam':

Tabel 42 Dialectisch Bretons aangenaam vinden in relatie tot leeftijd (score is minimaal 1, maximaal 5)

	15-35	36-50	>50
Aangenaam	4.23	3.98	3.74

Er is een significant verschil tussen de leeftijdsgroepen ($F(2, 180)=5.34, p<.01$). Paarsgewijze vergelijking volgens Tuckey-HSD procedure wijst uit dat de oudste subgroep significant verschilt van de jongste subgroep. De factor leeftijd verklaart 5,6% van de variantie in de reproductiescores.

Ik vind dialectisch Bretons getoetst op 'aantrekkelijk' (N=169)

	zeer onaan-trekkelijk	onaan-trekkelijk	normaal	aantrekkelijk	zeer aantrekkelijk
leeftijd 15-35	0,0%	5,7%	12,6%	42,5%	39,1%
leeftijd 36-50	2,1%	4,3%	17,0%	51,1%	25,5%
leeftijd > 50	0,0%	5,7%	34,3%	48,6%	11,4%

Tabel 43: waardering dialectisch Bretons getoetst op 'aantrekkelijk'

Dit patroon herhaalt zich als het over de aantrekkelijkheid van de taal gaat. Ook hier tonen de jongere sprekers zich het positiefst: 42,5% (N=37) vindt dialectisch Bretons aantrekkelijk en 39,1% (N=34) zeer aantrekkelijk. De tussengeneratie vindt het aantrekkelijk (51,1% (N=24)) en zeer aantrekkelijk (25,5% (N=12)). De oudere generatie laat een bescheiden kant zien, daar 34,3% (N=12) dialectisch Bretons normaal vindt en 48,6% (N=17) aantrekkelijk. Deze verschillen worden significant gevonden in onderstaande tabel 44.

De een-weg variantie-analyse Anova toont aan dat er een significant verschil bestaat tussen de drie leeftijdscategorieën 15-35 jaar, 36-50 jaar en meer dan 50 jaar, op de variabele waardering dialectisch Bretons op 'aantrekkelijk':

Tabel 44 Dialectisch Bretons aantrekkelijk vinden in relatie tot leeftijd (score is minimaal 1, maximaal 5)

	15-35	36-50	>50
Aantrekkelijk	4.15	3.94	3.66

Er is een significant verschil tussen de leeftijdsgroepen ($F(2, 166)=4.31, p<.05$). Paarsgewijze vergelijking volgens Tuckey-HSD procedure wijst uit dat de oudste subgroep significant verschilt van de jongste subgroep. De factor leeftijd verklaart 4,9% van de variantie in de reproductiescores.

Dialectisch Bretons getoetst op 'verstaanbaar' (N=168)

	zeer onverstaanbaar	onverstaanbaar	normaal	verstaanbaar	zeer verstaanbaar
leeftijd 15-35	4,6%	19,5%	41,4%	26,4%	8,0%
leeftijd 36-50	2,2%	11,1%	46,7%	33,3%	6,7%
leeftijd > 50	0,0%	19,4%	27,8%	36,1%	16,7%

Tabel 45: waardering dialectisch Bretons getoetst op 'verstaanbaar'

Wat betreft verstaanbaarheid scoort dialectisch Bretons het best onder de oudere sprekers, 36,1% (N=13) vindt het verstaanbaar en slechts 27,8% (N=10) heeft er geen mening over. De andere leeftijdsgroepen zijn daar minder van overtuigd, 46,7% (N=21) van de tussengeneratie heeft daar geen mening over en 33,3% (N=15) vindt het verstaanbaar. De jongere generatie heeft met de verstaanbaarheid het meeste moeite. Slechts 26,4% (N=23) vindt dialectisch Bretons verstaanbaar en 41,4% (N=36) heeft er geen mening over. Sprekers onder de 50 hebben in meerderheid (41,4% (N=36) voor de groep 15-35 jarigen en 46,7% (N=21) voor de groep 36-50 jarigen) geen mening over de verstaanbaarheid van dialectisch Bretons. Wellicht heeft dit ermee te maken dat dialectisch Bretons niet zoveel verschilt van het Bretons van de jongere generatie. Het is vaak een kwestie van uitspraak en melodie en in uiterste gevallen gaat het om andere woorden en/of uitdrukkingen. Dit verklaart misschien tevens de hoge waarderingen op de vraag over hoe melodieus dialectisch Bretons wordt gevonden (zie onderstaande tabel 46).

Dialectisch Bretons getoetst op 'melodieuus' (N=171)

	helemaal niet melodieuus	niet melodieuus	normaal	melodieuus	zeer melodieuus
leeftijd 15-35	0,0%	3,5%	16,5%	28,2%	51,8%
leeftijd 36-50	0,0%	0,0%	14,6%	41,7%	43,8%
leeftijd > 50	0,0%	7,9%	21,1%	31,6%	39,5%

Tabel 46: waardering dialectisch Bretons getoetst op 'melodieuus'

Ruim 51,8% (N=44) van de jongere sprekers vindt dialectisch Bretons zeer melodieuus, 43,8% (N=21) van de tussengeneratie vindt dat ook en 39,5% (N=15) van de oudere generatie. Telt men de resultaten op 'melodieuus' en 'zeer melodieuus' op, dan ziet men dat de tussengeneratie het hoogste waardering heeft met 85,5% (N=41), gevolgd door de jongere generatie 80,0% (N=68) en de oudere generatie 71,1% (N=27). De melodie van dialectisch Bretons wordt door de drie generaties hoog gewaardeerd, met name de generaties onder 50 jaar. Dit heeft wellicht te maken met het idee dat de melodie van dialectisch Bretons de melodie van 'authentiek' Bretons is. Deze resultaten worden versterkt door de significante verschillen tussen modern en dialectisch Bretons in onderstaande tabellen 54, 55, 56 en 57.

Dialectisch Bretons op school? (N=194)

	niet noodzakelijk	niet wenselijk	geen mening	wenselijk	noodzakelijk
leeftijd 15-35	3,4%	1,1%	9,0%	39,3%	47,2%
leeftijd 36-50	1,9%	3,8%	9,6%	48,1%	36,5%
leeftijd > 50	1,9%	9,4%	17,0%	49,1%	22,6%

Tabel 47: dialectisch Bretons op school

De steun voor dialectisch Bretons komt nogmaals duidelijk naar voren als het om zijn plaats op school en in de media gaat. Als het om de plaats van het Bretons op school gaat, dan zijn alle generaties voor. In onderstaande tabellen 48 en 49 worden er significante verschillen gevonden tussen de leeftijdsgroepen 15-25 jarigen en 26-35 jarigen met de sprekers ouder dan 50 jaar op de waardering van de plaats van dialectisch Bretons op school. Dit resultaat wordt door onderstaande tabel 53 bevestigd waarin de waardering van de plaats van dialectisch Bretons op school significant verschilt tussen de oudste leeftijdscategorie en de 15-35 jarigen. De jongere generatie vindt dialectisch Bretons vooral noodzakelijk (47,2% (N=42)) en wenselijk (39,3% (N=35)). De andere generaties vinden dat het wenselijk is; 48,1% (N=25) voor de tussengeneratie en 49,1% (N=26) voor de oudere generatie. De noodzakelijkheid van dialectisch Bretons op school daalt naar gelang de leeftijd. Zo vindt 36,5% (N=19) van de tussengeneratie het noodzakelijk en slechts 22,6% (N=12) van de oudere generatie.

In tabel 48 staat de mate van waardering van het belang van dialectisch Bretons op school in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar oud en meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 48 waardering dialectisch Bretons op school in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering 'op school'	4.34 (.721)	3.81 (.962)

De waardering van het belang van dialectisch Bretons op school verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Het belang van dialectisch Bretons op school wordt door de leeftijdscategorie 15-25 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 50 plussers ($t(80)=2.61$, $p<.05$, verklaarde variantie = 6.70%).

In tabel 49 staat de mate van waardering van het belang van dialectisch Bretons op school in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 jaar oud en meer dan 50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 49 waardering dialectisch Bretons op op school in relatie tot leeftijdscategorie 26-35 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	26-35 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering 'op school'	4.22 (1.010)	3.81 (.962)

De waardering van het belang van dialectisch Bretons op school verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Het belang van dialectisch Bretons op school wordt door de leeftijdscategorie 26-35 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 50 plussers ($t(111)=2.18$, $p<.05$, verklaarde variantie = 3.23%).

Dialectisch Bretons in de media? (N=196)

	niet noodzakelijk	niet wenselijk	geen mening	wenselijk	noodzakelijk
leeftijd 15-35	1,1%	6,5%	7,6%	35,9%	48,9%
leeftijd 36-50	3,8%	5,8%	11,5%	46,2%	32,7%
leeftijd > 50	0,0%	5,8%	7,7%	59,6%	26,9%

Tabel 50: dialectisch Bretons in de media

Wat de plaats van dialectisch Bretons in de media betreft, komt men tot soortgelijke gegevens. In onderstaande tabellen 51 en 52 verschilt de waardering van dialectisch Bretons in de media significant tussen de 36-50 jarigen, de sprekers ouder dan 50 jaar en de 15-25 jarigen. In bovenstaande tabel 50 vindt de jongere generatie het noodzakelijk (48,9% (N=45)), de tussengeneratie wenselijk (46,2% (N=24)) evenals de oudere generatie (59,6% (N=31)). Ook hier daalt de noodzakelijkheid van generatie tot generatie; 32,7% (N=17) voor de tussengeneratie en 26,9% (N=14) voor de oudere generatie.

Het feit dat de waardering van de noodzakelijkheid van dialectisch Bretons op school en in de media bij de jongere generaties toeneemt, kan toegeschreven worden aan de wens van de jongere generaties de spreekvaardigheid van de oudere generaties te willen evenaren, in melodie en accent. Het idee dat het Bretons van de oudere generatie, ouder dan 50 jaar, binnen afzienbare tijd zal verdwijnen, kan het gevoel van noodzakelijkheid onder de jongere sprekers versterken.

In tabel 51 staat de mate van waardering van het belang van dialectisch Bretons in de media in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en 36-50 jaar oud gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 51 waardering dialectisch Bretons in de media in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 36-50 (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	36-50 jaar oud
Waardering 'in de media'	4.48 (.871)	3.98 (1.019)

De waardering van het belang van dialectisch Bretons in de media verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Het belang van dialectisch Bretons op school wordt door de leeftijdscategorie 15-25 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 36-50 jarigen ($t(79)=2.24$, $p<.05$, verklaarde variantie = 4.76%).

In tabel 52 staat de mate van waardering van het belang van dialectisch Bretons in de media in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 jaar oud en meer dan 50 jaar gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 52 waardering dialectisch Bretons in de media in relatie tot leeftijdscategorie 15-25 en 50 plus (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	15-25 jaar oud	ouder dan 50 jaar oud
Waardering 'in de media'	4.48 (.871)	4.08 (.763)

De waardering van het belang van dialectisch Bretons in de media verschilt voor de twee leeftijdscategorieën. Het belang van dialectisch Bretons op school wordt door de leeftijdscategorie 15-25 jaar oud hoger gewaardeerd dan door de groep 50 plussers ($t(79)=2.18$, $p<.05$, verklaarde variantie = 4.49%).

De een-weg variantie-analyse Anova toont aan dat er een significant verschil bestaat tussen de drie leeftijdscategorieën 15-35 jaar, 36-50 jaar en meer dan 50 jaar, op de variabele waardering van het belang van dialectisch Bretons op school:

Tabel 53 Het belang van dialectisch Bretons op school in relatie met leeftijd (score is minimaal 1, maximaal 5)

	15-35	36-50	>50
dialectisch Bretons op school	4.26	4.13	3.81

Er is wel een significant verschil tussen de leeftijdsgroepen ($F(2, 191)=3.93$, $p<.05$). Paarsgewijze vergelijking volgens Tuckey-HSD procedure wijst uit dat de oudste subgroep significant verschilt van de jongste subgroep. De factor leeftijd verklaarde 4.1% van de variantie in de reproductiescores. Hieronder, in tabellen 54, 55, 56 en 57 wordt de waardering van modern en dialectisch Bretons getoetst op de variabele 'aangenaam', 'aantrekkelijk', 'verstaanbaar' en 'melodius'. Alleen in onderstaande tabel 56, op de dimensie 'verstaanbaar', wordt modern Bretons hoger gewaardeerd dan dialectisch Bretons.

In tabel 54 staat de mate van waardering voor de twee soorten Bretons, modern en dialectisch, op de dimensie 'aangenaam' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 54 waardering Bretons (modern en dialectisch) in relatie tot de dimensie 'aangenaam' (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	modern Bretons	dialectisch Bretons
Waardering aangenaam	3.30 (.939)	4.04 (.855)

De waardering van het Bretons op 'aangenaam' verschilt voor de twee soorten Bretons. Dialectisch Bretons werd hoger gewaardeerd dan modern Bretons ($t(176)=7.83$, $p<.01$, effect-consistentie = 56%).

In tabel 55 staat de mate van waardering voor de twee soorten Bretons, modern en dialectisch, op de dimensie 'aantrekkelijk' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 55 waardering Bretons (modern en dialectisch) in relatie tot de dimensie 'aantrekkelijk' (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	modern Bretons	dialectisch Bretons
Waardering aantrekkelijk	3.25 (.960)	3.97 (.870)

De waardering van het Bretons op 'aantrekkelijk' verschilt voor de twee soorten Bretons. Dialectisch Bretons werd hoger gewaardeerd dan modern Bretons ($t(153)=6.93$, $p<.01$, effect-consistentie = 57%).

In tabel 56 staat de mate van waardering voor de twee soorten Bretons, modern en dialectisch, op de dimensie 'aangenaam' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 56 waardering Bretons (modern en dialectisch) in relatie tot de dimensie 'verstaanbaar' (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	modern Bretons	dialectisch Bretons
Waardering verstaanbaar	3.77 (.913)	3.23 (.967)

De waardering van het Bretons op 'verstaanbaar' verschilt voor de twee soorten Bretons. Modern Bretons werd hoger gewaardeerd dan dialectisch Bretons ($t(153)=4.96$, $p<.01$, effect-consistentie = 57%).

In tabel 57 staat de mate van waardering voor de twee soorten Bretons, modern en dialectisch, op de dimensie 'aangenaam' gemeten door middel van een T-toets:

Tabel 57 waardering Bretons (modern en dialectisch) in relatie tot de dimensie 'melodius' (score is minimaal 1, maximaal 5; standaardafwijking staat tussen haakjes)

	modern Bretons	dialectisch Bretons
Waardering melodius	2.74 (.973)	4.20 (.863)

De waardering van het Bretons op 'melodius' verschilt voor de twee soorten Bretons. Dialectisch Bretons werd hoger gewaardeerd dan modern Bretons ($t(154)=12.95$, $p<.01$, effect-consistentie = 57%). In de volgende onderdelen wordt er nagegaan hoe het staat met het gebruik van het Bretons per leeftijdsgeneratie.

Vraag 5: Hoe vaak, waar en op welke wijze gebruiken de drie generaties sprekers het Bretons?

Hoe vaak spreekt u Bretons? (N=197)

	bijna niet	af en toe	vaak	bijna altijd
leeftijd 15-35	14,3%	17,6%	37,4%	30,8%
leeftijd 36-50	17,6%	27,5%	39,2%	15,7%
leeftijd > 50	16,4%	52,7%	18,2%	12,7%

15-25 : bijna niet = 25,0% (N=7)

Tabel 58: Bretons spreken: hoe vaak

De meerderheid van de oudere generatie (52,7% (N=29)) zegt het Bretons af en toe te spreken. Bij de tussengeneratie is dit cijfer 27,5% (N=14) en 39,2% (N=20) van hen zegt het Bretons vaak te spreken. Bij de jongere generatie verschuiven de hoge scores naar vaak (37,4% (N=34)) en bijna altijd (30,8% (N=28)). Men kan de resultaten wellicht toerekenen aan de ijver en het activisme van de jongere generatie om Bretons te gebruiken. De oudere generatie die de schaamte voor de taal en de cultuur heeft verinnerlijkt, zegt slechts af en toe de taal te spreken.

Waar spreekt u Bretons? (N=191)

	Tijdens de les	op de universiteit	thuis	op het werk
leeftijd 15-35	18,9%	20,0%	71,1%	55,6%
leeftijd 36-50	15,7%	13,7%	68,6%	47,1%
leeftijd > 50	16,0%	4,0%	78,0%	27,5%

15-25: op de universiteit = 44,0% (N=11)

26-35: thuis = 75,4% (N=49)

26-35: op het werk = 60,0% (N=39)

Tabel 59: Bretons spreken: waar

Het spreken van het Bretons onder de drie generaties Bretonssprekers concentreert zich vooral thuis en op het werk. De oudere generatie spreekt in meerderheid (78,0% (N=39)) de taal thuis; meer dan een kwart (27,5% (N=14)) op het werk. De tussengeneratie spreekt ook veel Bretons thuis (68,6% (N=35)); 47,1% (N=24) van hen zegt Bretons op het werk te spreken. De jongere generatie sprekers onderscheidt zich door naast thuis (71,1% (N=64)) en op het werk (55,6% (N=50)) ook veel op de universiteit (27,4% (N=18)) Bretons te spreken. Dit laatste punt wordt nog duidelijker als men de subcategorie jongere sprekers (15-25 jaar oud) in beschouwing neemt. Van deze categorie verkaart 44,0% (N=11) Bretons op de universiteit te praten. Dit is logisch omdat school en universiteit plaatsen zijn waar Bretons onderwezen en gebruikt wordt.

Leest u Bretons? (N=151) (Bretons lezen: N=203)

	leeftijd 15-35	leeftijd 36-50	leeftijd > 50
Bretons lezen	84,4%	74,5%	57,1%
stripverhalen	67,9%	52,6%	37,5%
studieboeken	51,9%	63,2%	56,3%
toneelstukken	27,2%	47,4%	31,3%
romans	61,7%	78,9%	59,4%
fictie	43,2%	55,3%	25,0%
poëzie	29,6%	34,2%	31,3%
kranten	77,8%	73,7%	68,8%

26-35: Bretons lezen = 89,4%

26-35: stripverhalen = 71,2%

Tabel 60: Bretons lezen

De meerderheid van de drie leeftijdscategorieën leest in het Bretons. Dit kan een geheel Bretonstalig maandblad zijn of een weekblad en het kan ook een rubriek of artikel in het Bretons zijn dat in een Franstalige krant staat. De oudere generatie sprekers leest het minst (57,1% (N=32)), de tussengeneratie leest meer (74,5% (N=38)) en de jongere generatie leest het meest (84,4% (N=81)). De jongere generatie haalt het hoogste percentage met betrekking tot het lezen van stripverhalen (67,9% (N=55)), de tussengeneratie scoort het hoogst in het lezen van studieboeken (63,2% (N=24)), toneelstukken (47,4% (N=18)), romans (78,9% (N=30)), fictie (55,3% (N=21)) en poëzie (34,2% (N=13)). De oudere generatie haalt overal lagere percentages dan de twee andere generaties 68,8% (N=22) van hen verklaart de krant te lezen, gevolgd door de tussengeneratie (73,7% (N=28)) en de jongere generatie (77,8% (N=63)).

Kijkt u naar Bretons op televisie? (N=203) (Hoe vaak?:N=136)

	Ja	bijna niet	af en toe	vaak	bijna altijd
leeftijd 15-35	71,9%	23,1%	58,5%	15,4%	3,1%
leeftijd 36-50	66,7%	17,6%	29,4%	50,0%	2,9%
leeftijd > 50	67,9%	10,8%	67,6%	13,5%	8,1%

15-25: Bretons op televisie = 83,3% (N=25)

15-25: vaak = 4,0% (N=1)

26-35: bijna altijd = 0,0% (N=0)

Tabel 61: Bretons op televisie kijken

Programma's in het Bretons worden door 71,9% (N=69) van de jongere generatie gevolgd, door 66,7% (N=34) van de tussengeneratie en door 67,9% (N=38) van de oudere generatie. Globaal gezien worden programma's in het Bretons door alle generaties dus goed gevolgd. Er bestaat echter een groot verschil in de frequentie. De meerderheid van de jongere generatie kijkt af en toe naar programma's in het Bretons (58,5% (N=38)) en minder dan een kwart (23,1% (N=15)) zegt er bijna niet ernaar te kijken. De tussengeneratie kijkt vaak naar programma's in het Bretons (50,0% (N=17)) en 29,4% (N=10) zegt het af en toe te doen.

De percentages van de oudere generatie lijken meer op die van de jongere generatie waarbij 67,6% (N=25) zegt het af en toe te doen en 13,5% (N=5) vaak (jongeren 15,4% (N=10)). Men kan aannemen dat de tussengeneratie, in vergelijking met de anderen, het meest actief is op het gebied van programma's in het Bretons op de televisie.

Waar kijkt u naar in het Bretons? (N=139)

	dagelijkse programma's	wekelijkse programma's	Tv Breizh
leeftijd 15-35	23,5%	83,8%	26,5%
leeftijd 36-50	32,4%	79,4%	44,1%
leeftijd > 50	35,1%	81,1%	24,3%

Tabel 62: Bretons programma's op televisie

De betrokkenheid van de tussengeneratie in het volgen van programma's in het Bretons op de televisie komt hier opnieuw naar voren. Men ziet dat de tussengeneratie het hoogste percentage heeft voor het kijken naar TV Breizh (44,1% (N=15)). De tussengeneratie is een categorie die financieel draagkrachtiger is dan de anderen, wat het kijken naar TV Breizh, een satelliettelevisiezender, kan verklaren. Niettemin kijken de drie generatie voornamelijk naar wekelijkse programma's. Het hoogste percentage op dit punt bevindt zich bij de jongere generatie (83,8% (N=57)), gevolgd door de oudere generatie (81,1% (N=30)) en de tussengeneratie (79,4% (N=27)). Wat de dagelijkse programma's betreft (het korte nieuws) merkt men dat de aandacht voor dit soort programma toeneemt naar gelang de leeftijd van de sprekers. Zo'n graadverdeling valt het meest op als het om het gebruik van nieuwe technologieën gaat, zoals internet.

Gebruikt u Bretons op internet? (N=195) (Met welk doel?: N=118)

	ja	om te leren	om te lezen	om te chatten	voor een site
leeftijd 15-35	76,8%	30,1%	80,8%	35,6%	24,7%
leeftijd 36-50	63,3%	9,7%	77,4%	29,0%	22,6%
leeftijd > 50	27,5%	35,7%	57,1%	21,4%	21,4%

26-35: Bretons op internet = 83,1% (N=54)

26-35: om te chatten = 29,6% (N=16)

15-25: om te chatten = 52,6% (N=10)

Tabel 63: Bretons op internet gebruiken

De resultaten voor het gebruik van het Bretons op internet laten er geen twijfel over bestaan: de jongere generatie maakt er veel gebruik van. Meer dan driekwart van de jongere generatie (76,8%(N=73)) verklaart het Bretons op internet te gebruiken, 63,3% (N=31) voor de tussengeneratie en 27,5% (N=14) voor de oudere generatie. Samen halen de jongere en oudere generaties de hoogste percentages als het om het leren van het Bretons op internet gaat, respectievelijk 30,1% (N=22) en 35,7% (N=5).

De vraag naar Bretons groeit maar de middelen kunnen deze ontwikkeling niet altijd volgen. Internet biedt een rechtstreekse en eenvoudige manier om de taal te leren en/of opnieuw te leren, zoals dit vaak het geval is onder oudere sprekers. Dit verklaart wellicht de hoge percentages bij deze twee groepen. Het hoogste percentage betreft het lezen van het Bretons door de jongere generatie (80,8% (N=59)), de tussengeneratie maakt er ook veel gebruik van (77,4% (N=24)) en ook de oudere generatie (57,1% (N=8)). 'Chatten' is een manier om op het web te babbelen. Ook hier vult de jongere generatie (35,6% (N=26)) hogere percentages in dan de twee andere categorieën, respectievelijk 29,0% (N=9) en 21,4%(N=3). Ook over het houden van een site in het Bretons of een tweetalige site valt de jongere generatie op met 24,7% (N=18), gevolgd door 22,6% (N=7) voor de tussengeneratie en 21,4% (N=3) door de oudere generatie. Deze gegevens laten zien dat het Bretons zijn plaats in de nieuwe media goed gevonden heeft.

5 Conclusie en Discussie

5.1 Institutioneel onderzoek

Uit het institutionele onderzoek is gebleken dat het Bretons in de meeste instellingen een actieve rol speelt. Deze rol wordt zowel in de schriftelijke als in de mondelinge communicatie vervuld, door tweetalige informatieborden te plaatsen, tweetalige briefhoofden of documenten te gebruiken en tweetalige websites. Doordat het Bretons in de samenleving zijn sociale functie verloren heeft, is het nodig het personeel extra training in het Bretons te geven. Het tweetalige onderwijs biedt enige soelaas in het werven van ervaren sprekers. Conform de wens van de maatschappij het Bretons te willen behouden, zijn de reacties tegenover het gebruik van het Bretons ronduit positief. In de praktijk, echter, is er minder enthousiasme om de taal met financiële middelen te willen ondersteunen. Op grond van de antwoorden op de open vraag van het institutionele onderzoek, kan het volgende worden geconcludeerd: moedertaalsprekers van het Bretons kunnen de taal niet schrijven en kennen de nieuwe woorden niet. De nieuwe Bretonssprekers beheersen de uitspraak van het Bretons niet goed.

5.2 Respondentenonderzoek

Uitkomsten van het respondentenonderzoek bieden informatie over de verhouding tussen jongere en oudere sprekers in het gebruik van de taal en het beeld dat elke leeftijdscategorie over het Bretons van een gegeven leeftijdsgroep heeft. De uitkomsten van het respondentenonderzoek worden verdeeld in de 5 deelvragen zoals uitgelegd in paragraaf 3:

Vraag 1: Welk beeld hebben oudere taalsprekers (>50) over het Bretons van jonge sprekers (15-35)?

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat sprekers van het Bretons onder de 50 in het algemeen een positief beeld van het Bretons van de jonge generatie hebben. De interactie tussen beide sprekers stuit niet op groot onbegrip zoals het in het institutionele onderzoek het geval is. In tegendeel, oudere sprekers vinden het verrijkend en nuttig en vooral aangenaam om met jongere sprekers in het Bretons te praten. Het feit dat oudere sprekers het begrip taalvernieuwing verkiezen, duidt op een zekere mate van optimisme. Het laat zien dat ze het belang van het Bretons in de maatschappij weer inzien en vol vertrouwen hebben in de nieuwe generatie Bretonssprekers. Gezien de verinnerlijkte schaamte die vele oudere sprekers voelen ten aanzien van de taal, had een negatievere en meer pessimistische houding van deze generatie verwacht kunnen worden. Blijkbaar is het de Bretonse maatschappij sinds de laatste decennia gelukt zich van haar complexen tegenover haar taal en cultuur te ontdoen. Er wordt nu positiever over Bretagne gedacht en dus ook over de cultuur en de taal. De jonge generatie, die de taal als een 'vreemde' taal op school geleerd heeft, heeft een andere houding ten opzichte van het Bretons.

Vraag 2: Welk beeld hebben taalsprekers (15-35) over het Bretons van oudere sprekers (>50)?

Het feit dat veel Bretonssprekers over de vijftig het Bretons niet kunnen schrijven of de nieuwe woorden niet kennen, betekent zeker niet dat hun Bretons beperkt of arm is, integendeel. De nieuwe generatie Bretonssprekers leert het Bretons in een overwegend Franstalige omgeving en het Bretons is hun tweede taal. Deze situatie brengt met zich mee dat het accent en de melodie van de taal sterk beïnvloed zijn door het Frans. Een ander probleem waarmee alle tweedetaalsprekers geconfronteerd worden, is het leren van idiomatische uitdrukkingen, gezegdes en spreekwoorden die in alle talen floreren en die door moedertaalsprekers goed worden toegepast. De jonge Bretonssprekers erkennen de rijke kwaliteit van het Bretons van de ouderen en beschouwen het als een beduidende taalerfenis. Een gesprek met een oudere Bretonsspreker wordt dan ook gezien als een verrijking. Omdat het Bretons van de oudere generatie de gebruikelijke omgangstaal was, is de uitspraak van de taal minder *geleerd* dan die van de jongere generatie. Dit verklaart waarom deze generatie enigszins moeite heeft om oudere sprekers van het Bretons te verstaan. De tussengeneratie heeft het Bretons dikwijls *in situ* passief geleerd (de ouders spraken Bretons met elkaar of met vrienden en Frans tegen hun kinderen) en het Frans actief, wat weer een ander perspectief op de taal kan geven.

Vraag 3: Welk beeld heeft de tussengeneratie sprekers (36-50) over het Bretons van jonge respectievelijk oudere sprekers?

De tussengeneratie ervaart een gesprek met een oudere spreker als een verrijking net zoals ze een gesprek met jongere sprekers als een verrijking én een nuttige ervaring beoordelen. De tussengeneratie toont ten opzichte van de oudere generatie minder contrasten op dit laatste punt. De oudere generatie vond een gesprek met een jongere spreker eerder nuttig dan verrijkend. De waardering van het Bretons van de jongere generatie groeit onder de tussengeneratie. Een ander contrast dat opvalt, betreft de verstaanbaarheid tussen een jonge en een oudere spreker. In dit geval blijkt de tussengeneratie meer moeite met de verstaanbaarheid te hebben dan de oudere generatie en dit komt meer overeen met het resultaat onder de jongere generatie. Gevraagd naar de manier van spreken van jongere sprekers is de tussengeneratie onzekerder dan de oudere, maar deze blijft het aangenaam vinden. Als het over de manier van spreken van oudere sprekers gaat, zijn ze veel zekerder en uitgesproken positief. De grote meerderheid vindt het aangenaam tot zeer aangenaam. De tussengeneratie kent het Bretons van oudere sprekers een hogere prestige toe dan aan het Bretons van de jongere generatie, maar hoort graag het Bretons van jongere sprekers. Net als de oudere generatie beschouwt de tussengeneratie het Bretons van de jongere generatie als een taalvernieuwing en bovendien merkt de tussengeneratie een zekere verfransing van de taal op.

Vraag 4: Welk belang hechten de drie generaties sprekers aan dialectisch Bretons?

Sprekers van de groep 15-35 jaar vinden dialectisch Bretons zeer aangenaam, de tussengeneratie aangenaam en de oudere generatie normaal en aangenaam. Men kan hetzelfde zeggen over de aantrekkelijkheid van dialectisch Bretons. Over hoe melodieus dialectisch Bretons klinkt zijn de drie leeftijdscategorieën het er over eens dat het zeer melodieus klinkt, zij het in afnemende mate wanneer een spreker ouder wordt. Het omgekeerde doet zich voor als het om de verstaanbaarheid gaat. Voor zover een jonge spreker dialectisch Bretons zeer melodieus, aangenaam en aantrekkelijk vindt, wordt de verstaanbaarheid ervan vaak bemoeilijkt. Logischerwijs blijft het voor oudere sprekers zonder meer verstaanbaar. De prosodie van de oudere sprekers wijkt af van die van de jongere sprekers, doordat de laatste door het Frans beïnvloed is, wat soms verwarring of onbegrip veroorzaakt. Dit verklaart waarom alle sprekers de plaats van dialectisch Bretons op school en in de media wenselijk, en in het geval van de jongere generatie zelfs noodzakelijk achten.

Vraag 5: Op welke wijze gebruiken de drie generaties sprekers het Bretons?

Het taal- en cultuurbewustzijn van de jongere generatie is meer ontwikkeld dan de oudere generaties die de schaamte voor de taal en de cultuur in zekere mate verinnerlijkt hebben en geen toekomst in het gebruik van het Bretons zagen en voor sommigen nog zien. Het activisme onder de jeugd om voor de eigen taal en cultuur op te komen, verklaart de frequentie waarmee ze de taal beweren te spreken. De oudere generatie verklaart dan ook de taal af en toe te spreken. Men ziet een tegenstrijdige situatie. De ouderen die de taal als moedertaalsprekers praten en voor wie het Bretons de taal van socialisatie was, benutten de taal slechts af en toe, terwijl de jongere generatie voor wie het Bretons een tweede taal is, die op school geleerd is, de taal vaak of bijna altijd spreken. Wordt dit in verband gebracht met de plek waar de taal gesproken wordt, dan ziet men dat het voor alle drie generaties, maar vooral voor de oudere, gebruikelijk is de taal thuis te spreken. Het activisme van de jongere generaties brengt met zich mee dat hoe jonger de spreker is hoe groter de kans is dat het Bretons op het werk wordt gesproken. In dezelfde trend is het spreken van het Bretons op de universiteit vooral het domein van de jongere generatie. Het zelfbewustzijn en de ijver van de jongere generatie hebben als gevolg dat de taal niet meer beperkt wordt tot huiselijk gebruik, maar bewust wordt toegepast in steeds meer domeinen. Ten gevolge van het spreken en gebruiken van het Bretons op scholen en universiteiten, leest de jongere generatie het Bretons veel meer dan de oudere, met een voorkeur voor kranten en stripverhalen. De tussengeneratie geeft de voorkeur aan literaire werken in het algemeen (toneel, poëzie, romans, fictie) en aan studieboeken en de oudere aan kranten en romans.

Een ander gebied waar generaties Bretonssprekers zich in onderscheiden, is het kijken naar de televisie. Hoe jonger de leeftijd is, hoe groter de interesse is voor de televisie. In het algemeen wordt er vooral af en toe naar Bretonse programma's gekeken. De tussengeneratie zegt echter vaak ernaar te kijken. Wekelijkse programma's worden het meest gevolgd. Naast de televisie heeft internet zijn plek weten te vinden. Ook hier wordt het gebruik van internet groter naarmate de respondent jonger is. 76,8% (N=73) van de jongeren tussen 15 en 35 jaar gebruikt het Bretons op Internet, vooral om te lezen en te chatten en een kwart van hen heeft een site in het Bretons of een tweetalige site. Opvallend genoeg gebruiken veel jongeren en ouderen internet om Bretons te leren.

5.3 Discussie

In deze paragraaf wordt allereerst naar de beperkingen van het onderzoek gekeken, waarna aanbevelingen volgen.

- Beperkingen van het onderzoek

De grootste beperking die vermeld kan worden, is het vinden van respondenten. Doordat het onderzoek vanuit Nederland werd gevoerd en respondenten toch vooral in Bretagne, in Frankrijk, te vinden zijn, werd er aan een internetsite gewerkt, waarop het onderzoek geplaatst werd. Het voordeel van internet als medium, de bereikbaarheid, is tevens een nadeel, want de toegang ervan beperkt zich tot een klein deel van de populatie. Zo was het onderzoek op internet voor de moedertaalsprekers van het Bretons dikwijls niet toegankelijk. Een ander klein detail betreft het adres van de site zelf: homepage.uvt.nl/~s995177/questionnaire.htm. Dit uiterst ingewikkelde adres bleek erg nadelig toen ik rechtstreeks op de lokale radio, France Bleu Breiz Izel, toehoorders aanspoorde de site te komen opzoeken. De andere mogelijkheid was het bereiken van respondenten via de schriftelijke versie van het onderzoek. Het voordeel van de schriftelijke enquête is dat het mogelijk werd respondenten te bereiken die geen toegang of geen gebruik maken van internet. Het nadeel ligt in het feit dat het met behulp van derden moest gebeuren die ter plekke de enquêtes konden uitdelen. In beide gevallen heb ik als onderzoeker geen controle over de selectie van de respondenten. Internetgebruik is zeer anoniem maar biedt interessante uitkomsten. Respondenten die internet hebben gebruikt, hebben vaak de open vraag aan het einde van de vragenlijst ingevuld, terwijl respondenten die de schriftelijke enquête hebben ingevuld, dit vrijwel nooit hebben gedaan. Voor toekomstige onderzoeken kan dit gegeven wellicht in overweging genomen worden.

- Aanbevelingen

Voor het gebruik van internet als medium om een onderzoek uit te voeren is het belangrijk om over een kort en krachtig adres te beschikken opdat respondenten het makkelijk kunnen onthouden en bereiken. De aanwezigheid van een open vraag maakt het voor de respondent mogelijk nuances en details over het thema van het onderzoek te brengen. De open vraag kan ook dienen, al is dat niet de bedoeling, als open ruimte om problemen met betrekking tot het invullen van de enquête te melden of de opstelling van de vragenlijst te bekritisieren. Het verschil dat gemaakt wordt tussen het Bretons dat door oudere sprekers gesproken wordt (dialectisch Bretons) en het Bretons dat door jongere sprekers gesproken wordt (modern Bretons) moet duidelijk worden uitgelegd. Een te strakke scheiding tussen de leeftijden (jong versus oud) en tussen de taalvarianten (dialectisch versus modern Bretons) wordt door de respondenten zelden op prijs gesteld. Er moet goed worden uitgelegd dat zo'n scheiding slechts nodig is voor de bewerking van de resultaten en dat er achteraf andere indelingen in leeftijd of taalvarianten zullen worden gemaakt. Veel respondenten die via internet aan het onderzoek hebben meegedaan, hebben een commentaar in de open vraag 34 achtergelaten. Uit hun antwoorden kan geconcludeerd worden dat er met betrekking tot de situatie omtrent het Bretons twee kampen zijn. Het ene kamp bevestigt de discrepantie die bestaat tussen modern Bretons (het Bretons dat gesproken wordt door nieuwe (jonge) Bretonssprekers) en dialectisch Bretons (het Bretons dat gesproken wordt door (oudere) moedertaalsprekers Bretons). Het andere kamp is van mening dat de verschillen die in het Bretons bestaan, te vergelijken zijn met de verschillen die worden gevonden in het Frans, in het Nederlands of in andere talen. Ze vinden dat de scheiding tussen het Bretons van de jongere en de oudere sprekers niet relevant is. Verder wordt er door de respondenten gepleit voor meer interactie tussen oudere en jongere sprekers van het Bretons. De ouderen zouden veel van de moderne woorden kunnen leren en de nieuwe generatie zou de uitspraak en de zinsbouw kunnen verbeteren. Sommige nieuwe sprekers van het Bretons betreuren de soms wat minachtende houding van oudere sprekers van het Bretons die denken de 'echte' Bretonse taal te spreken en de moeite die nieuwe sprekers doen om de taal te leren niet herkennen. De kloof tussen de generaties wordt vaak benadrukt. Er wordt ook benadrukt dat er jongere sprekers zijn die een zeer rijk en beeldig Bretons spreken en dat niet alle oudere sprekers een negatieve houding jegens het modern Bretons of de nieuwe sprekers hebben. Naast een betere verhouding tussen de verschillende sprekers van het Bretons, vinden sommigen dat de toekomst van de taal sterk afhangt van echte taalbeleid.

Bibliografie

- Abalain, H. (2000) *Histoire de la langue bretonne*. Paris: J.P. Gisserot.
- Appel, R. & P. Muysken (1987). *Language contact and bilingualism*. London: Edward Arnold.
- Ar Men (1997) *Langue bretonne: Le retour à la vie quotidienne*. (p.p. 2-11) nr. 84.
- Ar Men (1996) *Le breton à la conquête de l'école*. (p.p. 30-37) nr. 81.
- Baarda & de Goede (1985). *Basisboek kwalitatief onderzoek: praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Houten: Stenfert Kroese.
- Boves, T & M. Gerritsen (1995). *Inleiding in de sociolinguïstiek*. Utrecht: het Spectrum.
- Broudic, F. (1995). *La pratique du breton de l'ancien régime à nos jours*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Broudic, F. (1999). *Histoire de la langue bretonne*. Rennes: Ouest-France.
- Broudic, F. (2001). *Parlons du Breton!*. Rennes: Ouest-France.
- Cerquiglioni, B. (2003). *Le français, religion d'état?* In: Le Monde 26/11/2003.
- Erwin, P. (2001). *Attitudes and persuasion*. London: Taylor & Francis Books Ltd.
- Favereau, F. (1990). *Quatre générations de bretonnants*. In: La Bretagne Linguistique. (p.p. 31-52) nr 7.
- Fishbein, M. & I. Ajzen (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*. London: Reading, Mass.
- Fishman, J. A. (1971). *Advances in the sociology of language*. Den Haag: Mouton
- Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Language Learning: the Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold
- Gauthé, T. (1998). Les langues celtiques aujourd'hui. In: P. Denez. *Bretagne: une langue en quête d'avenir*. (p. 4). Langues européennes 7. Brussel: European Bureau of Lesser Used Languages.
- Grote Winkler Prins Encyclopedie. (1984) *Gallië*. Amsterdam: Elsevier.
- Hagège, C. (1992). *Le souffle de la langue*. Paris: Odile Jacob.
- Héran, F, A. Filhon, Ch. Deprez (2002). *La dynamique des langues en France au fil du XXe siècle*. In: Population & Sociétés. (p.p. 1-4) nr 376.
- Herrieu, M. (1999). *Le breton du Morbihan: Vannetais*. Brest: Emgleo Breiz.
- Holmes, J. (1994). *An introduction to Sociolinguistics*. Londen en New York: Longman
- Jones, M. C. (1998). *Death of a language, birth of an identity: Brittany and the Bretons*. In: Language Problems and Language Planning. (p.p. 129-142) vol. 22, nr. 2.
- Kress, J-J. (2001). *De la langue à l'émotion, histoire d'un traumatisme collectif*. In: Sciences-Ouest, nr. 179.
- Lachuer, V. (1998). *L'état face à la langue bretonne*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes.
- Larousse (2002). *Attitude*. In: le petit Larousse illustré. Paris: Larousse.

Lodge, R.A. (1993). *French: From dialect to standard*. London: Routledge

Manzano, F. (1997). *Le gallo à la fin du XXIème siècle*. In: F. Manzano (Ed.). *Vitalité des parlers de l'Ouest et du Canada francophone*. (pp. 405-451). Cahier de sociolinguistique nr. 2-3. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.

Prémel, G. (1995). *Anamnese d'un dommage ou comment le français est venu aux Bretons*. In: *Langage et société*. (p.p. 51-91) nr. 72.

Quéré, A. (2000). *Les Bretons et la langues: ce qu'ils en disent*. Brest: Brud Nevez.

Randhawa, B.S. & S. M. Korpan (1973). *Assessment of some significant affective variables and the prediction of achievement in French*. In: *Canadian Journal of Behavioural Science*. (p.p. 24-33) nr.5.

Raude, A.J. (2000). *En parlant du breton*. *Ar Falz, Septembre 2000*.

Richard, B. (2001). *Oui au breton s'il n'est pas obligatoire*. In: *Ouest-France*.

Ryan et al. (1982). *Attitudes towards language variation : social and applied contexts*. London: Edward Arnold.

Saïdi, R. (2001). *The teaching of Modern Standard Arabic to Moroccan pupils in elementary schools in the Netherlands : a study on proficiency, status and input*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Timm, L. A. (2001). *Transforming Breton: a case study in multiply conflicting language ideologies*. In: *Texas Linguistic Forum*. (p.p. 447-461) vol. 44, nr. 2.

Timm, L. A. (2003). *Breton at a Crossroads: Looking Back, Moving Forward*. In: *e-Keltoi*, vol.2.

Tréhel, N. (2002). *L'enseignement du gallo*. *Le Liaun*, nr. 151, 6-7.

Walter, H. (1988). *Le français dans tous les sens*. Paris: Le Livre de Poche

Internetpagina's

fr.encyclopedia.yahoo.com/articles/sy/sy_347_p0.html, 2002

www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/gawneseminar.html, 2004

www.cornwall.gov.uk/cornish/GOSW/education.htm, 2003

www.culture.gouv.fr/culture/dglf/politique-langue/dglf-role.htm, 2004

www.education.gouv.fr/ram/educd/brochure/actions/2001/languereg/langregion.pdf

www.kervarker.org/fr/levr_27_period.html, 2002

www.maezoe.com, 2002

www.ofis-bzh.org, 2004

www.ouest-france.fr/dossiershtm/langues-regionales/231101.htm

www.sciences-ouest.org

www.tlfq.ulaval.ca/ax1/francophonie/HIST_FR_s1_Expansion-romaine.htm, 2003

www.uwm.edu/Dept/celtic/ekeltoi/volumes/vol2/2_2/timm_2_2.html

La Castahore?!!... Vemen??
Tloë??!!... Ne l'esé don pâ l'ad-
laesi!
Rgardé don vaer...

Mé... Le jardinier... Et le professeur Mir-
lune q'a toë su la lune cantoe Tintin... Il
doë bèn li savaer ce q'il n'èt...

Grand risqe!

Tocebeùs = cogue-beuë

Pâ unbrin! Èt
Monsieu Tocebeùs,
le bouchier... Yen...
Nounâ, monsieu...
N'y a pâ chouër.

DIPLOM

soë parti sen vouë... prêcher de...

Je soë li bènâesè de
vaer qe v'è rab...

Ameurances ô
capitène Chinard.

Mir(e)lune = "rêveur"

Douinouë = qui travaille mal

BATIST!
Yen,
monsieu.

Batist, ma pouche
tout de sieule!... Je doë
avaer dehori sou une
oure!
Ee... Yen,
monsieu...

Minard, Ma-
dame Castrolé!
Minard,
mille petards!

— Minard = pieuvre

De nouveaux personnages ...

Alé, èt pâ le tout de caoser.
Il me fâo une efilonjée de
vôs entricâilles astoure e,
en deùs enqhetées très
encaalées, le gâc Ghustin
Lachandele v's assurer
ça bèn assurœ.

Je vâ sonjier la pladen,
monsieu Le Gillo.

Ah, matelot! Devine, devinâlle! Adeù-
soë, haot de velour, paellu sou le far-
foullous e... q'arrive sé nous?

Bén...

... q'arrive sé nous?
... Les Morhands, pari!

Vête bon.
Et yeùs!

!

ECZANPL

Leczon doez, lez jantz a Nicolas

DEVIZERIY

Nicolas a ancontrae un gartz q'a non Loeczandr. Il l'a periaie a venir çaez li pór li davaunczae son mondd.

Nicolas Ant' don Loeczandr !

Loeczandr Vraè ben !

Nicolas Tu veis la ciunn q'est syetaéy daun la chaèrr c'est Catelinn, ma soer.

Loeczandr Bonjórr a tei Catelinn !

Nicolas Alicz, mon àùtr soer, yèll, est a chopae dan son leit.

Loeczandr E ton chaen Martz, eyó q'il est ?

Nicolas Il est qutae sór la tabl. Li e Alicz son tenaunt a s'ant'rcórsae dou matein diq'o seir.

Loeczandr C'est-ti ton paèrr su la foto-la ?

Nicolas Yan dam ! Le mondd dit qe mei e ma soer je son nostr paèrr tót pacrae.

Loeczandr De qei qi fon ton mondd ?

Nicolas Mon paèrr tarvaylh li daun l'informatiq. Ma maèrr, yèll, est fratoèrr au bórg, pas ben lein d'iloè. Il on yoez ben du tabut d'o nóz-àùtr, lór garczaylh desalemantae de mesm.

MANYERR DE DIRR

Dan la chaèrr [dan la cheur] ⇒ dans la chaise

Diq'au seir [dic'o seir] ⇒ jusqu'au soir

Est a chopae [est a chopeu] ⇒ est en train de somnoler

O dez garczaylhs [o dé garçaill] ⇒ avec des enfants

Ordrenóèr [ordrenouèr] ⇒ ordinateur

Qutae cacher [qiuteu]

PAROLYAER

Aberiatz > abri

bórg > bourg, village

Catelinn, ma soer > Catherine ma sœur

de mesm > ainsi, à ce point

desalemantae > turbulente

ANCZERJ

Responetz ez contauncz / Répondez aux questions

- Eyó

Eyó q'est syetaéy Catelinn ?

Eyó q'est qutae Martz?

Eyó q'est a chopae Alicz?

Eyó qe travaylh la maèrr a Nicolas ?

- Qi qe

Qi q'est Martz?

Qi q'est Loeczandr ?

PAROLYAER

Aberiatz > abri
 bórg > bourg, village
 Catelinn, ma soer > Catherine ma sœur
 de mesm > ainsi, à ce point
 desalemantae > turbulents
 Dou matein diq'o seir > du matin jusqu'au soir
 E pe > et puis...
 fam/fom > femme
 frat(r)óèrr > coiffeuse, tóczór, peruqiaer
 La ciunn q'est syétaéy > celle qui est assise
 Le mondd > la famille
 lein d'íloe > pas bien loin d'ici
 Liczon,chaen > chien
 nostr paèrr > leur père
 óvraijae > travailler
 pas ben > pas très
 s'ant'rcórsae > se poursuivre
 tót pacrae > tout craché
 tarvalhae > travailler
 yèll etó > elle aussi
 restae > habiter
 par d'vaunt > devant
 pouróz(z) > peureux/se
 fraèrr > frère
 tauntt > tante
 yèstr a ... > être en train de...
 je soe > je suis
 Isabelle > Isabéau

Qi qe son Nicolas e Catelinn ?

Tórnae / traduire

- Nous habitons dans un château.
- La mère de Nicolas est la femme du coiffeur.
- Elle, elle est coiffeuse.
- Elles sont assises devant vous sous l'abri* avec leur chien.
- Catherine est très peureuse.
- Celui qui est en train de jouer sur l'ordinateur**, c'est mon frère.
- Moi je suis Alain et celle qui derrière mon père c'est Isabelle ma tante.
- Qu'est ce que Jacques ressemble à son père !
- Le père d'Alain est coiffeur dans le bourg d'à côté.
- Qu'est qu'ils ont du mal avec leurs enfants !

GRAUMAERR

Appartenance

Le mondd a Nicolas : la famille de Nicolas on dira de la même façon la nij a Mars, le liczon.

Pronoms démonstratifs

	Masculin	Féminin
Singulier	Le ciun	La ciunn
Pluriel	Lez ciun*	

Les pronoms personnels

Ils sont employés :

- Soit pour renforcer le sujet
Exemple : Il óvraijj li daun l'informatiq.
- Soit après une préposition
Exemple : Darrèr mei ou encore par dèrr ma.

Mei	
Tei	
Lu	Yèll
Nóz, nóz-aùtr	
Vóz, vó-aùtr	
Yoez, yoez-aùtr*	

Ces formes ont aussi la valeur de démonstratifs.

Exemple : Yoez a Nicolas : lez ciun a Nicolas.

* communs au masculin et au féminin.

Contraction du verbe et du pronom sujet

A la deuxième personne du pluriel, lorsque le pronom personnel sujet se trouve derrière le verbe (interrogations, ordres), il y a contraction du verbe et du pronom.

Exemples : Vóz avetz : vous avez qui deviendra à l'interrogatif :

Av'óz ? > avez-vous ?, syet'óz ? > Asseyez-vous ?

Contraction d'une préposition et d'un article défini

de+ledou

de+lez.....dez

a+le.....au

a+lez.....ez

Participes passés des verbes en -ae à l'infinitif.

	Masculin	Féminin
Singulier	ae	aèy
Pluriel	ae	aèy

Forme progressive.

« Yestr a » sert à exprimer la forme progressive (en français « être en train de.... »)

Exemples : - Catelinn est a se qutae.

- Je son a óvraijae.

Préfixe : ant'r-

Employé dans s'ant'rcórsae, le préfixe ant'r- sert à la formation de nombreux verbes.

Exemples : s'ant'rsaveir > se concerter

 Boest degemer
  Skrivañ
  Ma chomlec'hioù
  Ma deiziataer
  Dibaboù Tymail

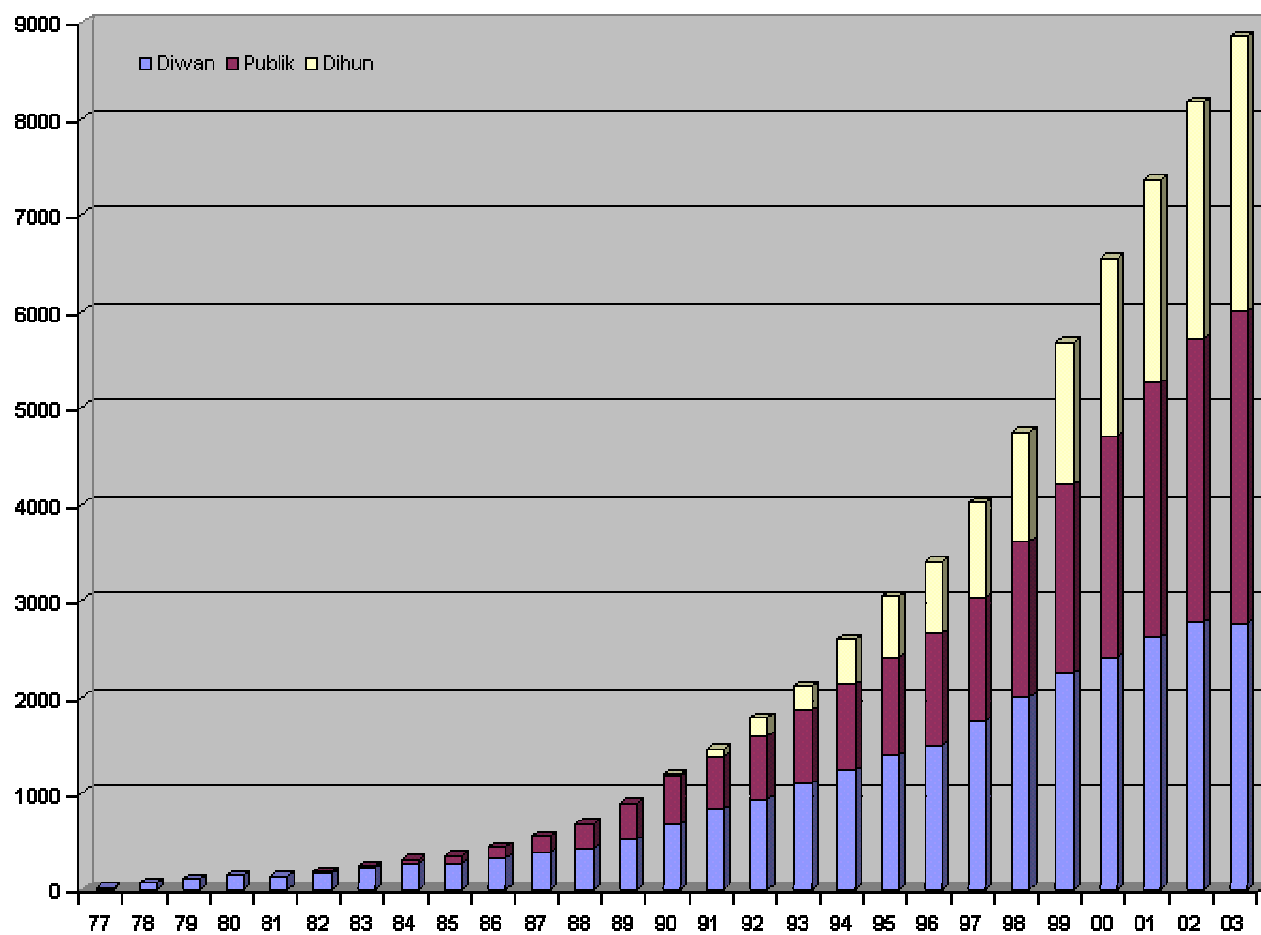
Top of Form
 Move | Copy Dilenn ar c'hemennad(où) ha goude-se kas anezho etrezek
 Messages to Delete

brizh@pennarbed.net Boest-lizheroù 1 to 1 of 1 Messages

Delete

Top of Form

☒	 Date	 From	 Subject	 Size
☐	 07/10/03	Tymail	Salud deoc'h	1kb

Aantal leerlingen per schoolstelsel en per jaar

Diwan = privé-school *Diwan* ('onderdompeling' als onderwijssysteem)

Publik = openbare school *Div Yezh* (tweetalig onderwijssysteem)

Dihun = privé-school *Dihun* (katholieke scholen met tweetalig onderwijssysteem)

<p>Glav heol</p> <p>AN AMZER LE TEMPS</p> <p>Ofis ar brezhoneg Office de la langue bretonne</p> <p>TERMBRET</p>	Levant	Sav-heol	Nappe de brouillard	Latarenn
	Lever	Sevel	Nébulosité	Koumoulegezh
	Local	Lec'hel	Neige	Erc'h
	Lourd (<i>temps</i>)	Ponner (<i>amzer</i>)	Neige fondue	Teuzerc'h, glaverc'h
	Lune	Loar	Neiger	Ober erc'h, erc'hiñ
	Marée	Mor, nevez	Nimbo-strimbus	Malkenn
	Masse d'air	Tolzennad aer	Nœud	Skoulm
	Matin (<i>le...</i>)	Da veure, da vintin, diouzh ar beure	Nord	Norzh
	Mauvais temps	Amzer fall, gwallamzer	Nord-Est	Biz
	Mauvaise visibilité	Gweluster fall, teñval an amzer	Nord-Ouest	Gwalarn
	Médiocre	Etre, fall a-walc'h	Nouvelle lune	Nevez
	Menaçant (<i>Le ciel est...</i>)	Doare fall a zo gant an amzer	Nuage	Koumoulen
	Mer	Mor	Nuage bas	Koumoulen izel
	Mer houleuse	Gwall vor	Nuage élevé	Koumoulen uhel
	Météorologie	Meteorologiezh, oablouriezh	Nuage noir	Duadenn, teñvaladenn
	Modéré (<i>vent</i>)	Kerreizh, damgreñv	Nuages	Koumoul
	Monter (<i>mer</i>)	Bezañ lanv gant ar mor	Nuageux	Koumoulek
	Morte-eau	Marvor	Nuit	Noz
	Mouillé	Gleb	Nuit (<i>cette...</i>)	En noz-mañ
	Mouvement atmosphérique	Lusk aer	Orage	Arnev
Moyenne (<i>subs.</i>)	Keidenn	Orageux	Arnevek, mouk, mac'h	
		Ouest	Kornôg, kornaoueg	
		Ouragan	Korventenn	

		
une pomme un aval	un canard un houad	des clefs alc'hweziou
		
des bottes heuzou	une brosse ur broust-blev	un nounours un arzhig

**français et breton,
nous soutenons
les classes bilingues**

 **CONSEIL GÉNÉRAL
FINISTÈRE**
Pleven-ar-Bed

www.cg29.fr

Vragenlijst institutioneel onderzoek

- 1 Le breton est une langue de travail
 - Occasionnelle ?
 - Interne seulement ?
 - Interne et externe ?
 - À tous les niveaux ?

- 2 Cette pratique du breton s'accompagne-t-elle
 - D'une signalétique particulière ? (double affichage)
 - De logiciels en breton ?
 - De formations en breton ?
 - Autres ?

- 3 Cette pratique du breton fait de vous
 - Des pionniers ?
 - Des exemples ?
 - Des originaux ?
 - Autre réponse

- 4 Les réactions de l'extérieur face à cette pratique du breton sont
 - Toujours positives ?
 - Le plus souvent positives ?
 - Ni positives, ni négatives ?
 - Le plus souvent négatives ?
 - Toujours négatives ?

- 5 La pratique du breton s'accompagne-t-elle d'ennuis d'ordre
 - Technique
 - Financier
 - Social
 - Pratique (communication avec l'extérieur)

- 6 Le breton utilisé est-il
 - Dialectal ?
 - Commun ? (sans traits dialectaux particuliers et sans trop de néologismes)
 - Moderne ? (sans traits dialectaux et avec beaucoup de néologismes)
 - Un peu des trois solutions données ci-dessus

- 7 L'utilisation du breton dialectal est-elle
 - Très fréquente ?
 - Fréquente ?
 - Occasionnelle ?
 - Peu fréquente ?
 - Inexistante ?

- 8 Quel regard porte-t-on sur le breton dialectal ?
 - A sauvegarder et à promouvoir
 - Utile pour le breton contemporain
 - Réservé à l'usage des anciens
 - Une relique du passé
 - Sans intérêt

- 9 L'intercompréhension entre anciens et jeunes locuteurs bretons se fait-elle
 - Très facilement
 - Facilement
 - Ni facilement, ni difficilement
 - Difficilement

Très difficilement

10 Pourriez-vous décrire en quelques lignes le regard que vous portez sur les rapports qui existent entre le breton moderne et le breton classique voire dialectal ?

.....

.....

.....

Intron ger, Aotrou ker,

trugarez deoc'h da respont d'ar c'houlennaoueg a-is. Skrivet eo bet e galleg rak n'on ket evit lenn brezhoneg. Ouzhpenn-se e vo skrivet holl ma memor en hollandeg. Diskouez emzalc'hioù yezhoniel disheñvel ar vrezhonegerien yaouank pe war an oad eo pal al labour-mañ. Gwir eo n'eo ket heñvel brezhoneg ar re yaouank ouzh hini ar re gozh. An enklask-mañ zo un tamm eus al labour a gasan da benn evit echuiñ ma studioù war ar Skiantoù Yezhoniel bar Skol-Veur Tilburg en Izelvroioù.

Taolit evezh, meur a zibab a c'hall bezañ gant goulennoù 3, 5, 7, 9, 14 ha 15. D'ar goulennoù 16 ha 17 eo ret deoc'h respont ur wech dre linenn ha gant ar goulennoù all n'eus nemet un dibab a c'hall bezañ.

Madame, Monsieur,

merci de bien vouloir remplir le questionnaire ci-dessous. Le but de ce questionnaire est de montrer les différentes attitudes linguistiques entre locuteurs du breton, jeunes ou plus âgés. Cette recherche est justifiée par le fait que de plus en plus de jeunes apprennent le breton à l'école et que ce breton diffère de celui que les plus anciens utilisent au quotidien. Cette recherche fait partie de mon mémoire de fin d'études de Sciences Linguistiques à l'Université de Tilburg aux Pays-Bas.

Attention, plusieurs choix sont possibles pour les questions 3, 5, 7, 9, 14 et 15. Veuillez répondre une fois par ligne aux questions 16 et 17. Pour les autres questions, une seule réponse est envisageable.

1. Etes-vous locuteur breton de naissance ?

- oui
- non

2. Votre entourage parle-t-il breton ?

- oui
- non (passez à la question 4)

3. Si oui, de qui s'agit-il ? (plusieurs réponses possibles)

- des parents
- de la famille
- des amis
- des collègues de travail

4. Avez-vous suivi des cours de breton ?

- oui
- non (passez à la question 6)

5. Si oui, lesquels (plusieurs possibilités) ?

- à l'école
- à l'université
- cours particuliers
- cours par correspondance
- cours du soir
- université d'été
- autodidacte

6. Avec quelle fréquence parlez-vous breton ?

- très peu
- de temps en temps
- souvent
- très souvent

7. Où parlez-vous breton (plusieurs possibilités) ?

- seulement en cours
- à l'école ou à l'université
- à la maison, en famille
- au travail

8. Lisez-vous en breton ?

- oui
- non (passez à la question 10)

9. Si oui, que lisez-vous ? (plusieurs possibilités)

- bandes dessinées
- livres d'étude
- pièces de théâtre
- romans
- fiction
- poésie
- magazines et journaux, notamment : _____

10. Écoutez-vous le breton à la radio ?

- oui
- non (passez à la question 12)

11. Si oui, avec quelle fréquence ?

- très peu
- de temps en temps
- souvent
- très souvent

12. Écoutez-vous du breton à la télévision ?

- oui
- non (passez à la question 15)

13. Si oui, avec quelle fréquence ?

- très peu
- de temps en temps
- souvent
- très souvent

14. de quelles émissions s'agit-il ? (plusieurs réponses possibles)

- émissions régionales quotidiennes
- émissions régionales hebdomadaires
- émissions sur TVBreizh

15. Quel emploi faites-vous du breton sur Internet ? (plusieurs réponses possibles)

- aucun emploi (passez à la question 16)
- apprentissage de la langue
- lire en breton
- chater* en breton
- création ou maintenance d'un site en breton ou bilingue

16. Comment trouvez-vous le breton standard ? (faites un choix par ligne !)

☐ très désagréable	☐ désagréable	☐ normal	☐ agréable	☐ très agréable
☐ très attirant	☐ attirant	☐ normal	☐ ennuyeux	☐ très ennuyeux
☐ très inintelligible	☐ inintelligible	☐ normal	☐ intelligible	☐ très intelligible
☐ très mélodieux	☐ mélodieux	☐ normal	☐ peu mélodieux	☐ très peu mélodieux

17. Comment trouvez-vous le breton dialectal ? (faites un choix par ligne !)

☐ très désagréable	☐ désagréable	☐ normal	☐ agréable	☐ très agréable
☐ très attirant	☐ attirant	☐ normal	☐ ennuyeux	☐ très ennuyeux
☐ très inintelligible	☐ inintelligible	☐ normal	☐ intelligible	☐ très intelligible
☐ très mélodieux	☐ mélodieux	☐ normal	☐ peu mélodieux	☐ très peu mélodieux

18. Comment caractériseriez-vous l'apport d'une discussion en breton avec un ancien locuteur ?

- une expérience utile
- un enrichissement
- sans opinion
- un moindre mal
- une source d'irritation

19. Comment caractériseriez-vous l'apport d'une discussion en breton avec un jeune locuteur ?

- une expérience utile
- un enrichissement
- sans opinion
- un moindre mal
- une source d'irritation

20. Comment qualifieriez-vous l'intercompréhension en breton entre un jeune et un ancien ?

- très facile
- facile
- ni facile, ni difficile
- difficile
- très difficile

21. Comment qualifieriez-vous la façon de parler d'un jeune locuteur breton (sur le plan de l'écoute) ?

- très agréable
- agréable
- ni agréable, ni désagréable
- désagréable
- très désagréable

22. Comment qualifieriez-vous la façon de parler d'un locuteur breton plus âgé (sur le plan de l'écoute)?

- très agréable
- agréable
- ni agréable, ni désagréable
- désagréable
- très désagréable

23. Comment qualifieriez-vous le breton d'un jeune locuteur (richesse de vocabulaire, expressions, langage figuré, grammaire)?

- très riche
- riche
- moyen
- pauvre
- très pauvre

24. Comment qualifieriez-vous le breton d'un locuteur plus âgé (richesse de vocabulaire, expressions, langage figuré, grammaire) ?

- très riche
- riche
- moyen
- pauvre
- très pauvre

25. Qu'évoque selon vous le breton d'un jeune locuteur ?

- le renouveau de la langue
 - la modernité
 - rien de spécial
 - un appauvrissement de la langue
 - un breton francisé
 - autre :
-
-

26. Qu'évoque selon vous le breton d'un locuteur plus âgé ?

- un héritage linguistique considérable
 - un breton authentique
 - rien de spécial
 - un passé révolu
 - un breton francisé
 - autre :
-
-

27. Intégrer des œuvres en breton dialectal dans le programme scolaire est-il selon vous : (Choisissez une réponse)

- nécessaire
- souhaitable
- sans opinion
- pas souhaitable
- pas nécessaire

28. L'utilisation du breton dialectal dans les médias (radio, télévision, journaux) est-il selon vous :
(Choisissez une réponse)

- nécessaire
- souhaitable
- sans opinion
- pas souhaitable
- pas nécessaire

29. Quel âge avez-vous ?

- entre 15 et 25 ans
- entre 26 et 35 ans
- entre 36 et 50 ans
- plus de 50 ans

30. Etes-vous de sexe masculin ou féminin ?

- femme
- homme

31. Vous êtes originaire d'où ? (un seul choix possible)

- du Léon (*Bro Leon*)
- de Cornouaille (*Bro Gerne*)
- du Trégor (*Bro Dreger*)
- du Pays Vannetais (*Bro-Wened*)
- de Haute Bretagne (*Breizh Huel*)
- autre (*Iec'h all*) : _____

32. Vivez-vous en ville, en banlieu, à la campagne ?

- ville
- banlieu
- campagne

33. Quelle est votre profession actuelle ?

- collégien
- lycéen
- étudiant
- employé du primaire (agriculture, pêche)
- employé du secondaire (industrie)
- employé du tertiaire (administration, société de services)
- sans emploi
- retraité

Mar c’hwi ho peus c’hoant da skrivañ traoù bennak ouzhpenn diwar-benn darempred yezhoniel etre ar brezhonegerien yaouank ha kozh pe traoù all a stok ouzh dazont ar yezh, c’hwi a c’hellow skrivañ ur pezh skrid er framm a-is:

Si vous désirez laisser vos commentaires concernant les relations linguistiques entre locuteurs du breton jeunes et anciens ou bien sur l’avenir de la langue, vous pouvez écrire votre message dans le cadre ci-dessous:

.....

.....

.....

.....

***Fellout a ra din trugarekaat a-greiz kalon deoc’h evit respont d’ar c’houlennaoueg-mañ
Je vous remercie beaucoup d’avoir accepté de répondre à ce questionnaire***

Brice Willotte-Breteau

AR CHAS DOÑV'YELO DA OUEZ

Uit: uitgeverij Bannou-heol (<http://www.b-heol.com/>)